

Монгол Улсын Засгийн газар

Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын
конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи
Монгол Улсын үндэсний
аймгууд дөрөвдүгээр

ТАЙЛАН ИЛТГЭЛ

2007 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдөр
Улаанбаатар хот

Хураангуй

Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи ээлжит 3 ба 4 дэх тайлангаа нэгтгэн боловсруулсан үндэсний дөрөвдүгээр тайлан илтгэлийг НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хороонд өргөн барьж байна. Энэхүү үндэсний дөрөвдүгээр тайлан илтгэлийг Хүүхдийн эрхийн хорооноос гаргасан Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн тайлан боловсруулах ерөнхий заавар, удирдамж, түүнчлэн Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг танай хороогоор хэлэлцэж гаргасан дүгнэлт, зөвлөмжийн дагуу бэлтгэсэн болно. Үндэсний тайлан илтгэл удиртгал болон үндсэн найман бүлгээс бүрдэх төдийгүй зарим шаардлагатай статистикийн үзүүлэлт, бусад нэмэлт мэдээллийг хавсаргав.

Тайлангийн хугацаанд Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн заалт болон Хүүхдийн эрхийн хорооноос ирүүлсэн дүгнэлт, зөвлөмжийг биелүүлэх ажлыг Хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг 2002-2010 онд сайжруулах үндэсний хөтөлбөрийн 2005-2007 оны үйл ажиллагааны чиглэлд тусган хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авлаа.

Тайлангийн хугацаанд Монгол Улсын эдийн засагт гарсан эерэг өөрчлөлт, олон улсын банк, санхүүгийн байгууллага, хандивлагч улс орнуудын техникийн болон санхүүгийн дэмжлэг тусламж, манай иргэд, олон нийт, өсвөр үеийнхний өргөн оролцоо дэмжлэг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нэг таатай орчин нөхцөл болсныг тэмдэглэж байна. Энэ хугацаанд Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний жилийн өсөлт 6-10 хувьд, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ 950 ам.долларт хүрэв. Засгийн газар 2004-2006 онуудад дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 13–18 хувьтай, улсын төсвийн 47–50 хувьтай тэнцэхүйц хөрөнгийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбарт зарцуулсан байна. Түүнчлэн Монгол Улсыг хөгжүүлэх санг 2006 онд зарим бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтийн албан татварын орлогын эх үүсвэрт суурилан байгуулсан бөгөөд түүний хөрөнгийн бараг тэн хагасыг буюу зуун дөч гаруй тэрбум төгрөгийг 2007 онд хүүхэд, гэр бүлийг дэмжих арга хэмжээнд шууд хуваарилан олгосон байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн үзэл санаанд нийцүүлэн хүүхдийн эрх ашгийг нэн түрүүнд хангах, хүүхдийг сургууль, гэр бүлийн орчинд хүчирхийллээс ангид байлгах, тэдний өсөн хөгжих эрүүл, таатай орчин нөхцөлийг хангах эрхзүйн хамгааллыг бүрдүүлэхэд чиглэсэн 20 гаруй хуулийг Монгол Улсын Их Хурал шинээр болон шинэчлэн найруулж баталсан байна. Үүний дотор Боловсролын тухай, Бага, дунд боловсролын тухай, Нийгмийн халамжийн тухай, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай, Давсыг иоджуулж, иод дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай, Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний тухай, Эх, хүүхдэд тэтгэмж олгох, хүүхэд, эх, гэр бүлд мөнгөн тусламж үзүүлэх тухай, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай зэрэг хуулийг онцлон дурдаж болох юм. Түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт гэр бүл, хүүхдийн эрхийг хангахтай холбоотой олон асуудлыг тусган шат дараатай хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын Засгийн газар хүүхэд, өсвөр үеийнхний бодлогыг Монгол Улсын Шадар сайдын эрхлэх үндсэн хүрээний ажилд хамааруулах болсноор хүүхэд хамгааллын салбар хоорондын ажлын зохицуулалт, уялдааг сайжруулах нөхцөл бүрдлээ. Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг-Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын хүүхдийн эрхийн салбар хоорондын ажлын уялдаа, зохицуулалтыг хангах чадавхийг хөгжүүлэхэд илүүтэй анхаарч ажиллаж байна. Аймаг, нийслэлийн түвшинд Засаг даргын хэрэгжүүлэгч агентлаг-хүүхдийн төлөө төвүүд үйл ажиллагааны шинэ стратегиар ажиллаж, орон нутагт хүүхдийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх чиглэлээр өргөн хүрээнд хамтран ажиллах эхлэл тавигдлаа.

Гэр бүл, хамт олны хүрээнд хүүхдийн амьдрах таатай орчин нөхцөлийг сайжруулахад чиглэсэн өрхийн тогтвортой амьжиргааг дэмжих, хүн амыг усан хангамж, орон сууцаар хангах зэрэг төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна. Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалын хүрээнд орон нутгийн эрчим хүч, авто зам, худалдаа, үйлчилгээний зэрэг сүлжээг шинэчлэн байгуулах замаар хөдөөгийн иргэдийн ахуй амьдралыг сайжруулах бодлогыг тууштай хэрэгжүүлж байна. Нийгмийн нөөц баялгийн хуваарилалтын хүн амд үзүүлэх үр нөлөөг нэмэгдүүлэх зорилгоор хүүхэд залуу гэр бүлд үзүүлэх мөнгөн тэтгэмжийн хөтөлбөрийг

хэрэгжүүлж байна. Эдгээр арга хэмжээний дүнд гэр бүлийн гишүүдийн зүгээс хүүхдэд тавих анхаарал халамж нэлээд сайжирч байна.

Засгийн газар хөдөө орон нутагт амьдардаг болон нийслэлд шилжин суурьшиж байгаа хүүхдийн сургууль, цэцэрлэгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх үүднээс цэцэрлэг, сургуулийн барилга шинээр барих, өргөтгөх, засварлах ажлыг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт болон гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр гүйцэтгэх ажлыг эрчимтэй зохион байгуулж байна. Зөвхөн 2006 онд нийт 7052 хүүхдийн суудал бүхий 17 сургууль, 590 хүүхэд хүмүүжүүлэх хүчин чадал бүхий 5 цэцэрлэг, 130 хүүхдийн хүчин чадал бүхий сургуулийн дотуур байрыг шинээр ашиглалтад оруулсны зэрэгцээ 118 сургууль, цэцэрлэг, дотуур байрны барилгыг засварласан байна. Ерөнхий боловсролын сургууль завсардалтыг бууруулах, хүүхдэд ээлтэй сурах орчин бүрдүүлэх, сургалтын агуулгыг олон улсын жишигт нийцүүлэх чиглэлд тодорхой ахиц гарлаа. Монгол Улсын боловсролыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөнд 2006-2015 онуудад цэцэрлэгийн хүчин чадлыг 7.8 мянгаар, ерөнхий боловсролын сургуулийн суудлын тоог 69.6 мянгаар, дотуур байрны орны тоог 5.0 мянгаар, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн суудлын тоог 3.8 мянгаар тус тус нэмэгдүүлэхээр тусгасан байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас “Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд”, “Хүүхдийн өвчний цогц менежмент”, “Сумын эмнэлгийн хөгжил”, “Эрүүл мэндийн технологийг сайжруулах”, “Эрүүл Монгол хүн” зэрэг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, улмаар эх, хүүхдэд чиглэсэн эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн үйлчилгээг дэмжсэнээр эх, хүүхдийн эндэгдэл, бага насны хүүхдийн хоол, гэжээлийн дутал буурч байна.

Хүүхдийн төлөө тавих анхаарал, хүчин чармайлт дээшилж байгаа хэдий ч шийдэж чадаагүй цөөнгүй асуудал байсаар байна. Хот, хөдөөгийн болон хүн амын амьжиргааны түвшний ялгаа хүүхдийн амьдралд хүнд туссан хэвээр байна.

Хууль зөрчсөн, гэмт хэргийн улмаас хохирсон, хүчирхийлэл болон бэлгийн мөлжлөгт өртсөн, хараа хяналтгүй орхигдсон, хөгжлийн бэрхшээлтэй, нэн ядуу амьдарч байгаа хүүхдийн болон гадаад оронд ажиллаж амьдардаг монгол иргэдийн хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрхзүйн зохицуулалтыг сайжруулах, бүх шатанд хүүхэд хамгааллын тогтолцоог боловсронгуй болгох, орон нутгийн байгууллагуудын чадавхийг бэхжүүлэх шинэ шаардлага урган гарч байгааг хүлээн зөвшөөрч, хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтийг хангах, түүнд тавих хяналтыг сайжруулах, хүүхдийн талаархи төрийн мэдээллийн тогтолцоог хөгжүүлэх явдал чухал байна. Монгол Улсын Засгийн газар эдгээр тулгамдсан асуудалд ойрын жилүүдэд илүү анхаарал хандуулж ажиллах болно.

Тайлангийн агуулга

ХУРААНГУЙ.....	2
УДИРТГАЛ.....	6
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХЭРЭГЖИЛТИЙН ЕРӨНХИЙ АРГА ХЭМЖЭЭ.....	7
МОНГОЛ УЛСЫН НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХӨГЖЛИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ.....	7
(11). КОНВЕНЦИЙН ЗАРЧИМД ДОТООДЫН ХУУЛЬ, ТОГТООМЖИЙГ НИЙЦҮҮЛЭХЭЭРАВСАН АРГА ХЭМЖЭЭ.....	7
(12). ОЛОН УЛСЫН БА ХӨГЖЛИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АГЕНТЛАГААС ХҮҮХДИЙН ТӨЛӨӨ ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БУЙ ДЭМЖЛЭГ, ТУСЛАЛЦАА, ХӨТӨЛБӨР.....	9
(13) ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН НААД ЗАХЫН СТАНДАРТЫГ ХҮЛЭЭН ЗӨВШӨӨРСӨН, ҮР НӨЛӨӨ БҮХИЙ БОДИТОЙ ҮНДЭСНИЙ ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ЗААЛТЫГ ТАЙЛБАРЛАХ.....	11
(14) ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЗОХИЦУУЛАЛТ, ХЯНАЛТ.....	12
(15) ХҮҮХДИЙН ЭРХ ЗӨРЧИГДСӨН ҮЕД ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙГ ХЯНАХ ҮНДЭСНИЙ БОЛОН ОРОН НУТГИЙН ТҮВШНИЙ АРГА ХЭРЭГСЭЛ, ТОГТОЛЦОО.....	14
(18) КОНВЕНЦИЙН ХЭРЭГЖИЛТЭД ХОЛБОГДОХ ТАЛУУДЫН ОРОЛЦООГ ХАНГАСАН БАЙДАЛ.....	15
(17) КОНВЕНЦИЙГ ОЛОН НИЙТЭД ТАНИУЛАН СУРТАЛЧИЛСАН БАЙДАЛ, ЯЛАНГУЯА ӨМНӨХ ТАЙЛАН, ТҮҮНД ӨГСӨН ХОРООНЫ ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖИЙГ ҮНДЭСНИЙ ЦӨӨНХИЙН ХЭЛЭЭР ОРЧУУЛЖ, ТАНИЛЦУУЛСАН БАЙДАЛ.....	16
КОНВЕНЦТОЙ ХОЛБООТОЙ МЭДЭЭЛЛИЙН ТОГТОЛЦОО.....	17
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ХҮҮХЭД ХЭМЭЭХ ТОДОРХОЙЛОЛТ.....	17
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ . ЕРӨНХИЙ ЗАРЧИМ.....	19
А. ХҮҮХДИЙГ ЯЛГАВАРЛАН ГАДУУРХАХГҮЙ, АЛАГЧЛАХГҮЙ БАЙХ.....	19
Б. ХҮҮХДИЙН АШИГ СОНИРХЛЫГ ДЭЭДЛЭХ (3, 12 ДУГААР ЗҮЙЛ).....	20
В. ХҮҮХДИЙН ҮЗЭЛ БОДЛЫГ ХҮНДЭТГЭХ.....	21
Г. ХҮҮХДИЙН АМЬД ЯВАХ, АМЬДРАХ, ЭСЭН МЭНД ХӨГЖИХ ЭРХ (6 ДУГААР ЗҮЙЛ).....	21
Д. ХАМГИЙН ЭМЗЭГ БҮЛЭГТ ХАМААРДАГ ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН БАЙДАЛ.....	22
Е. ХҮҮХДИЙН НАС БАРАЛТЫН БҮРТГЭЛ ХӨТЛӨХ, ШААРДЛАГАТАЙ НӨХЦӨЛД МӨРДӨН ШАЛГАХ, МЭДЭЭЛЭХ.....	22
Ё. ХҮҮХДИЙН ДУНД АМИА ХОРЛОХ ЯВДЛААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ.....	23
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ИРГЭНИЙ ЭРХ, ЭРХ ЧӨЛӨӨ.....	23
А. НЭР БОЛОН УГСАА, ХУВЬ ХҮНИЙ ХАЛДАШГҮЙ ДАРХАН БАЙДАЛ.....	23
Б. ҮГ ХЭЛЭХ ЭРХ ЧӨЛӨӨ.....	23
Д. ЗОХИСТОЙ МЭДЭЭЛЛИЙГ ОЛЖ АВАХ, ХҮРТЭХ.....	24
Е. ЭРҮҮ ШҮҮЛТ, ХЭРЦГИЙ, ХҮНЛЭГ БУС ХАРЬЦАА, ДОРОМЖЛОЛ, БИЕ МАХБОДИЙН ШИЙТГЭЛЭЭС ХАМГААЛАГДАХ ЭРХ.....	26
Ё. НИЙГМИЙН ЭМЗЭГ БҮЛЭГТ ХАМААРДАГ БУЮУ ХҮНД НӨХЦӨЛД БАЙГАА ХҮҮХЭД, ТҮҮНЧЛЭН ОРОГНОЛ ХАЙГЧ, ДҮРВЭГЧ БОЛОН ҮНДЭСНИЙ ЦӨӨНХ, УУГУУЛ НУТГИЙН ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТИЙН БАЙДАЛ	26
ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ГЭР БҮЛИЙН ОРЧИН БА АСРАН ХАМГААЛАЛТ.....	27
А. ЭЦЭГ, ЭХИЙН АСРАМЖ, ҮҮРЭГ, ХАРИУЦЛАГА.....	27
Б. ЭЦЭГ, ЭХЭЭС НЬ САЛГАХ.....	30

В. ГЭР БҮЛТЭЙГЭЭ НЭГДЭХ	30
Г. ЭЦЭГ, ЭХ БАЙХ ЭРХИЙГ СЭРГЭЭХ	30
Д. ГЭР БҮЛИЙН ОРЧНООС ХӨНДИЙРСЭН ХҮҮХЭД	30
Е. ҮРЧЛЭЛТИЙН ТОГТОЛЦОО (21 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ).....	32
Ж. ХҮЧИРХИЙЛЭЛ, ҮЛ ХАЙХРАХ ЯВДЛААС ХАМГААЛАХ.....	35
3. АСРАМЖ, ХАЛАМЖИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫГ ТОГТСОН ХУГАЦААНД ҮНЭЛЖ, ДҮГНЭХ.....	38
ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ. ЭРҮҮЛ МЭНД БА НИЙГМИЙН ХАЛАМЖ.....	39
А. ЭХ, ХҮҮХДИЙН ЭРҮҮЛ МЭНД, ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ҮЙЛЧИЛГЭЭ (24 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ).....	42
Б. ӨСВӨР ҮЕИЙН ЭРҮҮЛ МЭНД	44
ХҮҮХДИЙН ХАМГААЛЛЫН ҮЙЛЧИЛГЭЭ (26, 27 ДУГААР ЗҮЙЛ).....	46
ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХЭД (23 ДУГААР ЗҮЙЛ)	49
ДОЛООДУГААР БҮЛЭГ. БОЛОВСРОЛ, ЧӨЛӨӨТ ЦАГ, СОЁЛЫН АРГА ХЭМЖЭЭ ..	53
А. СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛ	55
Б. БАГА, ДУНД БОЛОВСРОЛ.....	58
В.АЛБАН БУС БОЛОВСРОЛ.....	60
Г. МЭРГЭЖЛИЙН БОЛОВСРОЛ.....	60
Д. ДЭЭД БОЛОВСРОЛ	62
Е. АМРАХ, ЧӨЛӨӨТ ЦАГАА ӨНГӨРҮҮЛЭХ, СОЁЛЫН АМЬДРАЛ БОЛОН УРЛАН БҮТЭЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА (31 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛ)	62
НАЙМДУГААР БҮЛЭГ. ОНЦГОЙ ХАМГААЛЛЫН АРГА ХЭМЖЭЭ	64
А. ОНЦГОЙ ХҮНД НӨХЦӨЛ БАЙДАЛД БУЙ ХҮҮХЭД.....	65
Б. ХУУЛЬ ЗӨРЧСӨН ХҮҮХДҮҮД.....	66
В. МӨЛЖЛӨГТ ӨРТСӨН ХҮҮХЭД	70
БУСАД ХЭЛБЭРИЙН МӨЛЖЛӨГ.....	77
Г. УГСААТАН, ЦӨӨНХӨД ХАРЬАЛАГАДАХ ХҮҮХДҮҮД	77
Д. ГУДАМЖИНД АМЬДАРЧ БУЙ ХҮҮХДҮҮД	77
ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН ТУХАЙ КОНВЕНЦИЙН НЭМЭЛТ ПРОТКОЛЫН МЭДЭЭЛЭЛ.....	78
ТАЙЛАН ИЛТГЭЛИЙН НЭГДСЭН ДҮГНЭЛТ	79

Удиртгал

1. Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцийн 44 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтыг үндэслэн энэхүү конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи Монгол Улсын гурав, дөрөв дэх тайлан илтгэлийг нэгтгэн танилцуулж байна.

2. Хүүхдийн эрхийн хороо Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлийг 2003 оны 5 дугаар сард хүлээн аваад 2005 оны 5 дугаар сарын 26-ны өдрийн 1040, 1041 дүгээр хуралдаанаар хэлэлцэж, мөн оны 6 дугаар сарын 3-ны өдрийн 1052 дугаар хуралдаанаас дүгнэлт, зөвлөмж гаргасан юм. Энэхүү зөвлөмжид Монгол Улс ээлжит 3 ба 4 дэх тайлангаа нэгтгэн бэлтгэж, 2007 оны 9 дүгээр сарын 1-нээр тасалбар болгон дөрөвдүгээр тайлан илтгэлээ ирүүлэхийг хүссэн билээ.

3. Монгол Улсын дөрөвдүгээр илтгэлийг Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2005 онд гаргасан CRC/C/58/Rev.1 тайлан бэлтгэх удирдамжийн дагуу боловсрууллаа. Энэхүү тайлан илтгэлд Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи 2004-2007 оны үйл ажиллагаа болон 2004-2006 оны холбогдох статистикийн үзүүлэлт, мэдээллийг багтаасан болно.

4. Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц, энэхүү ~~ун~~ конвенцийн нэмэлт протоколуудын хэрэгжилтийн талаархи үндэсний тайлан илтгэлийг боловсруулах ажлын хэсгийг 2007 оны 4 дүгээр сард төрийн болон төрийн бус байгууллага, хүүхдийн төлөөллийн оролцоо бүхий бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулж ажиллуулсан юм. Ажлын хэсэг тайлан бэлтгэх үйл ажиллагааны нарийвчилсан төлөвлөгөө, хуваарийг батлуулан түүний дагуу сонирхогч талуудтай хамтран шаардлагатай мэдээллийг цуглуулах, тайлан илтгэлийн бүрэлдэхүүн хэсгийг боловсруулах ажлыг 4-6 дугаар саруудад гүйцэтгэж, улмаар тайлан илтгэлийн төслийг 7 дугаар сард нэгтгэн боловсруулж, төслийг төрийн ба төрийн бус байгууллага, олон нийт, хүүхдийн төлөөлөгчдөөр 8 дугаар сард хэлэлцүүлж, түүнд төрийн захиргааны төв байгууллагуудын санал авах ажлыг 9 дүгээр сард зохион байгууллаа. Монгол Улсын дөрөвдүгээр тайлан илтгэлийн эцэслэн боловсруулсан хувилбарыг Засгийн газрын 2007 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдрийн хуралдаанд танилцуулан зөвшөөрөл авсан байна.

5. Тайлан илтгэлийг боловсруулах үйл ажиллагаанд хүүхдийн чиглэлээр ажилладаг 30 гаруй төрийн бус байгууллага идэвхтэй оролцож, хамтран ажиллалаа. Мөн тайлан илтгэлийг боловсруулах ажилд нийслэлийн ба орон нутгийн нийт 2000 гаруй хүүхдийн саналыг тусган тайлангийн төслийг 100 орчим хүүхдээр тусгайлан хэлэлцүүлээ.

6. Монгол Улсын дөрөвдүгээр тайлан илтгэлийг боловсруулах ажилд НҮБ-ын Хүүхдийн сан бүх талын дэмжлэг үзүүлж ажилласан болно.

7. Тайлан илтгэлд дурдсан Монгол Улсын Засгийн газрын бодлого, эрхзүйн баримт бичгүүдээс шаардлагатай гэж үзсэн мэдээллийг сонгон англи хэлэнд орчуулан хавсаргасан болно. Хүүхдийн эрхийн хороо хүссэн тохиолдолд Монгол Улсын Засгийн газрын бодлогын ба эрхзүйн баримт бичгийг англи хэл рүү хөрвүүлэн илгээх боломжтой юм.

Нэгдүгээр бүлэг. Хэрэгжилтийн ерөнхий арга хэмжээ (Конвенцийн 4 ба 42 дугаар зүйл, 44 дүгээр зүйлийн 6 дахь заалт)

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн өнөөгийн байдал

8. Тайлангийн хугацаанд Монгол Улсын эдийн засаг сайжран дотоодын нийт бүтээгдэхүүн жилд 6-10 хувиар өссөн байна. Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ 2005 онд 744 ам.доллар, 2006 онд 950 ам.долларт хүрч нэмэгдлээ. Эдийн засгийн өсөлт уул уурхай, үйлчилгээний салбарын хөгжилтэй холбоотой төдийгүй дэлхийн зах зээл дэх алт, зэсийн үний өсөлт бас нөлөөлж байна. Улсын төсвийн зарлага 2004 онд **752.5** тэрбум төгрөг байсан бол 2006 онд **1237.0** тэрбум төгрөгт хүрч 64.4 хувиар өссөн байна. Монгол Улсын Засгийн газар 2004-2006 оны хугацаанд дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 13-18 хувь, улсын төсвийн 47-50 орчим хувийг нийгмийн үйлчилгээний салбарт зарцуулсан байна.

9. Улсын Их Хурлын 2004 оны сонгуулиар Монгол Ардын Хувьсгалт Нам болон Ардчилсан эвсэл холбоод ойролцоо тооны суудал авснаар Их эвслийн болон Үндэсний эв нэгдлийн Засгийн газрыг байгуулан ажиллаж байна. Тайлангийн хугацаанд улсын төсвийн орлого нэмэгдэхийн хэрээр орон нутагт чиглэсэн төсвийн хуваарилалтын болон хөрөнгө оруулалтын уян хатан бодлогыг явуулах боллоо. Монгол Улсын Засгийн газраас нийгмийн салбарт, ялангуяа гэр бүл, хүүхдийн амьдрах таатай орчныг бүрдүүлэх, тэдэнд чиглэсэн шууд хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх бодлогыг илүүтэй хэрэгжүүлж байна.

10. Бүсийн тулгуур төв хотуудыг тогтоож, тэдгээрийн хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө болон манай орны эдийн засгийн таван бүсийн хөгжлийн хөтөлбөр, тэрхүү хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө зэргийг Засгийн газрын 2005 оны 201, 202 дугаар тогтоолоор батлан, хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр шаардагдах хөрөнгийн эх үүсвэрийг жил бүрийн төсөвт тусгах, гадаадын зээл, тусламжийн төсөлд хамруулах ажлыг үе шаттай зохион байгуулж байна.

11. Монгол Улсад амьжиргааны доод түвшнээс доогуур амьжиргаатай хүн амын хувийн жин 1990 онд 36.3 хувь байсан бол 2000 онд 35.1 хувь, 2005 онд 36.1 хувь гэсэн судалгаа гарсан байна. Амьдралын наад захын хэрэгцээ, төрийн үйлчилгээний зах зухаас ч болов хүртэх хүсэл эрмэлзэлд лээр хөтөлгөдөн хот суурин газрыг чиглэсэн их нүүдэл саарахгүй байна. Хүүхэд ядууралд өртөх нь эцэг эх, гэр бүлийн ядууралтай холбоотой байна. Ядуурал орлогын болон боломжийн гэсэн агуулгатай байна. Өрхийн орлогын ядуурал нь олон хүүхдийн хөгжлийн үр шимийг хүртэх боломжийг хязгаарлан тэднийг гудамжинд амьдрах, хүнд хүчир хөдөлмөр эрхлэх, биеэ үнэлэх, гэмт хэрэгт өртөх шалтгаан болсоор байна.

12. Монгол Улс Мянганы хөгжлийн зорилтыг ханган биелүүлэхийн төлөө ажиллаж байна. Хэдийгээр хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлаар тодорхой амжилт, ололт байгаа хэдий ч тулгамдсан, шийдвэрлэж хараахан чадаагүй олон асуудал байсаар байна. Хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийн эрхийг хамгаалах, ялангуяа тэдний нийгмийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг нэмэгдүүлэх, хамгааллыг сайжруулах асуудал хангалтгүй хэвээр байна.

(11). Конвенцийн зарчимд дотоодын хууль, тогтоомжийг нийцүүлэхээр
авсан арга хэмжээ

13. Монгол Улс Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийг бүхэлд нь хүлээн зөвшөөрч 1990 онд нэгдэн орж соёрхон баталсан билээ. Түүнчлэн Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд татагдахаас хамгаалах нэмэлт протокол болон Хүүхдийг зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцуулахаас хамгаалах нэмэлт протоколд бүхэлд нь 2001 онд нэгдэн орсон бөгөөд тэдгээрээс хэрэгжүүлэхээс татгалзсан болон хойшлуулсан зүйл, заалт байхгүй болно.

14. НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооны 2005 оны 39 дугаар чуулганаас хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн аравдугаар заалтын хүрээнд дотоодын хууль тогтоомжийг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн зарчмууд болон хэм хэмжээтэй нийцүүлэх талаар тодорхой арга хэмжээг авсаар байна.

Монгол Улсын Их Хурал Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2008 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлийг баталсан бөгөөд түүнд Нийгмийн халамжийн тухай, Гэр бүлийн тухай, Боловсролын тухай, Эрүүгийн, Эрүүгийн байцаан шийтгэх зэрэг хуульд хүүхдийн эрхийг баталгаажуулах чиглэлээр нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар тусгасан байна. Энэ хүрээнд Эх, хүүхдэд тэтгэмж олгох, хүүхэд, эх, гэр бүлд мөнгөн тусламж үзүүлэх тухай (2006), Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай (2006), Давсыг иоджуулж, иод дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх тухай (2005), Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний тухай (2005), Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар, дархлалын олдмол хомсдоос сэргийлэх тухай (2004) зэрэг хуулийг шинээр батлуулснаас гадна Хүүхдийг эрхийг хамгаалах тухай, Боловсролын тухай, Бага, дунд боловсролын тухай, Эрүүгийн, Эрүүгийн байцаан шийтгэх зэрэг хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.

Хуульзүй, дотоод хэргийн яам “Эрхзүйн шинэтгэлийн хөтлбөрийн хэрэгжилт, үр дүн” сэдвээр шинэ Үндсэн хууль батлагдсанаас (1992 оноос) хойш гарсан хууль тогтоомжийг шинэтгэх үйл явцад 2007 онд үнэлгээний ажил хийж, дүнг хэлэлцүүлж байна. Мөн Хөдөлмөрийн тухай хуульд “насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтад харшлахгүй бол 15 насанд хүрсэн хүн эцэг, эх буюу харгалзан дэмжигчийн зөвшөөрөлтэйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно. Мөн мэргэжлийн баримжаа, ажлын дадлага олгох зорилгоор 14 насанд хүрсэн хүнтэй эцэг эх, асран хамгаалагч болон хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно” гэсэн заалт хүүхдийн сурч боловсрох настай зөрчилдөж байгаа талаар Хүүхдийн эрхийн хорооноос ирүүлсэн зөвлөмжид дүгнэсэн билээ. Засгийн газар зөвлөмжийн энэ хэсгийг судалж байгаа бөгөөд өнөөгийн нөхцөлд өөрчлөх бололцоо бага байна.

15. Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн хэрэгжилтийн талаархи Монгол Улсын хоёрдугаар тайлан илтгэлээ өргөн барьсантай холбогдуулан Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2005 онд ирүүлсэн дүгнэлт, зөвлөмжийн арван хоёрдугаар заалтыг удирдлага болгон ажиллаж байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах төрийн байгууллагын чадавхийг хөгжүүлэх, боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал зэрэг салбарын нийгмийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулах, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй, нийгмийн эмзэг бүлэгт байгаа хүүхдийн амьдралын боломжийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн олон талт үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооноос ирүүлсэн дүгнэлт, зөвлөмжийг олон нийтэд сурталчлах, тэднээр хэлэлцүүлэх замаар “Хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг сайжруулах (2002 - 2010 оны) үндэсний хөтөлбөрийн хоёр дахь шат буюу 2005-2007 оны үйл ажиллагааны чиглэлийг боловсруулан хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авлаа. Үйл ажиллагааны чиглэлд хүүхдэд ээлтэй эрхзүйн шинэтгэл; хүүхдийн эрүүл, аюулгүй орчин; хүүхдийн чанартай боловсрол, төлөвшил; гэр бүл дэх хүүхэд хамгаалал; хүүхдийн оролцоо, мэдээллийн хүртээмж гэсэн үндсэн бүлгийн хүрээнд олон шинэ асуудлыг дэвшүүлэн тавилаа.

Өнгөрсөн хоёр жилийн хугацааны ажлын үр дүнг үнэлэх ажлын хэсгийг үндэсний болон орон нутгийн түвшинд байгуулан ажиллаж байна. Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын шинэ чиг үүргийг дэмжих, сургалт, мэдээллээр хангах, салбар хоорондын зохицуулалтын талаар тайлангийн 39-46 дугаар заалтад тайлбарласан болно.

16. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн аравдугаар зүйлд “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ...” гэж заасан байна. Түүнчлэн эдүгээ үйлчилж буй 80 орчим хуульд “дотоодын хууль тогтоомжид өөрөөр заагаагүй бол олон улсын гэрээ, конвенцийн заалтыг дагаж мөрдөнө” гэж хуульчилжээ.

Олон улсын гэрээний тухай хуульд Улсын Их Хурал нь соёрхон баталсан, нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон шаардлагатай гэж үзсэн Монгол Улсын олон улсын аливаа

гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих бөгөөд Монгол Улсын Засгийн газар өөрийн бүрэн эрхэд хамаарах асуудлаар байгуулсан олон улсын гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавьж, биелэлтийг зохион байгуулахаар заасан байна. Гэхдээ эдгээр хуулийн заалтаас өөр хуулийн тайлбар, удирдамж хараахан байхгүй байна¹.

17. Үндэстэн дамнасан гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай Палермогийн конвенцид нэгдэх бэлтгэл ажлыг хангаж байна.

18. Хүүхдийн эрхийг хангах, насанд хүрээгүйчүүдийн хорих анги болон цагдан хорих төвд урьдчилан хоригдож байгаа хүүхдийн нөхцөлийг олон улсын хэм хэмжээ, шаардлагад нийцүүлэн шинэчлэх, хуульд заасан эрхийн хэрэгжилтийг судлах, санал боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Хуульзүй, дотоод хэргийн яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сан хамтран ажиллуулж байна.

19. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон бусад нэгдэн орсон олон улсын гэрээний заалтыг аль болох өргөн хүрээнд хэрэглэж хэвших, практик болгох талаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн болон Улсын дээд шүүхийн зөвлөмж, тайлбар, тогтоол гаргах, түүнийг практикт хэрэглэх чадавхийг хөгжүүлэх шаардлага гарч байна. Түүнчлэн хууль эрхзүйн актыг амьдралд хэрэгжүүлэх санхүүгийн хөшүүргийг бүрдүүлэхэд илүүтэй анхаарч ажиллах хэрэгцээ нэмэгдэж байгааг Засгийн газар хүлээн зөвшөөрч байна.

(12). Олон улсын ба хөгжлийн байгууллага, агентлагаас хүүхдийн төлөө хэрэгжүүлж буй дэмжлэг, туслалцаа, хөтөлбөр

20. Монгол Улсын Засгийн газар хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт зөвлөмжийн 16 дугаар заалтыг дэмжин ажиллаж байна. Монгол Улс хүүхдийн эрхийг хангах чиглэлээр НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллага, олон улсын ба бусад орны олон байгууллагатай идэвхитэй хамтран ажиллаж байна.

21. НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллага, үүний дотор НҮБ-ын Хүүхдийн сан, НҮБ-ын Хүн амын сан, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага Хүүхдийн өвчний цогц менежмент; Дархлаажуулалтын өргөжүүлсэн хөтөлбөр; Эмийн эргэлтийн сан; Эсэн мэнд амаржихуй; Эх, хүүхдийн хоол, тэжээл; Өсвөр үеийн эрүүл мэндийн ээлтэй тусламж, үйлчилгээ; Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд зэрэг хөтөлбөр, төслийг эрүүл мэндийн салбарт хэрэгжүүлж байна. Мөн хэрэглээний усны чанарыг сайжруулах, иод болон бичил бодисын дутлаас эх, хүүхдийг сэргийлэх ажилд ихээхэн хувь нэмэр оруулж байна.

Бага насны хүүхдийн өсөлт хөгжил, Хүүхдэд ээлтэй сургууль, Холимог бүлгийн сургалт, Сурлагын амжилтын судалгаа зэрэг хэрэгжүүлж буй төсөл боловсролын салбарт хүүхдийн эрхийг дээдэлсэн орчин бүрдүүлэх, бүх хүүхдийг тэгш хамран сургах, сургууль завсардалтыг бууруулах, хүүхдийн төлөө олон нийтийн оролцоо түншлэлийг хөгжүүлэх зэрэгт эерэгээр нөлөөлж, хамтын ажиллагааны нааштай үр дүнд хүрч байна. Мөн Хууль зөрчсөн хүүхдийн эрхийн хамгаалал, хүүхэд эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл болон хүүхдийг бэлгийн зорилгоор ашиглах, хил дамнуулан худалдахаас сэргийлэх талаар төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллагын хандлага ойлголтыг өөрчлөхөд анхаарч ажиллаж байна.

Нийгмийн цогц суурь үйлчилгээ, онцгой байдал, гамшгийн үед хүүхдэд хүргэх үйлчилгээ зэрэг хөтөлбөр, төсөл хүүхдэд хүргэх үйлчилгээний үр дүнтэй загвар болж чадлаа. Урьд олсон амжилт, туршлагад үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газар, НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн хооронд 2007-2011 онд хамтран ажиллах хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байна.

22. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенци болон нэмэлт протоколуудыг хэрэгжүүлэх асуудлаар Монгол Улсын Засгийн газар НҮБ-ын төрөлжсөн байгууллагуудтай хамтын

¹ Монгол Улсын Хүний эрхийн улирал тутмын сэтгүүл, 2007/ 1, хуудас 3 - 6

ажиллагаагаа улам өргөжүүлэхийн зэрэгцээ Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн асуудлаар Тусгай эрхт төлөөлөгчийг НҮБ-д томилуулах асуудлыг дэмжин ажиллах болно.

23. НҮБ-ын Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны байгууллага зудад нэрвэгдсэн хүүхдэд тусламж үзүүлэх, бичиг үсгийн тайлагдалтыг нэмэгдүүлэх зэрэг төслийг хэрэгжүүлж байна.

24. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах олон улсын хөтөлбөр (АЙПЕК)-ийг 1999 оноос эхлэн АНУ-ын Хөдөлмөрийн департаментын санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлж байна. Хөтөлбөрийн 3 дахь үе шатыг 2005 оноос 2009 оныг хүртэл үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж байна.

Хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхдийн хөдөлмөрийн талаархи үндэсний хэмжээний судалгаа явуулах, хүүхдийн хөдөлмөрийн нөхцөл байдалд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ явуулах боломжтой болсон бөгөөд хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлаар Засгийн газар, эзэд, үйлдвэрчний эвлэлийн болон төрийн бус байгууллагын ажилтнуудын ойлголт, мэдлэг, хандлага сайжирч, улмаар хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхэдтэй ажиллах аргагүй хөгжиж, хүүхдийн хөдөлмөрийн талаархи төрийн бодлогыг тодорхойлох, эрхзүйн орчныг боловсронгуй болгох чиглэлд зарим ахиц гарч байна.

25. Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банк зэрэг олон улсын санхүүгийн байгууллагын шугамаар манай улсад хэрэгжүүлж буй төрөл бүрийн хөтөлбөр, төсөл хүүхдийн сайн сайхан байдалд чухал үр нөлөө үзүүлж байна.

26. Монгол Улс хүүхдийн эрх ашгийг дээдэлж хоёр болон олон талт хамтын ажиллагаагаа хандивлагч орнууд, эдгээрийн Засгийн газар, олон нийт, төрийн бус байгууллагуудын хүрээнд өргөжүүлж байна. *Тухайлбал,*

Их Британий Хүүхдийг ивээх сан “боловсрол”, “хүүхэд хамгаалал” гэсэн хоёр үндсэн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна. Боловсролын хөтөлбөрийн хүрээнд сургуулийн өмнөх боловсролын олон хэлбэрийг хөгжүүлэх, боловсролын орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах, боловсролын нийгмийн ажилтныг дэмжих, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролд анхаарах чиглэлээр Засгийн газрын байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна.

Хүүхэд хамгааллын хөтөлбөрийн хүрээнд хараа хяналтгүй хүүхэдтэй ажилладаг үндэсний байгууллагуудын үйл ажиллагааг дэмжих, хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл, бие махбодийн шийтгэлээс хамгаалах нөлөөлөл, сургалт, сурталчилгааг өргөжүүлэх, хүүхэд хамгааллын үндэсний тогтолцоог хөгжүүлэхэд хамтран ажиллаж байна.

Дэлхийн зөн Олон улсын байгууллага үндэсний хэмжээнд олон аймаг, орон нутгийг хамруулан (*давхардсан тоогоор*) 1.2 сая хүн, үүний дотор 230000 хүүхдэд байнгын дэмжлэг туслалцаа үзүүлэн ажиллаж байна. Дэлхийн зөн олон улсын байгууллага орон нутгийн хөгжлийн, ерөнхий боловсролыг дэмжих тэтгэлэг, гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх олон нийтэд зориулсан, хүүхдийн оролцооны, өөрийн гэр бүлдээ эргэн нэгдсэн хүүхдийг дэмжих, хүүхдийн эрүүгийн эрхзүй зэрэг хөгжлийн тулгамдсан асуудлын чиглэлээр олон тооны хөтөлбөр, төслийг бүх шатны засаг захиргааны байгууллага, иргэд, хүүхэдтэй хамтран хэрэгжүүлж байна.

Тайваны Засгийн газар, иргэдийн санаачилгаар Монголын хүнд нөхцөлд амьдарч байгаа хүүхэд, гэр бүлийг дэмжих зорилгоор 2006 оноос “Хүүхэд, гэр бүлийг дэмжих сан” байгуулан жилд дунджаар 200.0 мянган ам долларын мөнгөн тэтгэлэг үзүүлэх зэрэг хэд хэдэн хөтөлбөр хэрэгжүүлж байна.

27. Монгол Улсаас Японд болсон газар хөдлөлт, Зүүн Өмнөд Азийн орнуудад тохиолдсон цунамид нэрвэгдсэн хүмүүст сэтгэл санааны болон эд материалын дэмжлэг, туслалцаа үзүүлсэн байна.

(13) Хүүхдийн эрхийн наад захын стандартыг хүлээн зөвшөөрсөн, үр нөлөө бүхий бодитой үндэсний хууль тогтоомжийн заалтыг тайлбарлах

28. Тайлангийн хугацаанд Засгийн газраас шинээр төрсөн хүүхдэд төрсний гэрчилгээг үнэ төлбөргүй олгох, түр болон шинээр суурьшсан иргэдийн иргэний баримт бичгийн зөрчлийг арилгах замаар тэдний нийгмийн үйлчилгээнд хамрагдах боломжийг нэмэгдүүлж, эх, хүүхэд, гэр бүлд олгох мөнгөн тэтгэмжээр дамжуулан гэр бүлд суурилсан хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлсэн явдал зохих үр нөлөөгөө үзүүлж байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 26 дугаар зүйлийн “хүүхэд бүр нийгмийн хангамж”-д хамрагдах эрхийг хүлээн зөвшөөрч, Засгийн газраас “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөрийг 2005 оны нэгдүгээр сараас эхлэн хэрэгжүүлж байна. “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөрийн хүрээнд эхний шатанд нэг хүнд ногдох орлого нь амьжиргааны доод түвшингээс бага орлого бүхий өрхийн 0-18 насны хүүхэд бүрт сар тутам 3000 төгрөг олгож байсныг өөрчилж, Эх, хүүхдэд тэтгэмж олгох, хүүхэд, эх, гэр бүлд мөнгөн тусламж үзүүлэх тухай хуулиар түүний хамрах хүрээг 2006 оны 7 дугаар сараас өргөжүүлэн өрхийн амьжиргааны түвшинг харгалзахгүйгээр 0-18 насны хүүхэд бүрт сар тутам мөнгөн тэтгэмж олгож байхаар хуульчилсан юм.

Энэ хуульд нийцүүлэн Улсын Их Хурлын 2006 оны 47 дугаар тогтоолоор хүүхэд бүрт сар тутам олгох мөнгөн тэтгэмжийг 3000 төгрөг, шинээр төрсөн хүүхдэд олгох мөнгөн тусламжийн хэмжээг 100000 төгрөг, шинээр гэрлэгчдэд олгох мөнгөн тусламжийн хэмжээг 500.000 төгрөг байхаар тогтоосон байна. Мөн эхчүүд жирэмсний таван сартайгаас эхлэн 12 сарын хугацаанд сар тутам тэтгэмж авах, түүнчлэн олон хүүхэд төрүүлж өсгөсөн “Эхийн алдар” нэг, эсхүл хоёрдугаар зэргийн одонтой эх жилд нэг удаа мөнгөн тусламж авах эрхтэй боллоо. Эдгээр тэтгэмж, тусламжийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр 2006 онд (᠗᠗᠗᠗᠗᠗᠗᠗᠗᠗᠗ ᠔᠒᠒᠒᠒᠒) **1006.8** мянга᠒ үд, хүүхдэд **47.1** тэрбум төгрөгийг зарцуулсан бөгөөд 2007 онд хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих арга хэмжээнд улсын төсвөөс **84.3** тэрбум төгрөг, Монгол Улсыг хөгжүүлэх сангаас **114.6** тэрбум төгрөгийг (нийтдээ **198.9** тэрбум төгрөг)-ийг олгохоор хуваарилсан байна.

29. НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн Монгол дахь Суурин төлөөлөгчийн газар “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн байдалд 2006 оны 4-6 дугаар сард хийсэн судалгааны дүгнэлт, саналаа Засгийн газарт хүргүүлсэн байна. Энэ хөтөлбөр төрийн бус болон шашны байгууллагын зарим асрамжийн газарт байгаа, түүнчлэн гудамжинд амьдарч байгаа, хууль зөрчиж эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхдэд тэр бүр хүрэхгүй байна. Түүнчлэн мөнгөн тэтгэмж, тусламжийн хэмжээ нь дэлхийн зах зээл дэх үнэт металлын ханштай шууд хамааралтай учир үнэт металлын үнэ буурах нөхцөлд тогтоосон хэмжээгээр мөнгөн тэтгэмжийг олгох боломжгүй болох, улс төрийн зэрэг шалтгааны улмаас эх үүсвэрийн түвэгтэй байдалд орох магадлал байна² гэж үзсэн байна.

30. Монгол Улсын Засгийн газар 2006 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн шинэ төрсөн хүүхдийг үнэ төлбөргүй бүртгэн төрсний гэрчилгээ олгох болсон байна. Энэ шийдвэр бол Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 7 дугаар зүйлд заасан “Хүүхэд төрмөгцөө бүртгэгдэх ёстой...” гэсэн заалтыг бүрэн хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүллээ. Аймаг, сум, дүүргийн иргэний бүртгэл мэдээллийн байгууллага, ажилтан шинээр төрсөн хүүхэд бүрийг бүртгэн гэрчилгээ олгож байна.

31. Шинээр 2007 оны эхний хагас жилд мэндэлж, иргэний гэр бүлийн байдлын бүртгэлд бүртгэгдсэн 30000 хүүхдийн төрсний гэрчилгээг улсын төсвөөс үнэ төлбөргүй олгосон байна.

32. Боловсролын тухай, Бага, дунд боловсролын тухай хуульд дараахь агуулга бүхий заалтыг шинээр нэмж тусгалаа:

² Дэлхийн банк, Судалгааны нэр

32.1. Сургалтын орчинд аливаа хэлбэрийн дарамт, хүчирхийлэл болон бие махбодь, сэтгэл санааны шийтгэлийг хориглох;

32.2. Багш нар мэргэжлийн ёсзүйн дүрэмтэй байх;

32.3. Сургуулийн удирдлага, багш нар суралцагчдын эрх, нэр төрийг хүндэтгэх, тэдний хувийн нууцыг задруулахгүй байх, хуульд заагаагүй янз бүрийн төлбөр хураамж авах замаар эдийн засгийн дарамт үзүүлэхгүй, сургалтын материал албадан авахуулахгүй байх;

32.4. Бүх хүүхдэд боловсрол эзэмшүүлэх, ялангуяа үндэстний цөөнхийн хүүхдэд сурах орчин бүрдүүлэх талаар орон нутгийн удирдлага болон боловсролын байгууллага тодорхой үүргийг хүлээх;

32.5. Боловсролын хөтөлбөр болон агуулга нь жендерийн мэдрэмжтэй байх;

32.6. Төрийн өмчит бүх шатны сургуулийн тогтмол зардал, ерөнхий боловсролын сургууль, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн дотуур байрны нийт зардал, цэцэрлэгийн хүүхдийн хоолны зардлын зарим хэсэг, өмчийн хэлбэр харгалзахгүйгээр ерөнхий боловсролын албан болон албан бус сургалтад хамрагдаж байгаа нэг сурагчид ногдох сургалтын норматив зардлыг улсын төсвөөс тус тус санхүүжүүлэх;

32.7. Нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлыг сургуулийн байршил, хэв шинж, мэргэжлийн чиглэл болон хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлог хэрэгцээтэй уялдуулан сургалтын байгууллага тус бүрээр ялгавартай тогтоох аргачлалыг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батлах;

32.8. Хуулийн энэхүү заалтыг зөрчсөн тохиолдолд захиргааны болон мөнгөн торгууль ногдуулахаар хуульчилсан байна.

Ийнхүү хуулиар боловсролын байгууллагын орчинд хүүхэд хүчирхийлэлд өртөхөөс хамгаалж байгаа бөгөөд хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн талаар олон нийтийн хандлагыг өөрчлөхөд нэг чухал алхам боллоо.

33. Асуудлыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих өргөн хүрээнд хүүхэд, өсвөр үеийнхний иргэний оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газар “Нийгмийн хөгжилд хүүхэд, өсвөр үеийнхний оролцоог дэмжих төрийн бодлого” баримт бичгийн төслийг санаачлан боловсруулж, УИХ-д хэлэлцүүлэхээр өргөн бариад байна.

(14) Хүүхдийн эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааны зохицуулалт, хяналт

34. Монгол Улсын Засгийн газрын нийтлэг бүрэн эрхийн хүрээнд хүүхдийн эрхийг хамгаалах төрийн бодлого боловсруулах, хүүхдийн эрхтэй холбоотой хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах, хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг сайжруулах үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх зэрэг хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн асуудлыг Засгийн газрын гишүүн-Монгол Улсын Шадар сайд эрхэлж, түүний удирдлагад Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг-Хүүхдийн төлөө үндэсний газрыг ажиллуулж байна.

Аймаг, нийслэлийн нутаг дэвсгэрт хүүхдийн асуудлаар төрийн бодлого, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, гүйцэтгэлд хяналт тавих чиг үүргийг тухайн шатны Засаг дарга нар хүлээдэг. Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын дэргэд хэрэгжүүлэгч агентлаг-Хүүхдийн төлөө төв мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулж байна.

Сумын түвшинд Засаг даргын Тамгын газарт хүүхдийн эрхийн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн бүтэн орон тоогоор ажиллаж чадахгүй байна. Харин нийслэлийн хороод болон хот, хөдөөгийн ерөнхий боловсролын сургуульд нийгмийн ажилтан орон тоогоор ажиллаж байна.

35. Хүүхдийн төлөө үндэсний газар Засгийн газрын бодлого, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх, хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлаар салбар хоорондын зохицуулалтын ажлыг эрхлэхээс гадна хүүхдийн хөгжил, хамгааллын чиг үүрэг бүхий төрийн төв, орон нутгийн байгууллагад мэргэжлийн зөвлөгөө өгөх, аргагүйн дэмжлэг үзүүлэх үүргийг хүлээж байна. Энэ газрын чиг үүргийг холбогдох хууль тогтоомж болон байгууллагын стратегийн баримт бичигт дараах байдлаар тодорхойлсон байна:

❖ Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, үндэсний бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх төр, засгийн болон төрийн бус зэрэг байгууллагын чадавхи бүрдүүлэхэд чиглэсэн мэдээлэл, мэргэжлийн аргагүйгээр хангах;

❖ Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн зарчимд тулгуурлан үндэсний хэмжээний бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, улмаар Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, үндэсний бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах чиглэлээр хүүхэдтэй холбогдсон бодлого, үйл ажиллагаа эрхэлдэг бүхий л байгууллагад нөлөөлөх;

❖ Хүүхдийн өөрсдийн нь оролцоог идэвхижүүлэх, тэднийг хэрэгцээтэй мэдээллээр хангах, чадвар суулгах замаар хүүхдийн өөрийн удирдлагын байгууллагыг чадавхижуулж, бодлого, үйл ажиллагааны үр дүнг дээшлүүлэх;

❖ Иргэний нийгмийг идэвхижүүлэх, хүүхдүүд өөрсдийгөө удирдан зохион байгуулж, ирээдүйн амьдралынхаа бүхий л хүрээнд тэгш оролцох бололцоо, нөхцөл бүрдүүлэх талаар мэдлэг, дадлага олгох;

❖ Олон улс, үндэсний болон орон нутгийн түвшинд үйл ажиллагаа явуулж буй хүүхдийн болон насанд хүрэгчдийн холбогдох байгууллагыг мэдээлэл харилцааны хэрэгслээр дамжуулан зохих мэдээллээр хангах зэрэг монгол орны хүүхдийн өнөөгийн болоод ирээдүйн эрх ашигт нэн тэргүүнд үйлчлэх болно.

36. Хүүхдийн төлөө үндэсний газар 2006 онд “Өсвөр үе, залуучуудын хөгжил” үндэсний чуулган, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асуудлаархи “Хамтдаа хөгжицгөө” үндэсний чуулганыг хүүхдийн оролцоотойгоор зохион байгууллаа. “Өсвөр үе, залуучуудын хөгжил” үндэсний чуулганаар Төрөөс өсвөр үе, залуучуудын хөгжлийн талаар баримтлах бодлогын, “Хамтдаа хөгжицгөө” чуулганаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаар явуулах бодлогын баримт бичгийн төслийг хэлэлцүүлсэн байна.

Мөн Сургуулийн нийгмийн ажилтны нийгэмлэг, Хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн эрхийн үндэсний төв, Залуучуудын улаан загалмай нийгэмлэг зэрэг цөөвөр төрийн бус байгууллагатай гэрээ байгуулан ажиллаж байна.

37. Хүүхдийн төлөө үндэсний газар хүүхдийн чиглэлээр ажилладаг мэргэжлийн байгууллага, хүмүүс (шүүгч, хуульч, өмгөөлөгч, нийгмийн ажилтан, эмч, сэтгүүлч болон салбарын удирдах ажилтан)-ийг сонгон хүүхдэд ээлтэй хууль эрхзүйн орчин бүрдүүлэх, хууль зөрчсөн хүүхдийн эрхийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэх үйл ажиллагаатай танилцуулах зэргээр төвлөрсөн, бүсчилсэн, зайны, ажлын байран дахь хэлбэрээр олон төрлийн сургалтыг НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Их Британий Хүүхдийг ивээх сан, Дэлхийн зөн зэрэг байгууллагын санхүүгийн болон техникийн дэмжлэгээр тогтмол зохион байгуулж байна.

38. Монгол Улсын Засгийн газраас 2004-2006 онд хүүхдийн хөгжил, хамгааллын салбар дундын зохицуулалтын ажилд 60 гаруй сая төгрөгийг хуваарилсан байна.

39. Улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн цар хүрээтэй уялдан Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын салбар дундын зохицуулалтын чиг үүрэг, салбарын бодлого, үйл ажиллагаанд хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалахад чиглэсэн үндэсний чадавхийг бүрдүүлэх хэрэгцээ, шаардлага улам өсөн нэмэгдэж байна. Үүнтэй холбогдуулан Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлагийн эрх дархыг Засгийн газрын тохируулагч агентлаг болгон өргөтгөх, улмаар Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын хүүхдийн хөгжил, хамгааллын салбар хоорондын зохицуулалтын үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны чиглэлийг холбогдох хууль эрхзүйн баримт бичигт нарийвчилан тусгах шаардлагатай байна.

Мөн Хүүхдийн төлөө үндэсний газар, орон нутгийн хүүхдийн төлөө байгууллагын удирдлагыг бэхжүүлэх, ажилтны ур чадварыг хөгжүүлэх, түүнд шаардагдах хөрөнгийн хэмжээ болон техник хэрэгслийн хангамжийг зайлшгүй нэмэгдүүлэх хэрэгтэй байна. Төрөөс хүүхдийн талаар баримтлах бодлогыг сум, дүүргийн түвшинд хэрэгжүүлэх хүүхдийн төлөө алба байгуулах, түүний боловсон хүчний хүртээмж, ур чадварыг сайжруулах хэрэгцээ гарч байна.

40. Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөлийг Монгол Улсын Ерөнхий сайд тэргүүлдэг бөгөөд энэхүү зөвлөл хүүхдийг хөгжүүлэх, хамгаалахтай холбогдсон төрийн бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд нийгмийн нөөц баялгийг дайчлах, төр, олон нийтийн болон бусад байгуулага, аж ахуйн нэгж, иргэдийг оролцуулах үйл ажиллагааг зохицуулан зохион байгуулах чиг үүрэгтэй ажиллаж байна. Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөлийн ажлын албаны үүргийг эдүгээ Хүүхдийн төлөө үндэсний газар гүйцэтгэдэг юм.

Монгол Улсын Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөл дараахь үндсэн үүргийг хэрэгжүүлж байна:

(1) хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх талаар Засгийн газарт болон холбогдох бусад байгууллагад зөвлөх, хүүхэд хөгжүүлэх, хамгаалах үндэсний хөтөлбөрийн үйл ажиллагааг зохицуулах, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих;

(2) хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтны тайлан, мэдээллийг сонсох, энэ талаар цаашид авах арга хэмжээний тухай саналаа Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллага, албан тушаалтанд тавьж шийдвэрлүүлэх;

(3) хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудлыг шийдвэрлэхэд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг оролцуулах, тэдгээрийн гаргасан санал, санаачилгыг дэмжих;

(4) хүүхдийн эрхийг хамгаалах үйлсэд идэвхи зүтгэл гаргаж, гавьяа байгуулсан хүүхэд, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг шагнах, урамшуулах тухай саналаа холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд тавих;

(5) хүүхдийг хөгжүүлэх, хамгаалах асуудлаар бусад улс, тэдгээрийн төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах;

(6) хууль тогтоомжид заасан бусад үүргийг хүлээж ажиллаж байна.

41. Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулийн дагуу аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нар Монгол Улсын Шадар сайдтай хүүхдийн хөгжил, хамгааллын асуудлаар бүтээгдэхүүн нийлүүлэх үр дүнгийн гэрээг жил бүр байгуулдаг төдийгүй аймаг, нийслэлийн Засаг дарга хүүхдийн төлөө төвийн даргатай үр дүнгийн гэрээг байгуулан ажиллаж байна. Түүнчлэн сум, дүүрэг, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын дэргэд Хүүхдийн төлөө зөвлөл ажиллаж байна.

42. Цаашид бүх түвшний хүүхдийн төлөө зөвлөлийн шийдвэр гаргах, түүнийг хэрэгжүүлэх, хянах арга хэрэгслийг боловсронгуй болгох замаар хүүхдийн төлөө зөвлөлийн ажлын үр нөлөөг сайжруулах явдал хурцаар тавигдаж байна.

43. Хүүхдийн эрхийг хангахад бүх салбарын идэвхитэй хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхийг хүүхдийн эрх ашиг шаардаж байна. Энэ шаардлагын үүднээс хүүхдийн асуудлаар бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах түвшинд олон нийт, хүүхэд, өсвөр үеийнхний санал бодлыг дэмжин ажиллах лобби бүлгийг УИХ-ын 12 гишүүний санаачилгаар УИХ-д байгуулан ажиллаж байна.

УИХ-ын лобби бүлэг нь УИХ-аас гарч буй эрхзүйн болон бодлогын баримт бичгүүдэд хүүхдийн эрхийг хамгаалах аливаа асуудлыг тусгуулах, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн зарчимд нийцүүлэн үндэсний хууль тогтоомжийг шинэчлэхэд мэргэжил, аргагүйн дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр ажиллаж байна. Энэ хүрээнд УИХ-ын лобби бүлэг УИХ-д хүүхдийн асуудал хариуцсан дэд хороо байгуулах боломжийг судалж байна.

(15) Хүүхдийн эрх зөрчигдсөн үед хүүхдийн эрхийг хянах үндэсний болон орон нутгийн түвшний арга хэрэгсэл, тогтолцоо

44. Хүүхдийн эрхийн хорооноос Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 14 дүгээр заалтыг дэмжин ажиллаж байна. Монгол Улсын Их Хурал Монгол Улсад хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөрийг 2003 онд баталсан бөгөөд энэхүү хөтөлбөрт төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангах баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх тууштай, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд төрийн ба төрийн бус байгууллага, иргэд, орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллага, олон нийтийн мэдээллийн

хэрэгсэл, хувийн хэвшлийн оролцоог өргөтгөх заалтыг багтаасан байна. (Хөтөлбөрийн англи орчуулгыг хавсаргав).

Хүний эрхийн үндэсний комиссын жил бүрийн тайлан илтгэлийг хүний эрхтэй холбоотой тодорхой үндсэн асуудлаар бэлтгэн нийтлүүлж байгаа бөгөөд энэ хүрээнд хүүхдийн эрхийн асуудлыг тусгаж байна. *Тухайлбал*, Хүний эрхийн үндэсний комиссын 2004 оны тайланд үндэсний цөөнх хүүхдийн эрх ашгийн асуудал, 2005 оны тайланд зохистой хооллолт, 2006 оны тайланд эрүүдэн шүүх үйл ажиллагааны талаар танилцуулсан байна.

45. Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүүхдийн төлөө үндэсний газар хамтран “Хүүхдийн элчийг шалгаруулах журам”-ыг боловсруулан гаргаж, аймаг, нийслэл, сумын түвшинд хүүхдийн элчээр 150 хүнийг сонгон шалгаруулах замаар ажиллуулж байна. Энэ бол манай орны тухайд омбудсманы нэг хэлбэр юм.

Хүүхдийн элч нарыг хүүхдийн эрх, хөгжил, хамгааллын чиглэлээр мэргэшүүлэх, хүүхдийн эрхийн зөрчилд хяналт тавих, түүнийг судлах, танилцуулах, мэдээлэх аргазүйд сургах ажлыг үе шаттай зохион байгуулж байна. *Тухайлбал*, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах аргазүйд аймаг, сумын хүүхдийн элч, хүүхдийн төлөө төвийн аргазүйч нарыг сургасан байна. Гэвч хүүхдийн элчийн үйл ажиллагаа хот, хөдөөд эхлэлийн төдий байгааг хүлээн зөвшөөрч байна.

46. Авилгын эсрэг хууль (2006) болон Авилгалтай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр (2002)-ийг УИХ-аар батлуулан хэрэгжүүлж байна. Авилгатай тэмцэх газрыг 2006 онд зохион байгуулан ажиллуулж, авилгын талаар үндэсний хэмжээнд ухуулан таниулж ойлгуулах, төрийн байгууллагын авилгын талаархи мэдээллийг цуглуулах үйл ажиллагааг эрчимжүүлэн ажиллаж байна.

Авилга тэмцэх албыг тусгайлан байгуулснаар хүүхдэд үйлчилдэг бүх шатны төрийн байгууллагын хүнд суртал, авилга, хээл хахуулийн үйл ажиллагааг таслан зогсоох, улмаар бүрэн арилгах уур амьсгалыг нийгэм, хамт олны дунд бүрдүүлнэ гэж Засгийн газар үзэж байна.

47. Нээлттэй засаглал, цахим засаглалыг хөгжүүлэх зорилгоор “Цахим монгол” хөтөлбөрийн хүрээнд төрийн мэдээллийн сүлжээг байгуулан найдвартай ажиллагааг ханган ажиллаж байна. Монгол Улсын төсвийн талаархи мэдээллийг <http://www.iltod.gov.mn> вэб сайтад байршуулан төсвийн төлөвлөгөөний төсөл, төсвийн зарцуулалтын гүйцэтгэл, төсвийн өр, авлагын мэдээллийг сар, улирлаар олон нийтэд нээлттэй, ил тод танилцуулдаг боллоо.

(18) Конвенцийн хэрэгжилтэд холбогдох талуудын оролцоог хангасан байдал

48. Монгол Улсын Засгийн газар, Хүүхдийн төлөө үндэсний газар хамтран “НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооны дүгнэлт, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх арга зам” сэдэвт үндэсний хэлэлцүүлгийг 2005 оны 9-12 дугаар саруудад орон даяар явуулж, түүнд төв, орон нутгийн төлөөлөл бүхий 5000 гаруй иргэд, хүүхдийг хамруулав. Улмаар хэлэлцүүлгийн нэгдсэн дүнг шүүн хэлэлцэх Үндэсний дээд хэмжээний бага хурлыг Хүний эрхийн үндэсний комисс, салбарын яамдын болон орон нутгийн удирдлага, хүүхдийн төлөө ажилладаг төрийн бус байгууллага, хүүхдийн төлөөллийг оролцуулан зохион байгуулав. Үндэсний дээд хэмжээний бага хурлаар зөвшилцсөн арга хэмжээг Хүүхдийн хөгжил, хамгааллыг сайжруулах үндэсний хөтөлбөрийн хоёр дахь шатны үйл ажиллагааны чиглэлд тусган хэрэгжүүлж байна.

49. Хүүхэд, гэр бүлд түшиглэсэн нийгмийн үйлчилгээг төв, суурин газруудад төрийн бус байгууллага, хамт олноор гэрээлэн гүйцэтгүүлэх хэлбэр нэлээд хөгжиж байна. Ойрын жилүүдэд гэрээгээр гүйцэтгүүлэх үйлчилгээний нэр төрөл, ажлын цар хүрээ, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, ялангуяа хөдөөд олон нийтийн оролцоо бүхий нийгмийн үйлчилгээний тогтолцоог өргөжүүлэн хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Нийгмийн халамжийн хууль тогтоомжийн хүрээнд улсын хэмжээнд олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн нийгмийн үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх үйл ажиллагааны талаархи мэдээллийг нэгтгэх, дүгнэх тогтолцоо үгүйлэгдэж байна.

50. Жил бүрийн зургаадугаар сарын нэгний өдрийг “Хүүхдийн баяр”-ын буюу хүүхдийн эрхийг хамгаалах бүх нийтээр амрах баярын өдөр болгон хуульчилсан бөгөөд энэ өдөр төрийн болон хувийн хэвшлийн бүх аж ахуйн нэгж, байгууллагууд хүүхдийн төлөө гүйцэтгэсэн ажлаа дүгнэж, хүүхдэд зориулсан өдөрлөг, уралдаан тэмцээнийг зохион байгуулан ажиллаж байна. Энэ өдөр хүүхдийн эрхийг хүндэтгэх, түүнийг олон нийтэд таниулан ойлгуулах, сурталчилах үйл ажиллагааг өргөн хэмжээнд явуулдаг.

Сүүлийн үед бизнесийн байгууллагуудын зүгээс хүүхдийн төлөө үйл ажиллагааны хөрөнгө оруулалт нэмэгдэж байна. *Тухайлбал*, Мобиком ХХК 2006 оны хичээлийн жилээс хэрэгжүүлж эхэлсэн ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангийн сурагчдын “Үдийн цай” хөтөлбөрийг туршин арван тэрбум төгрөг зарцуулсан, ХАС банк “Хүүхдийн хадгаламж” нээж ажиллуулах, Уулын баяжуулах “Эрдэнэт” үйлдвэр дэргэдээ “Энэрэл” халамжийн байгууллагыг ажиллуулж байгаа зэрэг олон сайн туршлагыг нэрлэж болно.

51. НҮБ-ын Хүүхдийн сантай хамтран Монгол Улсын Боловсролын их сургууль "Хүүхдийн эрхийн боловсролын төв"-ийг 2005 онд байгуулан ажиллуулж байна. Энэ төв багш, оюутанд зориулсан "Хүүхдийн эрхийн боловсролын сургалтын модуль"-ийг боловсруулан туршсан байна. Сургуулийн орчинд хүүхэд ямар нэгэн дарамт шахалтгүйгээр сурах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн нийт 70 гаруй сургалтад 4000 гаруй багш нарыг хамрууллаа.

52. Хүүхдийн эрхийн конвенцийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд бүх талын оролцоог хангах, хамтран ажиллахад анхаарч байгаа боловч олон нийтийн хандлагыг өөрчлөх, хүүхдийн эрхийг нийгмийн бүхий л хүрээнд хүлээн зөвшөөрөх явдал тулгамдсан асуудал хэвээр байна. Иймд хүүхдийн асуудал хариуцсан төрийн болон иргэний байгууллагуудын хандлагыг өөрчлөх, ур чадварыг нэмэгдүүлэх, нийгмийн ажил, үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх эрхзүйн орчныг боловсронгуй болгох, хүүхдийн төлөө зарцуулах төсөв хөрөнгийн эх үүсвэрийг шийдвэрлэхэд анхаарч ажиллах болно.

(17) Конвенцийг олон нийтэд таниулан сурталчилсан байдал, ялангуяа өмнөх тайлан, түүнд өгсөн хорооны дүгнэлт, зөвлөмжийг үндэсний цөөнхийн хэлээр орчуулж, танилцуулсан байдал

53. Монгол Улс хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 21 дүгээр заалтыг хэрэгжүүлэхээр конвенцийн агуулга, зарчмыг нийгмийн бүх давхарга, бүс нутагт хүргэх үйл ажиллагааг олон хэлбэрээр өрнүүлж байна. Тайлангийн хугацаанд НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хорооны 39 дүгээр чуулганаас Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж, НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын явуулсан Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн судалгаа, түүний хүүхдэд зориулсан хувилбар зэрэг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийг сурталчилсан 50 гаруй төрлийн ном, товхимлыг монгол хэлээр хэвлэн гаргасан байна.

54. Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын дэргэд Хүүхдийн эрхийн асуудлаар мэргэшсэн хэвлэл мэдээллийн ажилтны багийг 2005 оноос байгуулан ажиллуулж байна. Их Британий Хүүхдийг ивээх сан, Дэлхийн зөн олон улсын байгууллага болон бусад түншлэгч талуудтай хамтран хэвлэл мэдээллийн ажилтны багийн чадавхийг хөгжүүлэх чиглэлийн сургалтыг тогтмол зохион байгуулж ирлээ. Хэвлэл мэдээллийн ажилтны багийн гишүүд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл, өдөр тутмын сонин хэвлэлээр хүүхдийн эрхийн хялбаршуулсан танилцуулга, зар сурталчилгааг бэлтгэн явуулдаг. Эдгээр үйл ажиллагааны дүнд хүүхдийн эрхийн талаархи олон нийт, хүүхдийн ойлголт нэмэгдэж, хүүхдийн эрхийг хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа өргөжиж байна.

55. Түншлэгч талуудтай хамтран Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийг хүүхдэд ойлгомжтой, зураг чимэглэл бүхий хэлбэрээр зохиомжлон хэвлүүлсний зэрэгцээ Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийг казах хэлэнд хөрвүүлэн хэвлүүлж гаргасан байна.

Конвенцтой холбоотой мэдээллийн тогтолцоо

56. Монгол Улсын Засгийн газар хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 18 дугаар заалтын хэрэгжилтийн явц эхлэлийн түвшинд байгааг хүлээн зөвшөөрч байна. Энэ чиглэлээр төрөөс хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний бодит үр дүнг ойрын үед гарна гэж найдаж байна.

57. Төрийн мэдээллийн төв байгуулах болон төрийн байгууллагуудын цахим порталын төслүүд амжилттай хэрэгжиж байна.

58. Мэдээ баримтын цуглуулалтыг боловсронгуй болгох ажилд НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн техникийн тусламжтайгаар Хүүхдийн төлөө үндэсний газар, Үндэсний статистикийн газар хамтран жижиг төсөл хэрэгжүүлж, түүний шугамаар 18 хүртэл насны бүх хүүхдийг хамарсан үндэсний хэмжээний статистик мэдээг цэгцтэй цуглуулахад шаардлагатай шалгуур үзүүлэлтүүдийг боловсруулж байна.

Энэ ажлын хүрээнд хүүхдийн, ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд; ядуу, нэн ядуу амьдарч байгаа хүүхэд; хөдөө амьдарч байгаа хүүхэд; шилжин суурьшсан хүүхэд; хараа хяналтгүй хүүхэд; хууль зөрчсөн хүүхэд; үндэсний цөөнхийн хүүхэд зэрэг эмзэг бүлгийн, хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийн талаархи мэдээг цэгцтэй цуглуулах боломжийг бүрдүүлж, улмаар хүүхдийн асуудлаар үндэсний хэмжээний мэдээллийн сан бүрдүүлэх алхам болно гэдэгт бид итгэлтэй байна.

Төслийн хүрээнд хүүхдийн эмзэг байдлыг тайлбарласан нэгдсэн стандарт ойлголтыг жигдэлж, сургалт зохион байгуулж, мэдээлэл цуглуулах гарын авлагыг энэ ажилд оролцох хүмүүст хүргэх юм.

59. Хүүхдийн талаархи олон үзүүлэлтийн бүлгийн түүвэр судалгааг Үндэсний статистикийн газар таван жилийн давтамжтайгаар 2000, 2005 онд хийгээд байна. Бага насны хүүхдийн хөгжлийн цогц бодлого, хүүхэд залуучуудын оролцооны талаархи салбар дундын бодлогын баримт бичгүүдийг хамтран боловсруулж хэрэгжүүлж байна. Бага насны хүүхдийн хөгжлийг дэмжих цогц бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд үнэлгээ явуулах ажлыг НҮБ-ыг Хүүхдийн сантай хамтран 2007 онд зохион байгуулж байна.

60. Үндэсний статистикийн газрын болон төрийн байгууллагуудын хүүхдийн талаархи мэдээллийг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. *Тухайлбал*, эрүүл мэндийн болон нийгмийн хамгааллын салбарт статистик мэдээллийг 18 хүртэлхи насаар ангилан гаргадаггүй, хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийн талаархи нэгдсэн мэдээллийг төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцан нэгтгэдэггүй байна.

Хүүхэд хамгааллын төвлөрсөн бус тогтолцооноос хамааран хүүхэд хамгааллын мэдээллийн нэгдсэн сүлжээ бүрдээгүй байна. Хүүхэд хамгааллын зарим статистик мэдээллийг цуглуулах, боловсруулахад хүндрэлтэй тал байна.

Хоёрдугаар бүлэг. Хүүхэд хэмээх тодорхойлолт

(1 дүгээр зүйл)

61. Хүүхэд хэмээх ойлголтын тодорхойлолтыг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн гуравдугаар бүлэгт буюу 11-15 дахь талд танилцуулсан болно. Монгол Улсын түрүүчийн тайланд дэлгэрэнгүй тусгагдаагүй хуулийн зарим заалтыг тайлбарлаж байна.

62. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль хүүхдийг төрсөн цагаас нь эхлэн 18 насанд хүртэл хамгаалахад үйлчилнэ. Энэ хууль Монгол Улсад оршин суугаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний хүүхдэд нэгэн адил хамаарна.

63. Монгол Улсын Иргэний хуулийн 14 дүгээр зүйлд “иргэний эрхзүйн чадвар нь иргэнийг төрсөн үеэс эхэлж нас барснаар дуусгавар болно”, “иргэний эрхзүйн чадварыг хязгаарлахыг хориглоно” гэж заасан байна.

Мөн хуулийн 15 дугаар зүйлд иргэний эрхзүйн бүрэн чадамж буюу иргэн өөрийн үйлдлээр өөртөө эрх олж авах, үүрэг бий болгох чадвар насанд хүрснээр буюу 18 наснаас бий болно. Хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу шүүх 16-гаас 18 хүртэлхи насны иргэнийг, түүний хүсэлт, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн зөвшөөрлөөр иргэний эрхзүйн бүрэн чадамжтай гэж тооцож болно.

Мөн хуулийн 16 дугаар зүйлд насанд хүрээгүй буюу 14-өөс 18 хүртэлхи насны этгээд иргэний эрхзүйн бүрэн бус чадамжтай байна. Мөн хуулийн 17 дугаар зүйлд 7-гоос 14 хүртэлхи насны этгээд иргэний эрхзүйн зарим чадамжтай байна. Харин 7 хүртэлх насны этгээд иргэний эрх зүйн чадамжгүй байна.

Мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд сэтгэцийн өвчний улмаас өөрийн үйлдлийн учир холбогдлыг ойлгохгүй, өөрийгөө зөв удирдаж чадахгүй болсон этгээдийг шүүх иргэний эрхзүйн чадамжгүй гэж тооцож, түүнд асран хамгаалалт тогтооно. Иргэний эрхзүйн чадамжгүй этгээдийн нэрийн өмнөөс түүний хууль ёсны төлөөлөгч (эцэг, эх, асран хамгаалагч) хэлцэл хийхээр хуульчилсан байна.

64. Эрүүгийн хуулийн 21 дүгээр зүйлд гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван зургаан насанд хүрсэн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх ба арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны этгээд энэ хуулийн тусгай ангийн 91 (Хүнийг санаатай алах), 96 (Бусдын бие махбодид хүнд гэмтэл санаатай учруулах), 126 (Хүчиндэх), 145 (Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах), 146 (Бусдын эд хөрөнгийг булаах), 147 (Бусдын эд хөрөнгийг дээрэмдэх), 153 (Бусдын эд хөрөнгийг санаатайгаар устгах, гэмтээх), 181.2, 181.3 (Хүндрүүлэх нөхцөл байдалтай танхайрах)-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байна.

65. Гэр бүлийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь заалтад насанд хүрээгүй этгээдтэй гэр бүл болохыг хориглосон боловч мөн хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт иргэний хуульд заасны дагуу насанд хүрээгүй хүнийг иргэний эрхзүйн эрхийн бүрэн чадамжтай гэж зарласан нөхцөлд хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 2 дахь заалт үл хамаарахаар заасан байна.

66. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 109 дүгээр зүйлд зааснаар 16 насанд хүрсэн хүн хөдөлмөрийн гэрээ байгуулах эрхтэй бөгөөд энэ зүйлийн 109.5-д (насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтад) харшлахгүй бол 15 насанд хүрсэн хүн эцэг, эх буюу харгалзан дэмжигчийн зөвшөөрөлтэйгээр, мөн мэргэжлийн баримжаа, ажлын дадлага олгох зорилгоор 14 насанд хүрсэн хүнтэй эцэг эх, асран хамгаалагч болон хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болохоор заажээ.

Насанд хүрээгүй хүнийг оюун ухааны хөгжил, эрүүл мэндэд нь харшлах хөдөлмөр эрхлүүлэхийг хориглосон бөгөөд насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлахаар хуульчилсан байна.

67. Хүүхдийн эрх үндэстний цөөнхийн амьдралын орчин, нөхцөлийн байдал, гэр бүлийн эмзэг, ядуу байдал, хараа хяналтгүй байдал, гэр бүл дэх болон бусад хүчирхийллийн хэлбэрүүдийн сөрөг үр дагаврын улмаас зарим талаар зөрчигдөж байна.

Гуравдугаар бүлэг . Ерөнхий зарчим

(2, 3, 6 ба 12 дугаар зүйл)

68. Хүүхдийн эрхийн ерөнхий зарчмуудыг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг онгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн гуравдугаар бүлэгт буюу 11-15 дахь талд оруулсан болно.

А. Хүүхдийг ялгаварлан гадуурхахгүй, алагчлахгүй байх

69. Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр болон Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн зөвлөмжийн 23, 24 ба 40 дугаар заалтын хүрээнд нийгмийн эмзэг бүлгийн хүүхдийг ялгаварлан гадуурхагдахаас хамгаалах чиглэлээр дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

70. Боловсролын тухай хуульд “Монгол Улсын иргэнийг сурч боловсроход үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, хөгжлийн онцлог, эрүүл мэнд, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор ялгаварлан гадуурхахгүй байх, эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцөлөөр хангана”, “суралцагчдыг ялгаварлан гадуурахгүй байх” гэсэн заалтыг 2006 онд нэмж оруулсан байна. Хуулийн энэ заалтыг хэрэгжүүлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа, төсөв хөрөнгийн асуудлаар долоодугаар бүлэгт дэлгэрэнгүй танилцуулсан болно.

71. Хөдөө амьдарч байгаа болон нийслэлд шилжин суурьшиж байгаа хүүхдүүд боловсролын үйлчилгээнд бүрэн хамрагдаж чадахгүй байгаа шалтгааны нэг бол ялангуяа нийслэл хотод боловсролын байгууллагын хүчин чадал хүрэлцэхгүй байдал үргэлжилж байна. Монгол Улсын Засгийн газар цэцэрлэг, сургуулийн барилга шинээр барих, өргөтгөх, засварлах ажлыг улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт болон гадаадын зээл, тусламжаар гүйцэтгэх ажлыг жил бүр зохион байгуулж байна.

Зөвхөн 2006 онд нийт 7052 хүүхдийн суудал бүхий 17 сургууль, 590 хүүхэд хүмүүжүүлэх хүчин чадал бүхий 5 цэцэрлэг, 130 хүүхдийн хүчин чадал бүхий сургуулийн дотуур байрыг шинээр ашиглалтад оруулсны хамт 118 сургууль, цэцэрлэг, дотуур байрны барилгыг засварлалаа.

72. Боловсролын байгууллагуудын хүчин чадлыг өргөтгөх, сургалтын орчныг сайжруулах чиглэлээр боловсролын салбарт 2005 онд улсын төсвөөр 7 тэрбум төгрөгийн, гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр 10.9 тэрбум төгрөгийн; 2006 онд улсын төсвийн болон гадаадын зээл, тусламжийн эх үүсвэрээр 9.2 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн байна.

73. Монгол Улсын боловсролыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөнд боловсролын байгууллагын хүчин чадлын хэрэгцээг тодорхойлох замаар 2006-2015 онуудад цэцэрлэгийн хүчин чадлыг 7.8 мянгаар, ерөнхий боловсролын сургуулийн суудлын тоог 69.6 мянгаар, дотуур байрны тоог 5.0 мянгаар, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн суудлын тоог 3.8 мянгаар тус тус нэмэгдүүлэхээр тооцон тусгасан байна.

74. Засгийн газраас Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог дэмжих дэд хөтөлбөрийг 2006 онд баталсан бөгөөд эдгээр баримт бичигт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нийгмийн амьдралд оролцох, нийгмийн суурь үйлчилгээг тэгш хүртэхэд ялгаварлан гадуурхахгүй, алагчлахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх арга хэмжээг тусгасан байна.

75. Эмнэлгийн мэргэжилтний ёсзүйн хэм хэмжээг боловсруулан гаргасан бөгөөд түүнд эмнэлгийн мэргэжилтэн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг улс төрийн үзэл бодол, шашин шүтлэг, яс үндэс, хөрөнгө чинээгээр үл ялгаварлан тэгш хүртээмжтэй үзүүлэхээр заасан байна. Харин эмнэлгийн мэргэжилтний ёсзүйн хэм хэмжээг сурталчлах, хэрэгжүүлэх, хяналт

тавихад олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, эмнэлгийн ажилтны мэргэжлийн холбоодын үйл ажиллагааг чиглүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна.

76. Монгол Улсад амьдарч байгаа цөөнх үндэстний хүүхдүүд эх хэлээрээ суралцах боломжийг хангахаас гадна Монгол Улсын төрийн албан ёсны хэлийг сургах асуудал чухал байна. Цөөнхийн хүүхэд төрийн албан ёсны хэлийг хангалтгүй эзэмшсэнээс зарим тохиолдолд гадуурхагдах, тэгш эрхтэй оролцох боломж хязгаарлагдах явдал гарч байна. Үндэсний цөөнхийн хүүхдийн боловсрол эзэмших тэгш боломжийг хангах зорилгоор Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Их Британий Хүүхдийг ивээх сантай хамтран “Казах хүүхдийн боловсролыг дэмжих хөтөлбөр”-ийг боловсруулж, улмаар түүний хэлэлцүүлэг зохион байгуулан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл ажлыг хангаж байна.

77. Хүүхдийн сурлагын амжилтаар багш нарын ажлын чанарыг үнэлэх тогтолцоо үйлчилж буй нөхцөлд хотын сургуулийн багш нар хөдөөгөөс шилжин ирсэн бөгөөд сурлагаар хоцрогдсон хүүхдийг ялгаварлан хандахад хүргэж хүүхэд сургуулиа орхиход нөлөөлж байгаа учраас багшийн ажлын чанарын үнэлгээг өөрчлөх шаардлагатай байна. Мөн багш нар хотод шилжиж ирсэн сурагчийг гадуурхахгүйгээр дэмжин хөгжүүлэх хөдөлгөөн өрнүүлэх чиглэлээр төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах хэрэгцээ байна.

78. Хүүхдийн эрхийг хамгаалахад оролцогч талуудын эерэг хандлага, эцэг эх, асран хамгаалагч байх хариуцлагыг нэмэгдүүлэх асуудал чухал хэвээр байна. Эцэг эх, асран хамгаалагчийн хүүхдэд хандах ёс суртахуун, хариуцлагаас улбаалан гар аргаар алт олборлодог орон нутагт амьдардаг айлын болон хөдөөгийн малчин өрхийн бага насны хүүхэд эрүүл мэнд, боловсролын суурь үйлчилгээнд хамрагдах боломж хязгаарагдмал хэвээр байна. Монгол Улсад хүүхдийг ялгаварлан гадуурхахгүй, алагчлахгүй байх хууль эрхзүйн ерөнхий зохицуулалт байгаа боловч хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдэд хуулийн тодорхой зохицуулалт хангалттай үйлчлэхгүй байна.

Б. Хүүхдийн ашиг сонирхлыг дээдлэх (3, 12 дугаар зүйл)

79. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван зургаадугаар зүйлийн 11-д гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаалахаар хуульчилсан билээ. Энэ заалтыг Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулиар төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага үйл ажиллагаа явуулахдаа хүүхдийн эрх ашгийг эн тэргүүнд хангахыг эрхэмлэх, мөн хүүхэд оюун ухаан, авьяас билэг, бие бялдар, ур чадвараа хөгжүүлэхэд төрөөс дэмжлэг авах эрхтэй хэмээн баталгаажуулж өгсөн болно. Мөн Гэр бүлийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1 дэх заалтад “Хүүхэд гэр бүлийн дотор тэгш эрх эдэлнэ” гэж заасан байна.

80. Гэр бүлийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 7 дугаар заалтад гэр бүл цуцлах нөхцөлд “хүүхэд долоо ба түүнээс дээш настай бол асрамжийн асуудлыг шийдвэрлэхэд түүний саналыг харгалзан үзнэ” гэж заажээ.

Гэр бүлийн тухай хуулиар эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нь хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах, гэрлэлтээ бүртгүүлээгүй эцэг, эхээс төрсөн болон гэрлэгчдийн хэн нэгний нь дагавар хүүхдийг ялгаварлан гадуурхаж, эрх, ашиг сонирхлыг нь хохироохыг хориглосон бөгөөд хэрэв эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн болон хүүхдийн ашиг сонирхол хоорондоо зөрчилдөж байгаа нь тогтоогдсон бол сум, дүүргийн Засаг дарга хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах төлөөлөгчийг томилон зохицуулахаар хуульчилсан байна. Хуулийн энэ заалт амьдрал дээр нэг мөр хэрэгжихгүй байгаагаас гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд хохирсоор байна.

81. Монгол Улсын Засгийн газар “Цагаач ажилчид ба тэдгээрийн гэр бүлийг хамгаалах тухай” конвенцид нэгдэн орохоор судалж байна. Ингэснээр Монгол Улсаас бусад улс оронд хөдөлмөр эрхэлж байгаа иргэд, тэдний хүүхдийн эрх ашгийг хамгаалах боломж бүрдэнэ.

В. Хүүхдийн үзэл бодлыг хүндэтгэх

82. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуульд хүүхэд чөлөөтэй бодож сэтгэх, мэдээлэл хайх, хүлээн авах болон сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх, тайван замаар хуран цуглах, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг баталгаажуулсан байна.

83. Тайлант 2004-2006 оны хугацаанд гэр бүл, сургуулийн орчинд хүүхдийн үзэл бодлыг хүндэтгэх, хүүхэд өөрийн эрх ашигтай холбоотой асуудлаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх байдлыг хүлээн авах олон нийтийн хандлага өөрчлөгдөж байна. Түүнчлэн хүүхдийг амьдралын бүхий л орчинд зодож шийтгэхийн эсрэг олон нийтийн үйл ажиллагаа эрчимжлээ.

Хүч хэрэглэхгүйгээр хүүхдийг хүмүүжүүлэх арга барилыг сурталчлах, түүнийг сургах, эзэмшүүлэх боловсрол олгох, олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах эхлэл тавигдаж байна.

84. Боловсролын тухай хуульд суралцагчийн бие даасан байр суурь, үзэл бодолд хүндэтгэлтэй хандаж, түүнчлэн сургууль, цэцэрлэгийн зөвлөлд эцэг, эх, сурагч, сургуулийн захиргааны төлөөллийг оруулж байхаар хуульчилсан байна.

85. Монгол Улс бүс нутагтаа хүүхэд, өсвөр үеийнхний оролцоог хөгжүүлэх талаар зохих туршлагатай орны тоонд ордог төдийгүй энэ байр сууриа улам бататгах үүднээс Хүүхдийн оролцоог дэмжих төрийн бодлого, аргазүйн үндсийг боловсруулаад байна.

Эрсдэлд байгаа хүүхдийн “Надад хэлэх үг байна” хэлэлцүүлгээр тодорхойлсон арван асуудлыг шийдвэрлэх арга хэмжээг Хүүхдийн төлөө үндэсний газар бусад холбогдох талуудтай хамтран хэрэгжүүлж байна. *Тухайлбал*, иргэний бичиг баримттай болох; цагдаа нарын харьцааг өөрчлөх; багш нарын авилгалыг устгах; хүүхдийн эрүүл мэндийг хамгаалах; охидыг биеэ үнэлэхээс хамгаалах; халамжийн төвийн хүүхдийг гадуурхдаг байдлыг зогсоох; томчууд хүүхдийн үгийг сонсох; хүүхэд хүнд хөдөлмөр эрхлэхийг хориглох; хүүхдийн боловсролд тууштай анхаарах зэрэг асуудал орсон байна.

86. Сургуулийн насны болон өсвөр насны хүүхдүүд цугларах, чуулах боломж бүхий чөлөөт цаг, хөгжлийн байр, газрыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Г. Хүүхдийн амьд явах, амьдрах, эсэн мэнд хөгжих эрх (6 дугаар зүйл)

87. Монгол Улсын Засгийн газар хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 44 дүгээр заалтын хүрээнд хүүхдийн эрүүл мэнд өсөн бойжих, аюулгүй орчинд амьдрах, хүчирхийллээс ангид байх эрхийг хангах арга хэрэгслийг боловсронгуй болгоход чиглэсэн олон талт үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

88. Эрүүл мэндийн тухай, Эмийн тухай, Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуульд зарим нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар салбарын гол харилцааг зохицуулах эрхзүйн шинэчлэлийг эхлээд байна. *Тухайлбал*, Эрүүл мэндийн тухай хуульд 2006 оны 1 дүгээр сард “Монгол Улсад эх, хүүхдийн эрүүл мэнд төрийн байнгын анхааралд байна”, “Төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллагаас эх, хүүхдэд үзүүлэх эмнэлгийн мэргэжлийн тусламж, үйлчилгээний төлбөрийг төр хариуцна” гэсэн нэмэлт заалтыг оруулснаар 18 хүртэл насны хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардлыг төр даах боллоо.

89. Бага насны хүүхдийн өвчлөлд амьсгалын замын өвчин, эрт нярайн эмгэг, суулгалт, гэнэтийн осол, халдварт өвчин зэрэг өвчин зонхилж байна. Хүүхдийн эрүүл мэндэд орчны бохирдол ихээхэн нөлөөлж байна. Өвлийн улиралд Улаанбаатар болон томоохон хот, суурин газарт цахилгаан станц, уурын зуух, айл өрхийн нүүрсний утаа, автомашины утаа агаарыг бохирдуулж амьсгалын замын өвчин үүсгэх, улмаар дулаан улиралд ил задгай асгасан хог, ус хөрсний бохирдол халдварт өвчин үүсгэх гол хүчин зүйл болж байна.

Түүнчлэн ундны усан хангамж бол хүүхдийн эрүүл мэнд, амьд явах, өсөж хөгжихөд чухал хүчин зүйлийн нэг билээ. Монгол Улсын хүн амын 44.6 хувь нь сайжруулсан ундны усны эх үүсвэрээс усаа хэрэглэж байгааг Дэлхийн банкны 2005 оны судалгаанд тэмдэглэсэн байна. Хотын болон төв, суурин газрын гэр хороололд амьдарч байгаа өрхийн нэг хүний өдрийн дундаж хэрэглээний усны хэмжээ 8-10 литр байгаа нь эрүүл ахуйн наад захын шаардлага, нормоос 5 дахин бага байна.

90. Хүнсний нийт бүтээгдэхүүнийхээ 70 гаруй хувийг импортоор авдаг манай орны хувьд хүнсний аюулгүй байдал тулгамдсан асуудлын нэг болоод байна.

91. Гар аргаар алт олборлох үйл ажиллагаанд мөнгөн ус, цианит натрийг ашиглах явдал нэмэгдсэнээс зарим нутагт газрын хөрс, амьдралын орчин зохих хэмжээгээр бохирдсоноос тэнд ойр амьдардаг хүн, гэрийн тэжээвэр мал, амьтан хордох боллоо.

92. Монгол Улсад 2003-2005 онд 42567 хүүхэд авто хэрэгслийн болон ахуйн ослоор гэмтсэн байна. Энэ үзүүлэлт сүүлийн жилүүдэд байнга өсөх хандлагатай байна. Хүүхэд, ялангуяа амьжиргааны доод түвшнээс доогуур орлоготой өрхийн хүүхэд ихэвчлэн гэр бүл, сургуулийн орчинд осолд өртсөн байна. Үүнд эцэг эх, асран хамгаалагчдын анхаарал халамж дутсан, хүүхдийн тоглох, зорчих аюулгүй орчныг хангаагүй байдал нөлөөлж байна.

Д. Хамгийн эмзэг бүлэгт хамаардаг хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтийн байдал

93. Монгол Улсад хамгийн эмзэг бүлэгт хамаардаг хүүхдийг хүнд болон онцгой хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд гэж ангилан үздэг бөгөөд эдгээр хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтийн талаархи мэдээллийг тайлангийн наймдугаар бүлэгт оруулсан болно.

94. Монгол Улсын Эрүүгийн хуулиар 18 нас хүрээгүй хүнд цаазаар авах ял оноохыг хориглосон болно.

Е. Хүүхдийн нас баралтын бүртгэл хөтлөх, шаардлагатай нөхцөлд мөрдөн шалгах, мэдээлэх

95. Иргэний бүртгэлийн тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд хүүхдийн (иргэний) нас барсныг түүний эцэг, эх, төрөл садан, бусад хүн, улмаар ажиллаж, суралцаж, эмчлүүлж, сувилуулж, цэргийн алба хааж байсан байгууллагын захиргаа төв суурин газарт 5 хоногт, орон нутагт 10 хоногт, түүнчлэн тодорхой биш шалтгаанаар нас барсан буюу цогцос олдсон тохиолдолд цагдаагийн байгууллага төв суурин газар болон орон нутагт 10 хоногт нас барагчийн оршин сууж байсан, эсхүл нас барсан, цогцос олдсон газрын сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газарт бүртгүүлнэ. Иргэний нас барсныг сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газар нас барсан тухай эмнэлгийн магадлагаа; нас барагчийг оршуулсан тухай тодорхойлолт; тухайн иргэнийг нас барсан тухай зарласан шүүхийн шийдвэр буюу түүний хуулбар; нас барсан шалтгааны талаар гарсан шүүх эмнэлгийн дүгнэлт зэрэг баримт бичгийн аль нэгийг үндэслэн бүртгэнэ.

96. Цагдаагийн болон шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагад гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас цагдан хорихоор таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан буюу хорих газар ял эдэлж байгаа хүн нас барсан бол нас барагчийн оршин сууж байсан газрын сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газарт, хэрэв оршин сууж байсан газар нь тодорхойгүй бол тухайн цагдаагийн буюу хорих байгууллагын оршин байгаа газрын сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газарт тус тус бүртгүүлж, нас барсны гэрчилгээг нас барагчийн төрөл саданд нь хүргүүлж байхаар хуульчилсан байна.

97. Өнгөрсөн 2004 онд 0-19 насны 1762 хүн нас барсны 1016 нь 0-1 хүртэлхи настай хүүхэд байсан бол 2006 онд 1610 хүн барсны 937 нь 0-1 хүртэлхи настай хүүхэд байв. Харин 2004 онд 0-19 хүртэлхи насны нийт нас барагчдын 40.1 хувь, 2006 онд 43.7 хувь нь эмэгтэй

хүүхэд байна (ҮСГ статистикийн эмхтгэл 2006). Хүүхэд гол усанд живэх, төөрөх, алга болох, осгож хөлдөх, түүнчлэн төв, суурин газарт ухсан нүх, суваг шуудуу, таглаагүй худагт унаж амь насаа алдах явдал гарч байна. Сүүлийн хоёр жилд Хөвсгөл аймагт хүйтэн бороонд осгож хоёр, ор сураггүй алга болсон нэг, нийслэлийн Налайх дүүрэгт цасан шуурганд төөрч нэг, эвдэрхий хөргөгчид нуугдаж тоглоод бүтэж хоёр, хөлсөөр ажиллаж байсан айлын эзнийхээ байнгын дарамт, хүчирхийлэлд өртөж, зодуулсны улмаас нэг хүүхэд амь насаа алдсан гэсэн бүрэн бус мэдээ байна.

Ё. Хүүхдийн дунд амиа хорлох явдлаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ

98. Судалгаанд оролцсон өсвөр үеийнхэн хариулахдаа: тэдэнд тулгарч буй гол асуудал бол амьдралын янз бүрийн бэрхшээлээс болоод амьдралдаа гутрах, түүнээс болж амиа хорлох явдал гардаг гэжээ. Хордлогын яаралтай тусламжийн төвд 2000 онд 16-25 насны 170 (56 хувь) залуус, өсвөр үеийнхэн цочмог хордлогын улмаас эмчлүүлжээ. Амиа хорлохоор оролдсон хүмүүс эм, түүн дотроо тайвшруулах эмэнд хордсон байна. Эх, нялхсын эрдэм шинжилгээний төвд 13-16 насны 40 хүүхэд амиа хорлох оролдлого хийсний улмаас ирж эмчлүүлжээ. Судалгаанд хамрагдсан 20 хүүхэд тутмын нэг нь янз бүрийн сэтгэлийн дарамтаас болж амиа хорлохоор оролдсон бөгөөд охид (60 хувь) илүүтэй өртсөн байна. Ийм оролдлогыг ажил, сургуульгүй залуучууд, хүүхдүүд илүүтэй хийжээ. Эмгэг судлал, шүүх эмнэлгийн төвийн мэдээгээр сүүлийн 5 жилд 745 хүн амиа хорлож нас барсны 5 хувь нь өсвөр үеийнхэн байв³. Хүүхдийн аюулгүй байдал, ялангуяа бага насны хүүхдэд тавих анхаарал халамж суларснаас шалтгаалан хүүхэд амь насаа алдах золгүй тохиолдол гарч байна.

99. Өсвөр үеийнхний бэлгийн замын халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны талаар тайлангийн зургаадугаар бүлэгт дурдсан болно.

100. Төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын “Нийгмийн дэг журам” сүлжээ нь 2003 онд байгуулагдсан бөгөөд сүлжээнийхэн гудамжны дээрэм, хүчирхийлэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ухуулга, сурталчилгааны ажлыг хамтран зохион байгуулж байна.

Дөрөвдүгээр бүлэг. Иргэний эрх, эрх чөлөө

(7, 8, 13, 17 ба 37-гийн “а” заалт)

101. Хүүхдийн эрх, эрх чөлөөг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь тал, гуравдугаар бүлэгт буюу 11-15 дахь талд оруулсан болно.

А. Нэр болон угсаа, хувь хүний халдашгүй дархан байдал

102. Үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь талд танилцуулсан болно.

103. Хүүхдийн халдашгүй дархан байдалд халдах явдал хэвлэл, мэдээллийн байгууллагын хувьд гарсаар байна. Энэ асуудал сэтгүүлчийн ёсзүй, хариуцлагын тогтолцоо хангалтгүй байгаагаас голлон шалтгаалж байна.

Б. Үг хэлэх эрх чөлөө

104. Үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 7 дахь талд танилцуулсан болно.

³ Өсвөр үеийн эрүүл мэнд, хөгжил судалгаа, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, 2003, хуудас 16

105. Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд хүүхдийн төлөөлөл оруулах, хүүхдийн оролцоо бүхий хэлэлцүүлэг, зөвлөлгөөн зохион байгуулах зэргээр хүүхэд, өсвөр үеийхний дуу хоолойг бодитой дэмжиж байна. Түүнчлэн хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан хүүхэд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх боломж нээлттэй болсоор байна. *Тухайлбал*, харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн 116 дугаар тусгай сургуулийн сурагчдын сургуулийн удирдлагаас сурах эрхээ хүндэтгэхийг шаардсан үйл явцыг дурдаж болно.

106. Хүүхдийн санал бодлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх, түүний дагуу арга хэмжээ авах, үр дүнг хүүхдэд тайлагнах тогтолцоог хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

В. Чөлөөтэй бодож сэтгэх, шашин шүтэх, сүсэглэх эрх чөлөө, эвлэлдэн нэгдэх, тайван замаар хуран цуглах эрх чөлөө

107. Үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь тал болон гуравдугаар бүлэгт буюу 13-15 дахь талд оруулсан болно.

108. Ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрийг хүүхэд чөлөөтэй бодож сэтгэх чадвар, бүтээлч сэтгэлгээгээ хөгжүүлэхэд чиглүүлэн өөрчилж байна. Сурах бичигт энэ зарчмыг мөрдөж ажиллахыг зохиогчоос шаарддаг боллоо.

109. Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөг Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан билээ. Тус улсын уламжлалт шашин бол бөөгийн болон бурханы шашин мөн боловч сүүлийн жилүүдэд өөр шашны урсгал орж ирсээр байна. Эдгээр шашныхан эмзэг бүлгийн гэр бүл, хүүхдэд нийгмийн халамж, боловсрол, эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлж байна. Ялангуяа шашны байгууллагын санхүүжилт бүхий халамжийн байгууллагууд шашны төрөл бүрийн ёс жаягт бага насны хүүхдийг албадан сургах үйл ажиллагаа явуулж байгааг хяналт шалгалтынхан илрүүлж, зөвлөгөө чиглэл өгч байна.

Г. Хувийн нууц хамгаалах

110. Хувийн нууц хамгаалах асуудлыг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь талд танилцуулсан болно.

111. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд “Хүүхэд нэр төр, эрүүл мэнд, хувийн болон захидал харилцааны нууц, орон байрны халдашгүй байдлаа хамгаалуулах эрхтэй” гэсэн нэмэлт, өөрчлөлтийг 2003 онд оруулсан юм.

112. Түүнчлэн Хувийн нууцын тухай, Боловсролын тухай, Нийгмийн халамжийн тухай болон Эрүүл мэндийн тухай хуульд хувийн нууцыг хамгаалах заалтыг оруулсан байна.

113. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дүнгийн нууцлалыг хамгаалах арга хэрэгслийг 2005 оноос эхлэн нэвтрүүлж, сурагчид зөвхөн өөрсдөө л дүнгээ мэдэж байх боломжтой болгосон юм. Энэ арга хэрэгслийг их, дээд сургуулийн элсэлтийн үйл ажиллагаанд мөн нэвтрүүлж байна.

Д. Зохистой мэдээллийг олж авах, хүртэх

114. Олон нийтийн радио, телевизийн тухай, Тамхины хяналтын тухай, Садар самуунтай тэмцэх тухай, Зар сурталчилгааны тухай зэрэг хуульд хүүхдэд шаардлагатай мэдээллийг хүргэх, түгээх асуудлыг зохицуулсан байна.

115. Мэдээлэл авах эрх, эрх чөлөөний тухай хуулийн төслийг боловсруулан холбогдох талууд, олон нийтээр хэлэлцүүлж байна. Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль болон Монгол Улсын Засгийн газрын 2005 оны 67 дугаар тогтоолоор иргэдийн өргөдөл, гомдлыг хүлээн авах, шийдвэрлэх журмыг шинэчлэн мөрдөж байна. Эдгээр хууль тогтоомж нь төрийн захиргааны байгууллага иргэдэд хүнд сурталгүй, түргэн шуурхай үйлчлэх үйл ажиллагааг зохицуулсан байна. Гэхдээ хүүхдэд хандсан тодорхой заалт, зохицуулалт байхгүй байна.

116. Хүүхэд, өсвөр үеийнхний мэдээлэл хүртэх боломжийг нэмэгдүүлэхэд мэдээлэл харилцааны технологийн төрөл бүрийн сүлжээг үндэсний хэмжээнд байгуулж, нэгж бүрийг мэдээлийн нэгдсэн сүлжээнд холбох замаар түүний ашиглалтын агуулга, хэлбэрийг өргөжүүлэх явдал чухал ач хогбогдолтой юм.

“Бүх нийтийг компьютержуулах” үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд иргэдийн компьютер худалдан авах боломжийг нэмэгдүүлэх, компьютерийн үнэ тарифыг хямдруулах, улмаар зээл, түрээсийн үйлчилгээний хэлбэрийг өргөжүүлэхийг зорьж ажиллаж байна. Улсын хэмжээнд 2006 оны байдлаар 99.6 мянган өрх гэртээ компьютер ашигладаг болжээ. Түүнчлэн Монгол Улсад үүрэн телефоны дөрвөн оператор үйл ажиллагаа эрхэлж нэг сая гаруй хэрэглэгчид үйлчилгээ үзүүлж байна. Өндөр хурдны шилэн кабель аймаг, орон нутагт тавих ажил эрчимтэй явагдаж байна.

117. Хөдөөгийн иргэдийг эрчим хүчээр хангах хөтөлбөрийн хүрээнд алслагдсан сум, суурин газрыг төвийн эрчим хүчинд холбох, 50 шахам мянган малчин өрхийг сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрээр хангах ажил сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй хийгдсэн явдал олон мянган хүүхдэд телевизээр дамжуулан мэдээлэл авах боломжийг нэмэгдүүллээ.

Сүүлийн гурван жилд 40 гаруй сум, суурин газрыг төвийн эрчим хүчинд холбож, олон мянган малчин өрх сэргээгдэх эрчим хүчний үүсгүүрээр хангагдсан байна. Түүнчлэн эрчим хүчний бусад эх үүсвэрийг өргөн ашиглах боллоо.

118. “Орон нутгийн мэдээлэлжүүлэлт” төслийн хүрээнд 2006 онд Монгол Улсын бүх аймаг, сум болон Улаанбаатарын алсагдсан дүүрэг, суурин газар буюу нийт 353 цэгт телевизийн дөрвөн сувгийг сансраас хүлээн авах, дамжуулах тоног төхөөрөмжийг суурилууллаа. Түүнчлэн Увс, Баян-Өлгий, Ховд аймгийн радио өргөн нэвтрүүлгийн станцыг шинэчлэн нэвтрүүлгийн чанарыг сайжруулж байна.

119. Өнөөдөр хүүхдэд зориулсан сонин, сэтгүүл, ном зэргийг хэвлэх талаар хувийн хэвшлийн байгууллага, хувь хүмүүсийн оролцоо, үйл ажиллагаа өргөжих хандлага ажиглагдаж байна. (Мэдээг статистик хавсралтаас үзнэ үү). Монголын үндэсний радио, телевизийг хоёр жилийн өмнө Монголын үндэсний олон нийтийн радио, телевиз болгон хуульчилсан байна.

120. Өнгөрсөн 2006 оныг 2002 онтой мэдээллийг харьцуулахад хүүхдэд зориулсан радиогийн нэвтрүүлгийн цаг, давтамж хоёр дахин, хүүхдэд зориулсан телевизийн нэвтрүүлгийн эфирт эзлэх цаг 1.2 дахин өссөн байна. Манай улсад 2007 оны байдлаар олон нийтийн 1, хувийн хэвшлийн 11 телевиз ажиллаж бүгд хүүхдэд зориулсан танин мэдэхүй, чөлөөт цагийн нэвтрүүлэг бэлтгэн үзүүлж байгаа нь нийтдээ долоо хоногт 77 цаг болж байна.

121. Үндэсний цөөнхөд зориулсан телевизийн болон радио нэвтрүүлгийг олон нийтийн телевиз, радиогоор явуулах бодлогыг Засгийн газар дэмжин ажиллаж байна. Үндэсний цөөнх болсон казак иргэд амьдардаг Баян-Өлгий аймгийн радио, телевизийн техник төхөөрөмжийг шинэчиллээ.

122. Богино долгионы радио болон телевизийн зарим нэвтрүүлэг хүүхдийн хөгжил, танин мэдэхүйн эрэлт хэрэгцээг тэр бүр хангаж чадахгүй байгаагаас гадна хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлогт тохироогүй нэвтрүүлэг, зар сурталчилгааг хүүхдийн үзэх, сонсох цагаар олон давтамжтайгаар явуулж байна.

Засгийн газраас мэдээллийн хүртээмж, чанарыг сайжруулах, төрийн захиргааны байгууллага, ажилтан нарын ажлын ил тод байдлыг хангах, төрийн үйлчилгээний шуурхай байдлыг нэмэгдүүлэх арга хэмжээний талаар төрөл бүрийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байгаа ч хүүхэд өөрийнхөө эрх ашгийг хөндсөн, өөрт үзүүлж байгаа үйлчилгээний талаархи мэдээллийг олж авах, хүртэх эрх нь хязгаарлагдсан хэвээр байгааг энэ чиглэлээр явуулсан хэд хэдэн судалгааны үр дүн харуулж байна.

Е. Эрүү шүүлт, хэрцгий, хүнлэг бус харьцаа, доромжлол, бие махбодийн шийтгэлээс хамгаалагдах эрх

123. Үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь тал болон гуравдугаар бүлэгт буюу 13-15 дахь талд оруулсан болно.

124. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуульд хүүхдэд хэрцгий, хүнлэг бус харьцах, доромжлох, бие махбодийн шийтгэл үзүүлэхийг хориглосон бол Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд хэрэг мөрдөн байцаалтын үйл ажиллагаанд эрүү шүүлтийг ашиглахыг хориглосон байна. *Тухайлбал*, Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 2 дахь заалтад “Хүүхэд...хүчирхийллээс ангид байх эрхтэй”, мөн хуулийн 7 дугаар зүйлийн 4 дэх заалтад “Хүүхдийг ... доромжлох, басамжлах, гүтгэх, хүчирхийлэх, хулгайлах, барьцаанд авах, худалдах; дамжуулан худалдах, боолчлох буюу түүнтэй адилтгах нөхцөлд байлгах, санаатай солих, хаях, төөрүүлэх; ...тарчлаан зовоох”-ыг хориглосон байна.

Энэ хуулийн эдгээр заалтыг зөрчсөн тохиодолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол гэм буруутай иргэн, албан тушаалтныг сум, дүүргийн Засаг даргын шийдвэрээр 40000-50000 төгрөгөөр торгох буюу 30 хүртэл хоногоор баривчлахаар заасан байдаг.

125. Гэр бүлийн орчинд бие махбодийн шийтгэлээс хүүхдийг хамгаалах зорилгоор олон нийтийн дундах ойлголтыг дээшлүүлэх үйл ажиллагааг Английн Хүүхдийг ивээх сан, Дэлхийн зөн Монгол зэрэг байгууллагуудын санхүүгийн болон техникийн дэмжлэгтэйгээр явуулж байна. Энэ хүрээнд Хүүхэд хүмүүжүүлэх эерэг аргууд номыг хэвлэн гаргасан бөгөөд эцэг, эхэд хүүхэдтэй ажиллах талаархи зөвлөгөө, үйлчилгээг 24 цагийн турш төрийн бус байгууллагууд үзүүлэх боллоо.

Хүүхдийн төлөө үндэсний газарт хүүхдийн утас 19-79; Хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах төвийн дотно яриа-464060; Өсвөр үе-ирээдүй төвийн нөхөн үржихүйн талаар зөвлөгөө өгөх-312151; Хүйсийн тэгш эрхийн төвийн итгэлийн утас-1903; Хүн худалдах гэмт хэргээс сэргийлэх талаар зөвлөгөө өгөх-99927644; Өсвөр үе- ирээдүй төвийн 1930; Тэгш мөр төвийн 70150150; Нийслэлийн цагдаагийн газрын 130 зэрэг дугаарын утсыг өдөр, шөнийн цагаар тасралтгүй ажиллуулж байна. Эдгээр утсаар дамжуулан хүүхдийн эрхийн асуудлаар мэргэжлийн байгууллагуудад хандаж дэмжлэг авах боломжтой боллоо.

126. Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тайлан болон НҮБ-ын эрүү шүүлтийн асуудлаарх тусгай илтгэгч Манфред Новакийн илтгэлд эрүүдэн шүүх ба бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар хүний нэр төрийг доромжлон харьцах, шийтгэх явдал шүүх засаглалын үйл ажиллагаанд гарсаар байгааг тэмдэглэн тодорхой зөвлөмж гаргасан байна.

Ё. Нийгмийн эмзэг бүлэгт хамаардаг буюу хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд, түүнчлэн орогнол хайгч, дүрвэгч болон үндэсний цөөнх, уугуул нутгийн хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтийн байдал

127. Орогнол хайгч, дүрвэгч болон үндэсний цөөнхийн эрүү шүүлт, хэрцгий, хүнлэг бус харьцаа, доромжлол, бие махбодийн шийтгэлээс хамгаалагдах эрхийн хэрэгжилтийн талаархи мэдээлэл, судалгаа одоогоор алга байна. Монгол Улсын хувьд тэдэнд Монгол Улсын хууль тогтоомж ижил нөхцөлөөр үйлчилж байдаг.

128. Нийгмийн эмзэгт бүлгийн хүүхдийн үг хэлэх эрх, эрх чөлөөг хангах чиглэлээр олон улсын байгууллагуудтай хамтран тогтмол үйл ажиллагааг явуулж байна. “Инээж буй хүүхэд” чуулган, “Хүүхэд насаа хайрлая” үндэсний зөвлөлгөөн болон аймаг, нийслэлийн хүүхдийн чуулган зэргийг уламжлалт үйл ажиллагаа болгон зохиож байна.

Тавдугаар бүлэг. Гэр бүлийн орчин ба асран хамгаалалт

(5, 9-11, 18 дугаар зүйлийн 1 ба 2 дахь заалт, 19-21, 25, 27 дугаар зүйл,
4 дүгээр бүлэг болон 39 дүгээр зүйл)

129. Үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн дөрөвдүгээр бүлэгт буюу 16-19 дахь талд танилцуулсан билээ. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 32 дугаар заалтын дагуу гэр бүл, эцэг эхэд шаардлагатай санхүүгийн болон бусад тусламж үзүүлэх, эцэг эхийн хариуцлагыг нэмэгдүүлэх талаар олон талт арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.

130. “Төрөөс гэр бүлийн хөгжлийн талаар баримтлах бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Тогтвортой амьжиргаа”, “Хүүхдийн мөнгө”, “Дөчин мянган орон сууц” зэрэг гэр бүлийн хөгжилд чиглэсэн томоохон хөтөлбөрийг дэмжин ажиллаж байна. Монгол Улсын төрөөс гэр бүлийн хөгжлийг дэмжих талаар баримтлах бодлого нь гэр бүлийн боловсролыг дээшлүүлэх, эрүүл мэндийг дэмжих, гэр бүлийн хөгжил, үр хүүхдээ асран хамгаалахад эцэг эхийн жигд оролцоог хангах, гэр бүлийн өмчийн харилцаанд гэр бүлийн гишүүдийн тэгш оролцоог хангах, хүн амын эмзэг бүлгийн нийгмийн халамж, хамгааллын арга хэмжээг гэр бүлд төвлөрүүлэх, гэр бүлд түшиглэсэн үйлчилгээний сүлжээ бий болгох, гэр бүлийн гишүүдийг хүчирхийллээс хамгаалах, гэр бүлийн харилцааны эерэг орчныг бүрдүүлэх, гэр бүлийн асуудлаар мэргэшсэн боловсон хүчинг бэлтгэхэд чиглэж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын “Хүүхдийн мөнгө” хөтөлбөр нь нийгмийн халамжийн бодлогыг гэр бүлд төвлөрүүлэхэд чиглэсэн нэг чухал арга хэмжээ боллоо. “Дөчин мянган орон сууц” хөтөлбөрийг бодитой хэрэгжүүлснээр залуу болон бага, дунд орлоготой гэр бүлийг хямд өртөгтэй орон сууцаар хангах, тэднийг орон сууцны урт хугацааны зээлд хамруулах хууль эрхзүйн болон эдийн засгийн боломж нээгдэж эхэллээ.

131. “Дөчин мянган орон сууц” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд зориулан Засгийн газраас 2007 онд 60.0 тэрбум төгрөгийн бонд гарган борлуулж, бага, дунд орлоготой өрхөд зориулан 5500 орон сууц барих урт хугацааны зээлийн эх үүсвэр болгон ашиглахаар ажиллаж байна.

132. Монгол Улс хүүхэд өөрийнхөө бие бялдар, оюун ухаан, ёс суртахуун, нийгмийн хөгжлийн түвшинг хангахуйц орчинд амьдрах эрхтэйг хүлээн зөвшөөрч шаардлагатай хот байгуулалт, барилга, орон сууц, зам тээврийн зэрэг салбарын норм стандартыг шинэчлэн хот, суурин газруудад хүүхдийн тоглоомын талбай, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан зам, шатны стандартуудыг гараад байна. Эдгээр стандартын хэрэгжилтийг сайжруулах, хяналт шалгалтыг эрчимжүүлэх явдал чухал байна.

А. Эцэг, эхийн асрамж, үүрэг, хариуцлага

133. Гэр бүлийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд “Хүүхдийг гэр бүлийн дотор эрүүл чийрэг өсгөн хүмүүжүүлэх, хөгжүүлэх, түүний эрх, ашиг сонирхлыг нэн тэргүүнд хамгаалахыг эрхэмлэнэ” гэж заасан болно. Мөн хуулийн 10 дугаар зүйлд “Гэрлэгчид нь бие биедээ үнэнч байх, хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх, гэр бүлийн гишүүд нь бие биеэ халамжлах, хүндэтгэх, тэжээн тэтгэх, туслах, гэр бүлд шаардагдах эдийн засгийн нөхцөлийг бүрдүүлэх, хэн нэгнийхээ эрхийг зөрчихгүй, бие биеэ аливаа хэлбэрээр хүчирхийлэхгүй байх, угийн бичиг хөтлөх үүргийг адил хүлээх”-ээр хуульчилсан байна.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд “Хүүхэд гэр бүлийн дотор тэгш эрх эдэлнэ”, 26 дугаар зүйлд “Эцэг, эх хүүхдээ хүмүүжүүлэхэд тэгш эрх эдэлж, адил үүрэг хүлээнэ” гэж заасан бөгөөд хүүхдээ эрүүл чийрэг өсгөн бойжуулах, сэтгэхүйн хувьд

төлөвшүүлэх, хүүхдээ асран хамгаалах, тэжээн тэтгэх, хүүхдээ үндэсний ёс заншил, уламжлалаа дээдлэх үзлээр хүмүүжүүлэх, түүнд суурь боловсрол эзэмшүүлэх, хөдөлмөрийн анхны дадлага олгох, хүүхдийн эрхийг хамгаалж, үүргээ биелүүлэхэд нь туслах үүргийг хүлээлгэсэн байна.

134. Гэр бүлийн гишүүдийн үүрэг, хариуцлагыг дээшлүүлэх, гэр бүлд хүчирхийлэлгүй амар амгалан байдлыг бүрдүүлэх, эрэгтэйчүүдийн бодитой оролцоог нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн таниулан ойлгуулах, сурталчлах үйл ажиллагааг төрийн бус байгууллагуудтай хамтран явуулж байна.

135. Эрэгтэй хүний болон өрхийн тэргүүний үүргийг нэмэгдүүлэх сурталчилгаанд улсын төсвөөс хоёр сая төгрөгийг зарцуулсан байна. Түүнчлэн 2006 онд шинээр гэр бүл болсон 22.1 мянган өрхөд 11 тэрбум төгрөгийн мөнгөн тусламж, шинээр мэндэлсэн 41.1 мянган хүүхдэд 4 тэрбум төгрөгийн мөнгөн тусламжийг тус тус нийгмийн халамжийн сангаас үзүүлсэн байна.

136. Нийгмийн халамжийн тухай хуульд дөрөв ба түүнээс дээш хүүхэдтэй өрх толгойлсон 45 насанд хүрсэн эх, 50 насанд хүрсэн эцэг нийгмийн халамжийн тэтгэвэр авах эрхтэй байхаар тусгаж өгсөн байна. Засгийн газраас гэр бүлийн талаар тодорхой арга хэмжээг авсан хэдий ч эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн тоо 2004 онд 65 мянга байсан бол 2006 онд 7000 орчмоор нэмэгдсэн байна.

Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн тоо өсөхөд нийгмийн ядуурал, боловсролын ялгаа, гадаадад ажиллах иргэдийн шилжилт хөдөлгөөн нэмэгдсэн зэрэг хүчин зүйлс нөлөөлж байна. Гэр бүлээ 2004 онд 1098 хүн цуцлуулсан бол 2006 онд 1448 хүн цуцлуулсан байна. Тэдний 60 орчим хувь нь 10-аас дээш жил ханилан аж төрсөн хүмүүс байна. Энэ нь гэр бүл салалтын үйл явц хүүхдийн эрх ашигтай ихээхэн уялдаатай болохыг нотолж байна.

137. Гэр бүлийн харилцааны зохицуулалт, хэрэгжүүлэлт, хяналт, санхүүжилтийн үйл ажиллагаа төвлөрсөн бус тогтолцоотой байна. Аймаг, нийслэл, дүүргийн Засаг дарга, тамгын газрын нийгмийн бодлогын хэлтэс, харьяа агентлагууд тухайн орон нутгийн түвшинд төрөөс гэр бүлийн талаар баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэх, тайлагнах үүргийг хүлээж байна.

Сум, хорооны Засаг дарга, нийгмийн ажилтан нар Гэр бүлийн тухай, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай болон Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай, Нийгмийн халамжийн тухай зэрэг хуулийн хүрээнд олгогдсон эрх, үүргийг хэрэгжүүлж ажиллаж байна.

138. Гэр бүлийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн болон хүүхдийн ашиг сонирхол хоорондоо зөрчилдөж байгаа нь тогтоогдсон бол сум, дүүргийн Засаг дарга хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах төлөөлөгчийг томилж болохоор заажээ.

Бүтэн өнчин, эцэг, эх нь хоёулаа эрхзүйн чадамжгүй гэж тооцогдсон болон эцэг, эх байх эрхээ хязгаарлуулсан, хасуулсан, удаан хугацаагаар эмнэлэгт эмчлүүлж байгаа, хорих газарт ял эдэлж байгаа зэрэг хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар хүүхдээ биечлэн тэжээн тэтгэх, асран халамжлах бололцоогүй, эсхүл тэжээн тэтгэхээс зайлсхийсэн хүний хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг сум, дүүргийн Засаг дарга хамгаалж, хүүхдийн эрх ашиг зөрчигдсөн тухай мэдээллийг ясли, цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, эмнэлгийн байгууллагын холбогдох албан тушаалтан болон иргэн хүүхдийн оршин суугаа (оршин байгаа) газрын сум, дүүргийн Засаг даргад өгөх үүрэгтэй юм.

Хараа хяналтгүй хүүхдийг түр саатуулах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх Засгийн газрын 1996 оны 91 дүгээр тогтоолд нийцүүлэн Цагдаагийн ерөнхий газрын даргын тушаалаар баталсан журамд заасны дагуу цагдаагийн байгууллагаас шилжүүлсэн хүүхдийг хүлээн авсан хүүхдийн буюу харгалзан дэмжих байгууллага нь гурав хоногийн дотор энэ тухай сум, дүүргийн Засаг даргад мэдэгдэх үүрэгтэй бөгөөд сум, дүүргийн Засаг дарга хүүхдийн тухай мэдээллийг хүлээн авснаас хойш гурав хоногийн дотор хүүхдийн амьдралын нөхцөлийг судалж, эцэг, эх болон төрөл садангийн хүн байхгүй нь тогтоогдсон бол түүний эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах үүрэг хүлээж, сум, дүүргийн Засаг дарга хүнд нөхцөлд байгаа

хүүхдийг илрүүлж, бүртгэл хөтлөн, түүнийг гэр бүлдээ авч асран хүмүүжүүлэхээр хүсэлт гаргасан иргэнд шилжүүлэх, эсхүл шилжүүлэх боломжгүй бол сум, дүүргийн Засаг дарга асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч тогтоолгох, үрчлүүлэх, хүүхэд асран хүмүүжүүлэх байгууллагад шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэж байх үүрэг, эрх мэдлийг Засаг даргад хүлээлгэсэн байдаг.

Энэ үүргийг ханган биелүүлэх арга хэрэгсэл тодорхой бус байдгаас хуулийн заалт хэрэгждэггүй, түүний хэрэгжилтийг дүгнэж тооцдоггүй байна. Түүнчлэн хуулийн заалтын хэрэгжилтэд төрийн захиргааны болон олон нийтийн зүгээс тавих хяналт үгүйлэгдэж байна.

139. Нийгмийн ажилтан нь орон нутгийн нийгмийн эмзэг бүлгийн болон ядуу өрх, иргэдийн тооны ба хэрэгцээний судалгаа гаргах, нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж, тусламж, хөнгөлөлт, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн болон төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдах өрх, иргэнийг тодорхойлон шийдвэрлүүлэх, нийгмийн эмзэг бүлгийн иргэдийг хүсэл зорилго, хэрэгцээгээрээ бүлэгт нэгдэн ажиллахад мэргэжил, аргазүйн туслалцаа үзүүлэх, нийгмийн эмзэг бүлэг, ядуу, нэн ядуу өрх иргэдийг амьжиргаагаа дээшлүүлэх чадавхитай болгоход зөвлөгөө өгөх, сургалт зохион байгуулах, орон нутгийн төрийн болон төрийн бус байгууллагыг мэдээллээр хангах, мэргэжил аргазүйн туслалцаа үзүүлж, хамтран ажиллах чиг үүргийг хүлээж байна.

140. Гэр бүлийн талаар орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагаа, санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын тухай мэдээлэл бага байна. Иргэний бүртгэл мэдээллийн байгууллага гэрлэлт, салалт, цуцлалт, шүүхийн шийдвэрээр тэтгэлэг авдаг хүүхдийн тоо зэрэг статистик мэдээллийг гаргаж байна.

141. Хүүхдийн осол гэмтлийн өнөөгийн байдал (2003-2005) гэсэн судалгааг Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сан болон Хүүхэд өсвөр үеийг ивээх төв хамтран хийсэн байна. Энэ судалгаанаас үзэхэд Гэмтэл согог судлалын үндэсний төв, Эх, нялхсын эрдэм шинжилгээний төвд осол гэмтлийн улмаас хэвтэж эмчлүүлсэн хүүхдийн тоо жил дараалан өссөн байна. *Тухайлбал*, осол гэмтэлд 2003 онд 16199, 2004 онд 16526, 2005 онд 17174 хүүхэд өртсөн байна.

Осол гэмтэлд 2005 онд өртсөн 17174 хүүхдийн 68.3 хувь нь эрэгтэй хүүхэд бөгөөд насны бүлгээр үзвэл 1 хүртэлхи насны 678, 1-4 насны 2732, 5-15 насны 9401, 16-8 насны 4363 хүүхэд байна. Харин 2003-2005 оны 18 хүртэлхи насны хүүхдийн гэмтлийн шалтгааныг судлан үзвэл явганаас бэртсэн 19.4 хувь, автомашины осол 14.9 хувь, зодуулсан 10.3 хувь, өндрөөс унасан 9.8 хувь, мориноос унасан 1.9 хувь, үлдсэн хувийг ахуйн бусад осол эзэлж байв.

142. Хүүхдийн эрх гэр бүлийн орчинд зөрчигдсөн тохиолдолд үйлдлийг таслан зогсоох, хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх, нөхөн сэргээх ажиллагаа хангалтгүй хэвээр байна. Энэ нь нэг талаас хүүхэд залуусын хүмүүжилд хандах уламжлалт хандлага ноёлж, нөгөө талаас хүүхдэд чиглэсэн үйлчилгээний нэр төрөл хомс байгааг харуулж байна.

143. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд “нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж, нийгмийн халамжийн тусламж, хөнгөлөлт, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах өрх, иргэнийг тодорхойлох үүрэг бүхий Амьжиргааг дэмжих орон тооны бус зөвлөл сум, хороонд ажиллана” гэж заасан байна.

Амьжиргааг дэмжих зөвлөл нөхцөлт мөнгөн тусламж, нэн ядуу иргэнд орон сууцны хөлс төлөх, түлээ, нүүрс худалдан авахад зориулан жилд нэг удаа олгох мөнгөн тусламж, халамжийн цэцэрлэгийн үнийн хөнгөлөлт, протез, ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн хангамж, сэргээн засах үйлчилгээний зардлын хөнгөлөлт, эх орны рашаан сувиллын зардлын хөнгөлөлт, тусламж, түүнчлэн амьдралын итгэл үнэмшил, хөдөлмөрийн дадал олгох, авъяасыг дэмжих зорилгоор зөвлөлгөө өгөх, сургалт зохион байгуулах, зохион байгуулалттайгаар хөдөлмөр эрхлүүлэх, орлогын эх үүсвэртэй болгох зэргээр ядуурлаас гарахад туслах, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөрт зуучлах, сэргээн засах үйлчилгээнд хамруулах, түр байрлуулан асрамжлах, гэрийн асрамж, халамжийн үйлчилгээнд

хамруулах зэрэг олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээг үзүүлж байна. Хүүхдийн хамгааллын үйлчилгээний талаар 6 дугаар бүлэгт дэлгэрэнгүй танилцуулсан болно.

144. Гэр бүлийн орчинд хүүхдийн бие махбодийн шийтгэлийг бүрэн хориглох, хүүхэд хүмүүжүүлэх эерэг арга барилыг дэмжих зорилгоор Засгийн газар Гэр бүлийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг санаачлан боловсруулж, түүнийг гэр бүл, олон нийт, иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоотойгоор хэлэлцүүлэг зохион байгуулж байна.

Б. Эцэг, эхээс нь салгах

145. Гэр бүлийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 1 дэх заалтад 18 хүртэл насны хүүхэдтэй гэрлэгчдийн харилцан тохиролцсон буюу тэдний хэн нэгний, эсхүл иргэний эрхзүйн эрхийн бүрэн чадамжгүй гэж тооцогдсон эхнэр, нөхрийн асран хамгаалагчийн нэхэмжлэлийн дагуу гэрлэлт цуцлах асуудлыг шүүх шийдвэрлэж байхаар хуульчилсан байна.

146. Хүүхдийн эрх ашгийг нэн тэргүүнд хамгаалах үүднээс Гэр бүлийн тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд “эхнэр нь жирэмсэн буюу хүүхэд нь нэг нас хүрээгүй, эсхүл хариуцагч хүндээр өвчилсөн тохиолдолд гэрлэлтийг цуцлахыг хориглох”-оор заасан бөгөөд мөн хуулийн 14 дүгээр зүйлд “хүүхдийн нас, эцэг, эхийн халамж, ахуйн нөхцөл, бололцоо, ёс суртахууны байдал, хүчирхийлэл үйлдсэн эсэхийг нь харгалзан хүүхдийг эцэг, эхийн хэн нэгний асрамжид үлдээх, тэтгэлгийн хэмжээг тогтоох, хамтран өмчлөх дундын эд хөрөнгийг хуваах асуудлыг шүүх шийдвэрлэнэ” гэж хуульчилсан байна. Мөн гэрлэлтийг шүүхийн журмаар цуцлах нөхцөлд хүүхдийн асрамжийн талаар долоо, түүнээс дээш насны хүүхдийн саналыг харгалзан үзэхээр заасан байна.

147. Эрүүгийн хуульд хүндэвтэр, хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн жирэмсэн эмэгтэй, түүнчлэн гурав хүртэлхи насны хүүхэдтэй эх буюу ганц бие эцэгт хорих ял оногдуулсан шүүхийн таслан шийтгэх тогтоол биелүүлэхийг хоёр жил хүртэл хугацаагаар хойшлуулж болохоор заасан нь хүүхдийн хувийн онцлог байдлыг хүндэтгэсэн төдийгүй гэр бүлийн гишүүдийн үүрэг, хариуцлагыг ижил түвшинд үзэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна.

148. Шүүхийн шийдвэрээр эцэг, эхээс нь салгасан хүүхдийн талаар мэдээлэл алга байна. Эцэг, эх нь шүүхийн шийдвэрээр хорих ял эдлэх нөхцөлд хүүхдийг ихэнхдээ бусад асран хамгаалагч хүлээн авдаг байна.

В. Гэр бүлтэйгээ нэгдэх

149. Нийслэлийн цагдаагийн газрын харьяа хүүхдийн халамж үйлчилгээний төв Дэлхийн зөн олон улсын байгууллагатай хамтран хараа хяналтгүй хүүхдийг гэр бүлд буцаах, тэдний гэр бүлийн амьдрах орчныг сайжруулахад чиглэсэн төслийг тогтмол хэрэгжүүлж байгаагийн дүнд тайлангийн хугацаанд 200 гаруй хүүхдийг гэр бүлд нь буцаажээ.

Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, холбогдох байгууллагууд хамтран “Монголын үрс-эцэг эхтэйгээ” чуулганы шийдвэрийг хэрэгжүүлж, хараа хяналтгүй байгаа хүүхэд бүрийг гэр бүлийн амьдралд буцаан төлөвшүүлэх бэлтгэл ажлыг эхлээд байна.

Г. Эцэг, эх байх эрхийг сэргээх

150. Эцэг, эх байх эрхийг хязгаарлах, хасах, эдгээртэй холбоотой үр дагаврыг шийдвэрлэх талаар Гэр бүлийн тухай хуулийн 5 дугаар бүлэгт заасан байна. Энэ бүлэгт эцэг, эх байх эрхийг шүүх хянан үзэх замаар шийдвэрлэхээр заасан байна. Гэхдээ хүүхэд үрчлэгдсэн тохиолдолд эцэг, эх байх эрхийг сэргээхгүй байхаар заажээ.

Д. Гэр бүлийн орчноос хөндийрсэн хүүхэд

151. Хүүхдийн эрхийн асуудлаар Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 34 дүгээр заалтын хүрээнд халамжийн бусад хэлбэрийг хөгжүүлэх, хүүхдийг гэр бүлд нь шилжүүлэх зарим арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлд түр байрлуулан асрамжлах, гэрийн асрамж, халамжийн үйлчилгээнд хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийг хамруулахаар хуульчилсны дагуу зохих стандартуудыг боловсруулаад байна.

Хүүхэд гэр бүлээсээ хөндийрч байгаа шалтгааныг арилгахад чиглэсэн төсөл, хөтөлбөрийг Засгийн газраас олон улсын байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлж байна. Хүүхдийн асрамж, халамжийн үйлчилгээний талаар дараагийн бүлэгт танилцуулна.

Хүүхдийг түр халамжлах үйлчилгээ

152. Гэр бүлийн тухай хуулийн 8 дугаар бүлэгт асран хамгаалах, харгалзан дэмжих, хүүхдийг гэр бүлдээ асран хүмүүжүүлэх харилцааг зохицуулсан байна. Мөн хуулийн 66 дугаар зүйлд бага насны (14 нас хүрээгүй) бүтэн өнчин хүүхэд, эцэг эх нь хоёулаа иргэний эрхзүйн бүрэн чадамжгүй буюу хязгаарлагдмал чадамжтай гэж тооцогдсон болон эцэг, эх байх эрхээ хязгаарлуулсан, хасуулсан хүний бага насны хүүхэд, эцэг, эх нь хоёулаа удаан хугацаагаар эмнэлэгт эмчлүүлж байгаа, хорих газарт ял эдэлж байгаа зэрэг хүндэтгэн үзэх шалтгаанаар биечлэн тэжээн тэтгэх, асран халамжлах бололцоогүй хүний бага насны хүүхэд, сэтгэцийн өвчний улмаас шүүхээс иргэний эрхзүйн чадамжгүй гэж тооцогдсон хүн, бүтэн өнчин ах дүү нарыг асран хамгаалахаар заасан байна.

153. Гэр бүлийн тухай хуульд хүнд нөхцөлд байгаа бага насны буюу насанд хүрээгүй хүүхдийг гэр бүлдээ авах замаар өөрийн зардлаар асран хүмүүжүүлэх харилцааг зохицуулсан байна. Хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх гэрээ нийгмийн халамжийн байгууллага болон хүсэлт гаргасан иргэний хооронд тодорхой хугацаагаар байгуулна.

Хүүхэд асран хүмүүжүүлэх тухай гэрээнд хүүхдийг асрах, хүмүүжүүлэх, боловсрол олгох нөхцөл, асран хүмүүжүүлэгчийн болон нийгмийн халамжийн байгууллагын эрх, үүрэг, асран хүмүүжүүлэгчид олгох урамшуулал, хууль тогтоомжийн дагуу олгогдох бусад хөнгөлөлт, гэрээ дуусгавар болох үндэслэл, үр дагаврыг тусгажээ.

Хүүхдийг асран хүмүүжүүлэхэд тухайн гэр бүлд тааламжгүй нөхцөл буй болсон нь тогтоогдсон, эцэг, эхэд нь буцаан өгсөн, үрчлүүлсэн бол нийгмийн халамжийн байгууллагын шаардлагаар, хүндэтгэн үзэх бусад шалтгаан (өвчилсөн, гэр бүлийн болон эд хөрөнгийн байдал өөрчлөгдсөн, харилцан үл ойлголцох, маргаантай байдал) буй болсон бол асран хүмүүжүүлэгчийн санаачилгаар гэрээг хугацаанаас өмнө цуцалж болно.

154. Хүүхдийг асран хүмүүжүүлэхээр шилжүүлэхдээ долоон наснаас дээш бол өөрийн нь зөвшөөрлийг авах ёстой бөгөөд уг хүүхэд тэжээгчээ алдсаны болон нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмж авах, хууль тогтоомжийн дагуу орон сууцаар хангагдах эрх эдэлнэ. Асран хүмүүжүүлэгчид олгох урамшуулалд шаардагдах зардлыг Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу нийгмийн халамжийн сангаас санхүүжүүлнэ.

Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 34 дүгээр заалтын хүрээнд халамж, асрамжийн газрын үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, эдгээр байгууллагад төрийн байгууллагын зүгээс тавих хяналтын тогтолцоог бий болгох чиглэлээр Засгийн газраас анхаарч байна. Мөн халамжийн газарт байгаа хүүхдийг гэр бүл, түр асран хамгаалагчийн халамжид шилжүүлэх, эцэг, эхийг чадваржуулах туршилтын ажлыг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлж байна.

155. Гэр бүлдээ хүүхдийг түр асрамжлах стандартыг боловсруулан Үндэсний стандартчилал, хэмжилзүйн үндэсний зөвлөлөөр батлуулахаар хүргүүлээд байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 5 дахь заалтад хүүхдийг сайн дурын үндсэн дээр асран хүмүүжүүлэх гэр бүлд дэмжлэг үзүүлэх гэж заасан боловч түүнийг хэрэгжүүлэх арга зам тодорхой бус хэвээр байна. Мөн хуулийн 71 дүгээр зүйлд асран хамгаалах, харгалзан дэмжвэл зохих хүний талаархи мэдээллийг хүлээн авах, нөхцөл байдлыг судалсны үндсэн шийдвэр гаргах, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч тогтоогдоогүй нөхцөлд хүүхдийг хүүхэд асран хүмүүжүүлэх газарт шилжүүлэх шийдвэр гаргах, асрамж,

дэмжлэгт байгаа хүүхэд нэг бүрт хувийн хэрэг нээж хөтлөх, түүнд шаардлагатай материалыг хавсаргах, баяжилт хийх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нартай нэг бүрчлэн гэрээ байгуулан хэрэгжилтийг хянах, шалгах үүргийг сум, дүүргийн Засаг дарга хүлээхээр заасан байна.

156. Монгол Улсад 2006 оны байдлаар 5276 бүтэн өнчин хүүхэд байна. Тэдний 2000 гаруй хүүхэд бусдын асран хамгаалалтад, 500 гаруй хүүхэд асрамжийн газарт, бусад хүүхэд нь халамжийн газруудад байгаа мэдээлэл байна. Түүнчлэн бүтэн өнчин хүүхдээс бусад нөхцөлд байгаа, ялангуяа ашиг сонирхол зөрчигдсөн болон хараа хяналтгүй, орон гэрээсээ дайжсан хүүхдийг түр хамгаалалд авах практик байхгүй байна.

Е. Үрчлэлтийн тогтолцоо (21 дүгээр зүйл)

157. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 36 дугаар заалтыг дэмжин ажиллаж байна. Энэ хүрээнд Монгол Улсын дотоод болон гадаад үрчлэлийн тогтолцоо, эрхзүйн зохицуулалтыг нэмж тайлбарлаж байна.

158. Гэр бүлийн тухай хуулийн 7 дугаар бүлэг бүхэлдээ хүүхдийг тэдний ашиг сонирхлын үүднээс үрчлүүлэх харилцааг зохицуулж байна. Энэ үйл ажиллагаа хүүхдээ үрчлүүлэх тухай эцэг, эхийн, бүтэн өнчин хүүхэд, түүнчлэн эцэг, эх нь хоёулаа иргэний эрхзүйн эрхийн бүрэн чадамжгүй тохиолдолд хуульд өөрөөр заагаагүй бол тухайн хүүхдийн асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч болон хүүхэд асран хүмүүжүүлэх байгууллагын зөвшөөрлийг тус тус авах ёстой. Харин долоон нас хүрсэн хүүхдээс өөрийн нь зөвшөөрлийг авна.

159. Ердийн нөхцөлд хүүхэд үрчлэн авахыг хүсэгч нь хүүхдийн оршин суугаа сум, дүүргийн Засаг даргад хүүхэд үрчлэн авах тухай хүсэлтээ гаргах ба сум, дүүргийн Засаг дарга хүсэлтийг хянан үзэж, үрчлүүлэх эсэх тухай шийдвэрийг 20 хоногт багтаан гаргана. Хүүхэд үрчилсэн тухай шийдвэрийг үндэслэн иргэний гэр бүлийн бүртгэлийн ажилтан хүүхэд үрчилснийг бүртгэнэ.

Хүүхдийн эрхийн хорооны дүгнэлт, зөвлөмжийн 36 дугаар заалтын хувьд хүүхэд үрчлүүлэх шийдвэр гаргах мэргэжлийн баг, байгууллагын талаар ямар нэг нэмэлт, өөрчлөлт хийгээгүй байна. Тухайн шатны Засаг даргын санаачилгаар ийм үүрэг бүхий албан бус ажлын хэсгийг ажиллуулах боломжтой юм.

160. Гэр бүлийн тухай хуулийн 56 дугаар зүйлд хүнд нөхцөлд байгаа үрчлүүлэх хүүхдийн судалгааг сум, дүүргийн Засаг дарга харьяа нутаг дэвсгэрийн хүрээнд гаргаж, бүртгэл хөтлөх, түүнчлэн хүн амын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хүнд нөхцөлд байгаа үрчлүүлэх хүүхдийн нэгдсэн бүртгэл хөтөлж, хяналт тавихаар заасан байна.

161. Үрчлэгч нь насанд хүрсэн, иргэний эрхзүйн эрхийн бүрэн чадамжтай, хүүхдийг тэжээн тэтгэж, өсгөн хүмүүжүүлэх зохих боломжтой хүн байна. Мөн 60-аас дээш настай, эцэг, эх байх эрхээ хязгаарлуулсан, хасуулсан буюу хязгаарлуулж, хасуулж байсан, урьд нь үрчлэн авсан хүүхдээ өөрийн буруугаас буцаан өгсөн, ашиг хонжоо олох зорилготой, шүүхийн шийдвэрээр иргэний эрхзүйн эрхийн бүрэн чадамжгүй буюу хязгаарлагдмал чадамжтай гэж тооцогдсон, сүрьеэ, сэтгэцийн өвчтэй, согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис байнга хэрэглэдэг, эрүүгийн хэрэгт удаа дараа шийтгүүлсэн болон хорих ял эдэлж байгаа хүнд хүүхэд үрчлүүлэхийг хориглосон байна. Гэхдээ насны хязгаарлалт нь бүтэн өнчин хүүхдийг төрөл, садангийн хүн нь үрчлэн авахад үл хамаарахаар хуульчилсан байна.

162. Үрчлэн авагч хүүхэд үрчлэн авах тухай өргөдлөө (өргөдөлд хүүхдийн овог, эцгийн нэр, нэр, төрсөн он, сар, өдөр, төрсөн эцэг, эх, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн болон үрчлэн авагчийн овог, эцгийн нэр, нэр, оршин суугаа газрын хаяг, шаардлагатай бол аль улсын харьяат болохыг дурдсан байна) хүүхдийн оршин сууж байгаа буюу урьд оршин сууж

байсан газрын сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газарт гаргах бөгөөд хүүхдийг үрчлэн авсан тухай иргэний гэр бүлийн бүртгэлд бүртгэнэ.

163. Үндэсний статистикийн газрын мэдээллээр 2004 онд 1861, 2005 онд 3797, 2006 онд 2045 хүүхдийг үрчилсэн байна. Тайлант хугацаанд нийт 7703 хүүхэд үрчлэгдсэний 36.8 хувь нь 0-3 хүртэл насны, 23.7 хувь нь 3-6 насны, үлдсэн 39.5 хувь нь 6-18 хүртэл насны хүүхэд байна.

164. Үрчлэгдсэн хүүхдийн амьдарч байгаа орчин нөхцөл, хөгжилд харьяа засаг захиргааны нэгжийн Засаг дарга хяналт тавихаар хуульчилсан байдаг хэдий ч хэрэгжилтийн талаар ямар нэг мэдээлэл алга байна.

165. Гэр бүлийн тухай хуулийн 58 дугаар зүйл бүхэлдээ гадаадын иргэн хүүхэд үрчлэх харилцааг зохицуулахад чиглэсэн байна. Түүнчлэн 1993 оны Гаагийн хүүхдийг хамгаалах ба улс хооронд үрчлэх асуудлаар хамтран ажиллах тухай конвенцид Монгол Улс 1999 онд нэгдэн орсон байна. Энэхүү эрхзүйн баримт бичгийн хүрээнд Хуульзүй, дотоод хэргийн сайд, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын 2001 оны 100/32 дугаар хамтарсан тушаалаар “Гадаадын иргэнд Монгол Улсын харьяат хүүхдийг үрчлүүлэх журам”-ыг баталж мөрдүүлсэн байна.

166. Гадаадын иргэн хүүхэд үрчлэн авах хүсэлтээ өөрийн орны эрх бүхий байгууллагаар дамжуулан Монгол Улсын эрх бүхий байгууллагад гаргана. Гэхдээ Монгол Улсад зургаан сараас доошгүй хугацаанд оршин сууж байгаа гадаадын иргэн Монгол Улсын харьяат хүүхэд үрчлэн авахад болон гадаад улсад оршин суугаа Монгол Улсын харьяат хүүхдийг үрчлэн авах хүсэлтээ Монгол Улсын дипломат болон консулын байгууллагаар уламжлахад энэ заалт хамаарахгүй болно.

167. Хүүхэд үрчлэхийг хүссэн гадаадын иргэн хүүхэд үрчлэн авахыг хүсэгчийн (нөхөр, эхнэртэй бол хамтарч гаргасан) хүсэлт, түүний нотариатаар гэрчлүүлсэн албан ёсны орчуулга, түүнчлэн сүрьеэ, ДОХ, сэтгэцийн өвчтэй эсэх талаархи эмнэлгийн магадлагаа, гэрлэлтийн гэрчилгээний хуулбар, өргөдөл гаргагчийн байнга оршин суугаа газрын талаар холбогдох байгууллагын тодорхойлолт, амьдралын болон санхүүгийн боломжийн тухай тухайн улсын холбогдох байгууллагын тодорхойлолт, өргөдөл гаргагчийн талаархи хүн амын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын тодорхойлолт зэрэг бичиг баримтыг бүрдүүлсэн байхаар заасан байна.

168. Хүн амын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь Монгол Улсын харьяат хүүхэд үрчлэн авах хүсэл гаргасан гадаадын иргэний бүртгэл хөтөлж, хүүхдийг үрчлэх, үрчлэгдсэн хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах асуудлаар бусад улс, тэдгээрийн холбогдох байгууллага, олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллаж байна.

Хүн амын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад Гадаадын иргэнд хүүхэд үрчлүүлэх асуудлаар дүгнэлт гаргах зөвлөл ажилладаг бөгөөд энэ зөвлөл хүүхдийг судлах, санал болгох, дүгнэлт гаргах, үрчлэгдсэн хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах асуудлыг хариуцан ажиллаж байна. Энэ зөвлөлөөс гаргасан саналыг үндэслэн гадаадын иргэнд Монгол Улсын харьяат хүүхэд үрчлүүлэх эцсийн шийдвэрийг Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх албаны Захирлын зөвлөл гаргадаг.

Иргэний бүртгэл мэдээллийн улсын төв гадаадын иргэнд үрчлүүлсэн хүүхдийг бүртгэж гурван төрлийн гэрчилгээ олгодог. Хүүхдээ үрчлүүлсэн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид хүүхэд үрчлүүлсний гэрчилгээ олгоно.

Хүүхэд үрчлүүлсний гэрчилгээнд хүүхдийн овог, эцгийн нэр, нэр, төрсөн он, сар, өдөр, хүйс, төрсөн газар, үрчилж авсан болон үрчлүүлсэн эцэг, эх, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн овог, эцгийн нэр, нэр, үрчилсний бүртгэл үйлдсэн газрын нэр, гэрчилгээний дугаар, үрчилсний бүртгэл үйлдсэн он, сар, өдөр, албан тушаалтны гарын үсэг, тамга, тэмдэг зэргийг тусгана.

169. Гадаад улсад оршин суугаа Монгол Улсын харьяат хүүхдийг үрчлэн авах тухай гадаадын иргэнээс гаргасан хүсэлтийг хилийн чанад дахь Монгол Улсын дипломат төлөөлөгчийн болон консулын газар энэ хуульд заасны дагуу шийдвэрлэнэ.

170. Үрчилсний бүртгэлийг хүүхдийн төрснийг бүртгэснээс өөр газар бүртгэсэн бол иргэний бүртгэлийн ажилтан уг бүртгэлд өөрчлөлт оруулах тухай мэдэгдлийг хүүхдийн төрснийг бүртгэсэн сум, дүүргийн Засаг даргын тамгын газарт хүргүүлнэ. Үрчлэлтийг хүчингүй болсонд тооцсон тухай шүүхийн шийдвэрийг үндэслэн иргэний бүртгэлийн ажилтан уг бүртгэлд өөрчлөлт оруулж төрсний гэрчилгээг сэргээж, төрсөн эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчид олгоно.

171. Монгол Улс нь 2005 онд 20 хүүхэд, 2006 онд 27 хүүхдийг гадаадын иргэнд үрчлүүлсэн байна. Эдгээр хүүхдийн тэн хагас нь эмэгтэй хүүхэд байна. Нийт 47 хүүхдийн 90 гаруй хувь нь 0-3 насны хүүхэд байгаа бөгөөд АНУ-ын иргэд 27 хүүхдийг, Франц улсын иргэд 6 хүүхдийг үрчилсэн бол ХБНГУ, Англи, БНСУ зэрэг улсын иргэд 14 хүүхдийг үрчилж авсан байна.

172. Монгол Улс гадаадын иргэнд Монгол Улсын харьяат хүүхдийг үрчлүүлэх асуудлаар 6 улс оронтой хамтран ажиллаж байна. Дани, Голланд зэрэг орны хүүхэд үрчлэлийн төв байгууллагатай шууд, Итали, Герман, Франц, АНУ-ын хүүхэд үрчлэлийн үйл ажиллагаа явуулах эрх бүхий төрийн бус байгууллагын итгэмжлэгдсэн этгээдтэй хамтран ажиллаж байна.

173. Хүүхдийг хамгаалах, улс хооронд үрчлэх асуудлаар үүрэг гүйцэтгэж байгаа байгууллагуудын чиг үүрэг тодорхой бусаас үйл ажиллагаа явуулах эрх авах, бүртгүүлэх, уламжилсан хүсэлтээ шийдвэрлүүлэхээр холбогдох төрийн захиргааны байгууллагыг гурван жил хүлээсэн нэг байгууллага арга буюу үйл ажиллагаагаа зогсоож, төлөөлөгчийн газраа хаасан байна.

174. Гадаадын иргэнд үрчлүүлсэн хүүхдийн байдалд төрөөс тавих хяналтын тогтолцоо хангалтгүй хэвээр байна. Гадаадын иргэнд Монгол Улсын харьяат хүүхдийг үрчлүүлэх тухай журамд зааснаар Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх алба (Хуульзүй, дотоод хэргийн яамны харьяа Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг) тодорхой хугацаанд хүүхдийн талаархи тайланг авах, үрчлэгдсэн хүүхдийн оршин суух газрыг харьяалах Монгол Улсын дипломат төлөөлөгчийн, эсвэл консулын газарт хүүхэд үрчлэгдсэн тухай мэдээлэх, үрчлэгдсэн хүүхдийн байдалд иргэний нийгмийн итгэмжлэгдсэн төлөөллөөр хяналт тавьж болох тухай заасан байдаг.

Гэвч зурагтай, цөөн хуудастай тайлан хүлээн авахаас хэтрэхгүй байгаад энэ ажлыг хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагууд дүгнэлттэй хандаж, түүнийг сайжруулах чиглэлээр судалж байна.

Ё. Хүүхдийг хууль бусаар эх орноос нь шилжүүлэх буюу гадаад улсаас эх оронд нь буцаахгүй байх (11 дүгээр зүйл)

175. Хүүхдийн хууль ёсны асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, эсвэл эцэг, эх биш бол хүүхдийг хил дамжуулан гаргах эрхгүй. Тиймээс хилээр хүүхэд дагуулан гаргаж буй хүн бүрийн “албан ёсны эцэг, эх, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч мөн” болох эсэх тухай баримт бичгийг шалгах журамтай байдаг.

Эмчлүүлэхээр хил гарах тохиолдолд хүүхдийг эмчлүүлэхийг дэмжсэн Эрүүл мэндийн яамны тодорхойлолтыг авсан байна. Энэ хоёр төрлийн баримт бичгийг хилийн шалган нэвтрүүлэх боомт заавал шалгах болсон юм.

176. Монгол Улсын хилээр орох, гарах мэдүүлэгт дагалдан яваа хүүхдийн тухай мэдээллийг оруулсан нь хилээр нэвтэрсэн хүүхдийг бүртгэх боломж олголоо. Гэхдээ гадаад

оронд амьдарч байгаа, эх орондоо буцаж ирсэн хүүхдийн талаар статистик мэдээлэл одоогоор алга байна.

177. Гадаадад амьдарч байгаа болон гадаадын иргэдтэй гэр бүл бологчдын хүүхдийн харьяалал, хамгааллыг шийдвэрлэхэд төвөгтэй асуудал гарч байна.

Ж. Хүчирхийлэл, үл хайхрах явдлаас хамгаалах

178. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 38 дугаар заалтыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль болон Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд явагдаж байна.

179. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1-д Засгийн газар гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх талаархи бодлого, хөтөлбөрийг баталж, хэрэгжүүлэхээр заасны дагуу Засгийн газар 2007 онд Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хөтөлбөрт гэр бүлийн гишүүд хүчирхийллээс ангид амар амгалан, аюулгүй амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, гэр бүлийн харилцаанд хүчирхийллийн бус арга, хэлбэрийг нэвтрүүлэх замаар хүний эрх, эрх чөлөөг хангаж, гэр бүлийн хүчирхийлэл үүсэн гарч байгаа шалтгаан нөхцөл болон нийгмийн сөрөг үзэгдлийг арилгах зорилго, тэргүүлэх чиглэл, зорилт, арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тусгасан болно.

180. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулиар гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийллийг таслан зогсоох арга хэмжээг шуурхай авах, хохирогчийн аюулгүй байдлыг хангах, хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх харилцааг зохицуулж байна.

Энэ хуулийн 3 дугаар зүйлд заасан аль нэг этгээд нөгөө этгээдийн эрх, эрх чөлөөг зөрчиж гэм хор учруулсан, эсхүл учруулахаар заналхийлсэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй үйлдэл, эс үйлдэхгүйг гэр бүлийн хүчирхийлэл гэж томъёолсон бөгөөд энэ нь бие махбодийн, сэтгэл санааны, бэлгийн, эдийн засгийн хэлбэртэй байж болно гэж заажээ. Мөн гэр бүл гэсэн ойлголтод Гэр бүлийн тухай хуульд заасан гэр бүлийн гишүүн, төрөл садан багтаж байна.

Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хохирогчдыг хамгаалах талаархи БНСУ, Филиппин улсын хууль эрхзүйн орчинтой танилцаж, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн гишүүдийг хамгаалах, зөвлөгөө өгөх, хамгаалах байраар хангах үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, эдгээр үйлчилгээний цогц стандартыг боловсруулан гаргасан ажлын туршлагыг судалж байна.

181. Хуульзүй, дотоод хэргийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулахаас гадна гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрийг нийгмийн хамгааллын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран баталж, мөрдүүлэх үүргийг хүлээж байна.

182. Нутгийн өөрөө удирдах болон нутгийн захиргааны бүх шатны байгууллага өөрийн нутаг дэвсгэртээ гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, бусад төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран ажиллах, дэмжих, эдгээр үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх үүргийг хүлээж ажилладаг. Хэрэгжүүлэх чиг үүргийг цагдаагийн байгууллага, сум, хорооны нийгмийн ажилтан болон төрийн бус байгууллагууд хүлээж байна. Гэр бүлийн болон бусад хэлбэрийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх үүрэг бүхий байгууллагуудын ажлын уялдаа, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх, чадваржуулах хэрэгцээ байсаар байна.

183. Цагдаагийн байгууллага гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийллийг таслан зогсоох зорилгоор гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой гомдол

хүлээн авах, бүртгэх, хүчирхийлэл үйлдэгдсэн газарт хүрэлцэн очиж хохирогч, хүчирхийлэл үйлдэгч болон гэрчээс асууж, тэмдэглэл хөтлөх, шаардлагатай бусад ажиллагаа явуулах, хохирогчид түүний эдлэх эрх болон хүчирхийлэл үйлдэгчийн эрхийг хязгаарлах арга хэмжээ авахуулахаар шийдвэр гаргуулах журмын талаар тайлбарлаж өгөх, хүчирхийлэл үйлдэгчид захиргааны болон эрүүгийн шийтгэл ногдуулж болох тухай сануулах, шаардлагатай тохиолдолд хохирогчийг эмнэлэгт, эсхүл хамгаалах байранд хүргэх, боломжтой бол төрөл, садангийн хүний түр хамгаалалтад өгөх, шаардлагатай гэж үзвэл хүчирхийлэл үйлдэгчийг хууль тогтоомжийн дагуу захиргааны журмаар албадан саатуулах, согтууруулах ундаа хэтрүүлэн хэрэглэсэн этгээдийг хууль тогтоомжийн дагуу эрүүлжүүлэх байранд хүргэх, хохирогчийг шаардлагатай үйлчилгээнд хамруулах талаар нийгмийн ажилтанд мэдэгдэх, хүчирхийлэл үйлдэгчийн эрхийг хязгаарлах арга хэмжээ авахуулах хүсэлтээ эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд гаргах үүргийг хүлээж байна.

184. Сум, хорооны нийгмийн ажилтан тухайн гэр бүлийн хүчирхийллийн нөхцөл байдлын талаар үнэлгээ өгөх, орчны сөрөг нөлөө, аюулын зэргийн түвшинг цагдаагийн ажилтантай хамтран тогтоох, хүчирхийлэл үйлдэгчийн зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг цагдаагийн байгууллагатай хамтран зохион байгуулж, хохирогчид үзүүлэх үйлчилгээ, гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн сургалт, сурталчилгааг энэ төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг төрийн бус байгууллагын туслалцаатайгаар явуулах, хохирогчид үзүүлсэн үйлчилгээний талаар тайлан мэдээ гаргаж, гэр бүлийн хүчирхийллийн холбоотой мэдээллийн сүлжээ бий болгох үүргийг хүлээж байна.

Хүчирхийлэл үйлдсэн хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх үүрэгтэй гол мэргэжилтэн бол нийгмийн ажилтан юм. Боловсролын нийгмийн ажилтны ажлын байрны тодорхойлолтод хүүхэд хамгаалах эрх, үүргийг тодотгосон заалтуудыг нэмж оруулсан болно. Их Британий Хүүхдийг ивээх сангийн дэмжлэгээр нийгмийн ажилтан бэлтгэдэг сургуулийн Хүүхэд хамгааллын хичээлийн агуулга, хөтөлбөрийг боловсруулж хоёр сургуульд амжилттай туршсаны дагуу 2007/2008 оны хичээлийн жилээс нийгмийн ажилтан бэлтгэдэг бүх сургуульд энэ хичээлийг зааж эхэлсэн байна.

185. Гэр бүлийн ба бусад хүчирхийллийн асуудлаар захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага ногдуулахаар хуульчилсан байна. Хууль батлагдсанаас хойшхи хугацаанд улсын хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой арван есөн хэргийг шүүх хянан шийдвэрлэсэн байна.

186. Хуульзүй, дотоод хэргийн яамнаас иргэдэд зориулан гаргасан эрхзүйн албан бус сургалтын сурах бичигт гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх талаар тусгайлсан бүлэг оруулсан бөгөөд энэхүү номыг нийт аймаг, дүүрэг, сум, хорооны Засаг даргын Тамгын газарт хүргүүлсэн байна. Хуульзүй, дотоод хэргийн яам “Тэгш эрхийг хангах цогц бодлого” сэдэвт сургалт-семинарын хүрээнд “Гэр бүл дэх хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл” гэсэн илтгэлийг хэлэлцүүлж, түүнд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хуулийг хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн байгууллагын анхан шатны нэгжийн ажилтнуудыг хамруулан сургасан байна.

187. Улсын дээд шүүхээс Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн зарим зүйл, заалтыг тайлбарласан тайлбарыг батлан гаргасан нь хуулийг нэг мөр ойлгож хэрэгжүүлэхэд тус дөхөм боллоо.

188. Хэдийгээр хууль эрхзүйн орчин бүрдэж эхэлсэн боловч Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байна⁴. Тодорхой хүрээнд хийсэн судалгаагаар манай улсын хүн амын 20 орчим хувь буюу таван гэр бүл тутмын нэг нь хүчирхийллийн ямар нэгэн харилцаатай [1], гурван эмэгтэй тутмын нэг нь ямар нэгэн хэлбэрийн хүчирхийлэл, дарамтын дор байдаг, хүчирхийлэгчдийн 95 хувь нь эрэгтэйчүүд байдаг [2], гэр бүл салалтын 41.3 хувь нь хүчирхийллийн улмаас салсан [3] гэсэн тоо баримт

⁴ Хүний эрх улирал тутмын сэтгүүл, 2006/3 хуудас 38-44

гарсан нь гэр бүлийн хүчирхийлэл нийгмийн тулгамдсан асуудлын нэг болсныг бодитой илэрхийлж байна.

Түүнчлэн судалгаанд оролцсон хүүхдийн 55 хувь нь бусдын дарамт, хүчирхийллийг ямар нэг хэмжээгээр амсдаг [5] гэж хариулсан байна. Хүчингийн гэмт хэргийн 26.6 хувийг ураг төрлийн хүчин эзэлж байгаа бөгөөд хохирогчийн 60 хувь нь 5-18 хүртэл насны охид байна. Бага насны охид ураг төрлийн хүчингийн золиос болох тохиолдол жил тутам нэмэгдэж байгаа ч хуулийн байгууллагад бүртгэгдсэн ийм төрлийн гэмт хэргийн 88 хувь нь шүүхийн өмнөх шатанд хэрэгсэхгүй болж байна⁵.

189. Ураг төрлийн хүчирхийллийн асуудлаар хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй хэвээр байна.

190. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 38 дугаар зүйлийн “б”-д заасан хүүхдийн хүчирхийллийн учир шалтгааны хүрээг судлах, зөвлөмжийн дагуу “Хүүхдийн бие махбодь, сэтгэл санааны эсрэг шийтгэл, хүүхдийн үзэл бодол”⁶, “Хүнд нөхцөл дэх хүүхдийн амьдрал” зэрэг судалгааг явуулсан байна.

“Хүүхдийн бие махбодь, сэтгэл санааны эсрэг шийтгэл, хүүхдийн үзэл бодол” судалгаанд 6-15 насны 595 хүүхэд оролцсон бөгөөд тэдний 42 хувь нь гэр бүлийн орчинд шийтгэл хүлээдэг гэж хариулсан байна. Хүүхдүүд хичээлээ давтаагүй, үгэнд ороогүй, буруу хэрэг хийсэн гэсэн шалтгаанаар шийтгэл хүлээдэг гэж хэлжээ.

Мөн Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Хүний эрхийн үндэсний комисс, Монгол Улсын Боловсролын их сургууль хамтран “Сургууль, цэцэрлэгийн орчин дахь хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл, түүнийг арилгах арга зам” сэдэвт судалгааг 2007 оны 5-6 дугаар сард явуулж, энэ судалгааны дүнг олон нийтэд хүргэсэн байна.

191. Гэр бүлд сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгөх төвүүд зарим аймаг, дүүрэгт үр дүнтэй ажиллаж байна. Эдгээр байгууллага төлбөргүй үйлчилгээ үзүүлж, гэр бүл судлаач мэргэжлээр 2007 онд 25 хүнийг анх удаагаа бэлтгэн гаргалаа.

192. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газар өөрийн харьяа бүх байгууллагад нийгмийн ажилтан, сэтгэлзүйч нарыг ажиллуулж байна. Гэр бүлийн хүчирхийлэл болон бэлгийн хүчирхийлэлтэй холбоотой хэргийг мөрдөх, байцаан шийтгэх, хүчирхийлэл үйлдэгчэд ял ногдуулах хууль эрхзүйн үйл ажиллагаа хүүхдэд мэдрэмжтэй, хүүхдийн язгуур эрх ашгийг нэн тэргүүнд харгалздаг байхын тулд аймаг, дүүргийн цагдаагийн байгууллагуудад сэтгэлзүйч нарыг ажиллуулж эхэллээ.

Хүүхдийг бие бялдар, сэтгэлзүйн хувьд нөхөн сэргээх, нийгмийн амьдралд буцаан оруулах арга хэмжээ хамаарах

193. Олон нийтэд түшиглэсэн нийгмийн үйлчилгээ, нөхөн сэргээх үйлчилгээг хөгжүүлэх чиглэлээр Засгийн газар зарим нэг арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.

194. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам 2004 оноос жил бүр Гэр бүлийн хүчирхийллээс хамгаалах төвийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж ажиллаж байна. Түүнчлэн Улаанбаатар хотоос гадна Төв, Сэлэнгэ, Дундговь аймагт хамгаалах байрыг олон улсын байгууллагуудын санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр байгууллаа. Сэтгэлзүйн болон нөхөн сэргээх үйлчилгээ үзүүлэх, архи, гаж зуршлын эмчилгээ эрхлэх олон нийтийн болон бизнесийн байгууллага олноор ажиллах боллоо.

⁵ Монгол Улс дахь эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийлэл ба хууль эрхзүйн орчин, ХЭХТ, ХЭҮТ, ЭЯГБХУТКХХТ, 2002

⁶ Их Британы Хүүхдийн гивээх сан. Хүүхдийн бие махбодь, сэтгэл санааны эсрэг шийтгэл, хүүхдийн үзэл бодол, 2005

195. Хүчирхийлэлд өртсөн хүмүүсийг хамгаалах байранд эмнэлгийн тусламж үзүүлэх, хуульзүйн зөвлөлгөө өгөх, нөхөн сэргээх болон сэтгэл заслын үйлчилгээг явуулах хамтын ажиллагааны гэрээг Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамтай байгуулан 2006 онд 6.0 сая төгрөгийн санхүүжилт авсан байна. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх хамгаалах төв (байр) байгуулагдсанаар хүүхэд мэргэжлийн үйлчилгээ авах боломжтой боллоо.

196. Хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах төв төрийн бус байгууллага хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгөх, хүчирхийлэлд өртөж байгаа хүүхдийн талаар мэдээлэл авах, хүчирхийлэл болон хүүхэд хүмүүжүүлэх эерэг аргын талаар зөвлөгөө, мэдээлэл өгөх, хүүхэд хамгааллын яаралтай тусламжийн үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор “Дотно яриа-464060” дугаарын утас ажиллуулж байна.

Хүчирхийлэл дарамтад өртсөн нийт 237 хүүхдэд 2006 онд утсаар болон биечлэн сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгч, 29 хүүхдэд кэйс менежментийн үйлчилгээг амжилттай үзүүлсэн байна. Энэ сүлжээг санаачлагч, зохицуулагч байгууллага болох Хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах төв хүүхдэд сэтгэлзүйн зөвлөгөө өгч ажиллахаас гадна сүлжээний байгууллагуудын цогц үйлчилгээний зохицуулагчийн үүрэг гүйцэтгэж байна. *Тухайлбал*, Эх, нялхсын эрдэм шинжилгээний төвийн эрүүл мэндийн, Цагдаагийн ерөнхий газрын хүүхэд хамгааллын яаралтай тусламжийн, Нийслэлийн хүүхэд, залуучуудын газрын нийгмийн хамгааллын, Нийслэлийн цагдаагийн газрын эрхзүйн тусламжийн, Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төвийн хамгаалах байрны үйлчилгээ үзүүлэх ажлыг тус тус уялдуулан зохицуулж байна.

197. “Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл” сэдвээр хүүхдийн эрхийн сэтгүүлч, хүүхдийн зуслангийн багш, хүүхдийн эмч, нийгмийн ажилтан нарт сургалт явуулж, гэр бүлийн болон хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн тухай судалгаа хийж, улмаар олон нийтэд зориулсан сурталчилгааны материалыг бэлтгэн түгээх ажлыг гадаад, дотоодын төрийн бус байгууллагатай хамтран зохион байгуулж байна.

198. Сүүлийн жилүүдэд хүүхэд, өсвөр үеийнхний дунд сэтгэлзүйн бухимдлын үр дагавар болох мэдрэлийн өвчин, зан үйлийн эмгэг, хорт зуршилд автах, амиа хорлох, гэрээсээ дайжих зэрэг сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудал элбэг тохиолдох боллоо.

Судалгаанаас²⁷ үзэхэд 10-18 насны өсвөр үеийнхэн бүх төрлийн гадуурхалд илүү өртөж байгаа бөгөөд тэдний 67.8 хувь нь ганцаарддаг төдийгүй дийлэнхийг нь охид эзэлж, улмаар хотын хүүхэд хөдөөний хүүхдээс илүүтэй сэтгэлзүйн хямралд өртөж байна.

3. Асрамж, халамжийн нөхцөл байдлыг тогтсон хугацаанд үнэлж, дүгнэх

199. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 34 дүгээр зүйлийн хүрээнд халамж, асрамжийн газрын үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, эдгээр байгууллагад төрийн байгууллагын зүгээс тавих хяналтын тогтолцоог бий болгох чиглэлээр Засгийн газраас анхаарч байна. Мөн халамжийн газарт байгаа хүүхдийг гэр бүл, асран хамгаалагчийн халамжид шилжүүлэх, эцэг, эхийг чадваржуулах туршилтын ажлыг олон улсын байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлж байна.

200. Халамж үйлчилгээ шаардлагатай хүүхдийг санаачилгаараа гэр бүлдээ түр асрамжлах үйлчилгээний стандартын төслийг боловсруулж, улмаар Стандартчилал, хэмжилзүйн үндэсний төвийн даргын зөвлөлөөр хэлэлцүүлж байна.

201. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн 5 дахь заалтад “хүүхдийг сайн дурын үндсэн дээр асран хүмүүжүүлэх гэр бүлд дэмжлэг үзүүлэх” гэж заасан боловч түүнийг хэрэгжүүлэх арга зам тодорхой бус хэвээр байна.

Гэр бүлийн тухай хуулийн 71 дүгээр зүйлд асран хамгаалах, харгалзан дэмжвэл зохих хүний талаархи мэдээллийг хүлээн авах, нөхцөл байдлыг судалсны үндсэн шийдвэр гаргах, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч тогтоогдоогүй нөхцөлд хүүхдийг хүүхэд асран хүмүүжүүлэх газарт шилжүүлэх шийдвэр гаргах, асрамж, дэмжлэгт байгаа хүүхэд нэг бүрт

хувийн хэрэг нээж хөтлөх, түүнд шаардлагатай материалыг хавсаргах, баяжилт хийх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч нартай нэг бүрчлэн гэрээ байгуулж, биелэлтийг шалгах үүргийг сум, дүүргийн Засаг дарга нарт хүлээлгэсэн байна.

202. Хүүхдийн асрах үйлчилгээнд сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээ, сувилал, асран хүмүүжүүлэх, гэр бүлд чиглэсэн үйлчилгээг хамруулан үзэж байна. Сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээний талаар тайлангийн долоодугаар бүлэгт, сувиллын болон асран хүмүүжүүлэх газрын үйл ажиллагааны талаар эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн талаархи зургаадугаар бүлэгт дэлгэрэнгүй танилцуулах болно.

Конвенцийн 11, 18, 21 дүгээр зүйлийн дагуу хоёр болон олон талт гэрээ хэлэлцээр, конвенцийн талаархи мэдээлэл, эдгээрийн хүүхдэд үзүүлж буй нөлөөлөл

203. Монгол Улс “Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, садар самууныг сурталчлахын эсрэг нэмэлт проткол”-д нэгдэн орсон бөгөөд “Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх тухай” НҮБ-ын нэмэлт протколд нэгдэн орохоор ажиллаж байна. Түүнчлэн хүний наймаанаас сэргийлэх, энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлийн сургалтыг Швед Улстай хамтран зохион байгуулж байна. ОХУ, Хятад Улстай мансуурах бодисын эргэлтэд хяналт тавих чиглэлээр хамтран ажиллаж байна.

204. Хүүхдийг биеэ үнэлэх, садар самуунд сурталчлах, бэлгийн мөлжлөгт татах, дамжуулан худалдаалах явдлыг устгах чиглэлээр хамтран ажиллах олон улсын сүлжээ (ЭКПАТ)-нд 2004 онд элсэн орсон бөгөөд энэ чиглэлийн үндэсний сүлжээнд төрийн ба төрийн бус, олон улсын 20 гаруй байгууллага нэгдэн ажиллаж байна.

Үндэсний сүлжээ нь хүчирхийллийн талаархи судалгааг явуулахад оролцож хүүхдийг худалдах, садар самуун явдал, бэлгийн мөлжлөгт өртөхөөс хамгаалах үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд Дэлхийн зөн олон улсын байгууллага 2005 оноос Монгол Улсад хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг зүй бусаар ашиглах, худалдаалах явдлаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, тэмцэх тогтолцоог бий болгоход нөлөөлөх төслийг хэрэгжүүлж байна.

Зургаадугаар бүлэг. Эрүүл мэнд ба нийгмийн халамж

(6, 18 дугаар зүйлийн 3-р заалт, 23, 24, 26 ба 27 дугаар зүйлийн 1-3 дугаар заалт)

205. Хүүхдийн эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн асуудлыг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь талд танилцуулсан болно.

206. Энэ хэсэгт Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 44, 46, 48 ба 50 дугаар заалтын хүрээнд авсан арга хэмжээний талаар дэлгэрэнгүй танилцуулсан болно.

207. Монгол Улсын Засгийн газар хөдөөгийн малчдын болон нийгмийн эмзэг бүлэгт амьдарч буй хүүхдийн эрүүл мэнд, нийгмийн үйлчилгээний хүртээмж, чанарыг сайжруулахад ихээхэн анхаарч ажиллаж байна. Монгол Улсын Засгийн газраас тэдний эрүүл мэндийг хамгаалахтай холбоотой “Нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд”, “Хүүхдийн өвчний цогц менежмент”, “Сумын эмнэлгийн хөгжил”, “Эрүүл мэндийн технологийг сайжруулах” зэрэг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байна. Түүнчлэн Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх тухай, Эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний тухай хуулийг шинээр батлуулж, Эрүүл мэндийн тухай хуульд зарим нэмэлт, өөрчлөлт оруулах арга хэмжээ авлаа.

208. Эрүүл мэндийн тухай хуульд төрийн өмчийн эрүүл мэндийн байгууллага эх, хүүхдэд үнэ төлбөргүй үйлчлэх нэмэлт оруулсны зэрэгцээ Монгол Улсын иргэнд түүний

эрүүл мэндийн даатгалд даатгуулсан эсэхээс үл хамааран нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хүрээнд дараахь эрүүл мэндийн тусламжийг үнэ төлбөргүй үзүүлж байна.
Тухайлбал,

- ❖ Эмнэлгийн яаралтай болон түргэн тусламжийн үйлчилгээ;
- ❖ Сүрьеэ, хорт хавдар, сэтгэцийн эмгэгийн эмчилгээ, халдвар судлалын үйлчилгээ, төлөвлөгөөт урьдчилан сэргийлэх тарилга, халдварт өвчний голомтын ариутгал, халдваргүйтгэл;
- ❖ Жирэмсэн, төрөх, төрсний дараахь үед эмнэлгийн заалтаар хийлгэсэн үзлэг, шинжилгээ, эмчилгээ;
- ❖ Байгалийн гамшиг, гэнэтийн аюул, осол болон нийтийг хамарсан аюул бүхий халдварт өвчний дэгдэлтийн үед гэмтсэн, өвчилсөн хүний эмчилгээ;
- ❖ Аргагүй хамгаалалт, гарцаагүй байдалд хүний амь нас аврахаар, эсхүл их хэмжээний хохирлоос сэргийлж яваад гэмтсэн, өвчилсөн хүний эмчилгээ;
- ❖ Удаан хугацааны нөхөх эмчилгээ шаардах эмгэгийн болон хөнгөвчлөх эмчилгээний зарим эмийн зардал;
- ❖ Эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ зэрэг болно.

209. Монгол Улсын эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ гурван шатлалт тогтолцоотой билээ. Анхдагч шатлалын тусламж, үйлчилгээг өрхийн болон сум, сум дундын эмнэлэг; хоёрдогч шатлалын тусламж, үйлчилгээг аймаг, дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг; гуравдагч шатлалын тусламж, үйлчилгээг клиникийн болон төрөлжсөн нарийн мэргэжлийн төвүүд тус тус үзүүлж байна.

Монгол Улсад 2006 оны байдлаар Улаанбаатар хотын нэг сая гаруй хүн амд өрхийн эмнэлэг 224 үйлчилж, тэнд 730 их эмч, 731 сувилагч ажиллаж байна. Сумын нийт 228, сум дундын 34 эмнэлэг үйлчилж байна. Сумын 143 эмнэлэг нь нэг их эмчтэй, 99 эмнэлэг нь хоёр их эмчтэй, 9 эмнэлэг нь гурваас дээш эмчтэй байхад 15 эмнэлэг нь их эмчгүй байна. Түүнчлэн цөөнгүй сум цахилгаан эрчим хүчинд холбогдоогүй учир эх, хүүхдийн эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх магадлал өндөр байна.

Анхлан 2001 онд баталсан “Сумын эмнэлгийн бүтэц, үйл ажиллагааны улсын стандарт”-ын дагуу сумын эмнэлгийг үйлчлэх хүрээний хүн амын тооноос хамааруулан гурван зэрэглэлд хуваасан байна. Сумын 1-р зэрэглэлийн эмнэлэг 4500-гаас дээш хүн амд үйлчилж 7-гоос дээш их эмч ажиллах; сумын 2-р зэрэглэлийн эмнэлэг 3001-4500 хүртэл хүн амд үйлчилж 3-аас дээш их эмч ажиллах; сумын 3-р зэрэглэлийн эмнэлэг 3000 хүртэл хүн амд үйлчилж 1 их эмч ажиллахаар норматив тогтоосон байна.

Өнгөрсөн 2006 оны байдлаар эмнэлгийн нийт орны 23.2 хувь нь сумын ба сум дундын эмнэлэгт ногдож 2005 онтой харьцуулахад сумын ба сум дундын эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчийн тоо 6.8 хувиар буурсан бол эмнэлэгт үзүүлж тусламж, үйлчилгээ авсан хүний тоо 2.7 хувиар өссөн байна. Эрүүл мэндийн нэн шаардлагатай болон нэмэлт тусламж, үйлчилгээний багц, тэдгээрийн санхүүжилтийн зохицуулалт, өдрийн эмчилгээ үзүүлэх журмыг шинэчлэн боловсруулсан байна. Сумын эмнэлгийн хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд аймгийн төвөөс алслагдсан сумдын эмнэлэгт хурдавчилсан сорилын оношлуур, шинжлэгдэхүүнийг халдваргүйжүүлэх, сорьц авах өрөөг ариутгуураар хангаж байна.

210. Одоогоор нийслэлийн хороо, аймгийн сумын түвшинд үзүүлэх эмнэлгийн анхан шатны үйлчилгээ хүүхдэд хэрхэн нөлөөлж байгаа, түүнээс шалтгаалсан хүндрэл бэрхшээлийн талаар явуулсан тодорхой судалгаа, дүгнэлт байхгүй байна.

211. Монгол Улсын бүх аймгийн нэгдсэн эмнэлэгт нийт 892 их эмч, 1650 сувилагч, 2325 эмнэлгийн дунд мэргэжилтэн ажиллаж байна. Эмнэлгийн нийт орны тавны нэг нь хоёрдогч шатлалын эмнэлэгт ногдож, эмнэлгийн дундаж ор хоног 2005 онд 9.3 хувь байсан бол 2006 онд 8.9 болж буурсан байна. Сүүлийн гурван жилд дунджаар хоёрдогч шатлалын эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэгчдийн 28.8 хувийг сумын эмнэлгээс дээд шатлалын эмнэлэгт шилжүүлсэн өвчтөн эзэлж, 2006 оныг 2005 онтой харьцуулахад 4 хувиар нэмэгдсэн байна.

212. Дорнод аймагт зүүн бүсийн, Өвөрхангай аймагт хангайн бүсийн, Ховд аймагт баруун бүсийн оношлогоо, эмчилгээний төв ажиллаж байна. Түүнчлэн Улаанбаатар хотод гуравдагч шатлалын 15 эмнэлэг үйл ажиллагаа явуулж байна. Улсын хэмжээнд 780 хувийн эмнэлэг ажиллаж байна.

Өнгөрсөн 2006 оны байдлаар бүсүүдийн оношлогоо, эмчилгээний төвд 195 их эмч, 359 сувилагч, 522 эмнэлгийн дунд мэргэжилтэн ажиллаж байна. Харин гуравдагч шатлалын клиник, төрөлжсөн нарийн мэргэжлийн төвүүдэд 1147 их эмч, 1673 сувилагч, 2218 эмнэлгийн дунд мэргэжилтэн ажиллаж байна. Сүүлийн гурван жилд нийт хэвтэн эмчлүүлэгчийн 25 хувийг хөдөөгөөс шилжин ирсэн үйлчлүүлэгчид эзэлж байна. Дундаж ор хоног 2005 онд 12.2 байсан бол 2006 онд 10.9 болж буурсан байна.

213. Эрүүл мэндийн салбарын ерөнхий төлөвлөгөөг (2005-2015) хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий зохицуулах албыг шинэчлэн байгууллаа. “Үр дүнд суурилсан удирдлага, төлөвлөлтийг эрүүл мэндийг салбарт турших аргачлал”-ын дагуу нийслэл, аймгийн эмнэлгийн удирдлага, нягтлан бодогч, орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагын удирдах ажилтан нарт сургалт зохион байгуулан туршилтын эмнэлгүүдийн тусламж, үйлчилгээний нэгжийн өртгийг шинэ аргачлалаар тооцож эхэллээ. Энэ аргачлал нь эрүүл мэндийн байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулах нэг чухал хүчин зүйл болно гэж үзэж байна. Эрүүл мэндийн удирдлагын мэдээллийн тогтолцооны стратегийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг батлан хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд эмнэлэг дундын нэгдсэн сүлжээ байгуулах, бүртгэл мэдээлэл, статистикийн ажилтан нарын чадавхийг хөгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж байна.

214. Эрүүл мэндийн салбарын статистикийн зарим үзүүлэлт түүвэр судалгааны үзүүлэлттэй харьцуулахад зөрөөтэй байна.

215. Эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилтийн хэмжээ 2004 онд 77.6 тэрбум төгрөг, 2005 онд 83.7 тэрбум төгрөг, 2006 онд 103.1 тэрбум төгрөг болсноор 2006 оны байдлаар нэг хүнд ногдох эрүүл мэндийн зардал 40 мянган төгрөгт хүрлээ. Эрүүл мэндийн салбарын санхүүжилтийн эх үүсвэрийн 70 орчим хувийг улсын төсөв, 20 гаруй хувийг эрүүл мэндийн даатгалын сан, үлдсэн 10 орчим хувийг эмнэлгийн төлбөрт үйлчилгээ, бусад орлого эзэлж байна. Эрүүл мэндийн урсгал зардлын 29.4 хувийг анхан шатны тусламж, үйлчилгээнд; 42.5 хувийг хоёрдогч шатлалын тусламж, үйлчилгээнд; 28.1 хувийг гуравдагч шатлалын тусламж, үйлчилгээнд тус тус зарцуулсан байна. Эрүүл мэндийн нийт зардлын 3.4 хувийг хөрөнгө оруулалт эзэлж байна.

216. Эмийн чанар, аюулгүй байдлыг хангах, хуурамч эм, эмийн зар сурталчилгаанд тавих хяналтыг сайжруулах чиглэлээр Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуульд зарим нэмэлт, өөрчлөлт орууллаа. Эрүүл мэндийн яам нийслэлд борлуулж байгаа эмийн нэр, олон улсын нэршил, үйлдвэрлэгч нь Монгол Улсын эмийн бүртгэлд бүртгэгдсэн эсэх, эмийн үнийн нэгдсэн мэдээллийг цахим хуудсаар дамжуулан сурталчилж байна.

“Иргэдэд эмийн зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх нь”, “Эмнэлгийн эмийн хэрэглээг сайжруулах нь”, “Эмийн чанарыг сайжруулж, хуурамч эмтэй тэмцэхэд эм хангамжийн байгууллагын оролцоо” зэрэг сэдвээр сургалт зохион байгуулж, түүнтэй холбогдсон танилцуулга, сурталчилгааны материалыг бэлтгэн хэвлүүлж түгээсэн байна. “Эмийн үйлдвэрлэлд тавигдах ерөнхий шаардлага”, “Эмийн сангийн бүтэц, үйл ажиллагаа” зэрэг стандартыг боловсруулан гаргасан байна.

217. Япон Улсын Засгийн газрын санхүүгийн дэмжлэгээр 2005-2006 онуудад баруун болон зүүн бүсийн 4 аймгийн алслагдсан 64 суманд эмийн эргэлтийн сан шинээр байгуулснаар манай улсын 327 сумын 286 нь эмийн эргэлтийн сантай болж нэн шаардлагатай эмээр хангагдах боллоо. Эмийн эргэлтийн сан нь алслагдсан нутгийн хүн ам, эмзэг бүлгийн эх, хүүхдэд эрүүл мэндийн анхан шатны үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулахад үнэлж баршгүй ашиг тус өгч байна.

218. Засгийн газар хүн амын цэвэр, аюулгүй ундны усны хүртээмж, ариун цэврийн байдлыг сайжруулах чиглэлээр олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллаж байна. Мянганы хөгжлийн зорилтыг хангах хүрээнд хүн амыг ундны усны найдвартай эх үүсвэрээр хангах өртөг зардлыг тооцон усны нөөцийг зохистой ашиглах, усжуулалтын орчин үеийн арга ашиглах зорилтыг хэрэгжүүлж байна.

Улаанбаатар хот, Сэлэнгэ, Говьсүмбэр, Завхан, Говь-алтай, Увс аймгийн төвийн цэвэр, бохир усны байгууламжийг шинэчлэх, сайжруулах, улмаар төвийн болон зүүн бүсийн нийт найман аймагт шаардлагатай тоног төхөөрөмжийг суурилуулах ажлыг зохион байгуулав.

Нийтдээ 140 гаруй суманд ус зөөлрүүлэх, цэнгэгжүүлэх төхөөрөмж суурилуулан ажиллуулж байна. Мөн 17 аймгийн 117 суманд ус зөөлрүүлэх, цэнгэгжүүлэх төхөөрөмж шинээр суурилуулах зураг төсөл хийлгэж, хөрөнгийн эх үүсвэрийг шийдвэрлүүлсэн байна. ДЭМБ, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн дэмжлэгээр сумын сургууль, эмнэлгийн ариун цэвэр, эрүүл ахуйн байгууламжийг барьж байгуулж байна.

219. Тайлант хугацаанд хүн амын цэвэр, аюулгүй ундны усны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх ажлын хөрөнгө оруулалтад улсын төсвийн болон зээл, тусламжийн хөрөнгийн эх үүсвэрээс 5.0 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан байна.

220. Иргэний эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн “Эрүүл мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааны төлөвлөгөө” боловсруулан түүний дагуу эрүүл байх, зөв аж төрөх ёс зэрэг тусгай бэлтгэсэн сэдвээр лекц, сургалт зохион байгуулж, эрүүл мэндийн ухуулга, сурталчилгааг өргөжүүлж байна. Мөн “Эрүүл мэндийг дэмжигч байгууллага шалгаруулах журам”-ыг шинэчилж мөрдүүллээ. Хүүхдийн эрүүл өсч бойжих, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг хангах чиглэлээр эмнэлгийн дунд мэргэжилтнийг сургалтад хамруулах шаардлагатай байна

А. Эх, хүүхдийн эрүүл мэнд, эрүүл мэндийн үйлчилгээ (24 дүгээр зүйл)

221. Монгол Улсын Засгийн газар өмнө дурдсан хөтөлбөрүүдээс гадна “Эхийн эндэгдлийг бууруулах” стратеги зэрэг бодлогын баримт бичгийг эх, нялхсын эрүүл мэндийг хамгаалахын чиглэлээр боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Мөн “Эхийн амрах байр ажиллуулах журам”, “Эхийн амрах байрны үйл ажиллагаа, санхүүжилт”-ийн журмыг батлан сум, аймгийн эхчүүдийн амрах байрын хүчин чадлын жишгийг тогтоож өгсөн байна. Олон улсын байгууллагын дэмжлэгээр “Нярайн зайлшгүй шаардлагатай тусламж”, “Нярайн сэхээн амьдруулалт” зэрэг хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлж, түүнд сумдын эрүүл мэндийн ажилтныг хамруулж байна.

222. Гэр бүл төлөвлөлт, жирэмсний эрт үеийн хяналт, эрсдэлтэй болон жирэмсний хүндрэлтэй эхчүүдийг дээд шатлалын эмнэлэгт шилжүүлэх, хэвийн жирэмсэн болон төрсний дараа эх, нярайн эрүүл мэндийг хянах, бага насны хүүхдийн өсөлт хөгжлийг дэмжих, вакцинжуулах зэрэг үйл ажиллагааг өрхийн эмчийн хяналтын дор явуулж байна. Улсын хэмжээнд 2006 оны байдлаар эхийн амрах 335 байр байгаагийн 312 нь сумын төвд, 21 нь аймгийн төвд, 2 нь нийслэлд ажиллаж байна.

223. Монгол Улсад хүүхдийн эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх үйлчилгээний зардлыг төр хариуцдаг боловч анхан шатны тусламжийн хүрээнд 5 хүртэл насны хүүхдийн хэрэглэх эмийг эцэг, эхчүүд өөрсдөө худалдан авдгаас үүдэн хүүхдээ эмнэлэгт хэвтүүлэн эмчлүүлэхийг илүүд үзэх байдал давамгайлж байна.

224. Алслагдсан газар нутагт амьдардаг жирэмсэн эх орон нутгийн эхчүүдийн амрах байранд ирж төрдөг байдал сүүлийн гурван жилд өсөн нэмэгдсэн байна. Өнгөрсөн 2006 онд 47361 эх төрсний 8576 нь сум, сум дундын эмнэлэгт, 260 нь гэртээ, үлдсэн 38525 буюу 81.3 хувь нь аймгийн төв, нийслэлийн эмнэлэгт төрсөн байна. Харин гэрийн 260 төрөлтийн 56.9 хувь нь Улаанбаатар хотод ногдож байна. Нийт төрөлтийн 87.6 хувийг мэргэжлийн эх баригч, эмч удирдан явуулсан байна.

Эндсэн эхчүүдийн 33.3 хувь нь жирэмсний үеийн хүндрэл, 21.2 хувь нь төрөх үеийн хүндрэл, 15.2 хувь нь төрсний дараахь хүндрэл, үлдсэн 30.3 хувь нь жирэмсний болон төрөхөөс бусад төрлийн өвчнөөр нас баржээ. Эндсэн эхчүүдийн 6.1 хувь нь 20-иос доош насны эх байна. Мөн өсвөр насны охидын төрөлт 8-9 хуьтай байна. Төв, суурин газрын эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн тусламж авах шаардлагатай гэж тогтоогдсон жирэмсэн эх орон нутгаас ирэх замын зардалгүйгээс амь насаа алдах явдал гарсан байна.

225. Мянган амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдэл 2000-2005 онд 36 хувиар буурсан байна.

226. Хүүхдийн өвчний цогц менежментийн болон бага насны хүүхдийн хөгжлийн цогц бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлж байна. Хүүхдийн өвчний цогц менежментийг 2000 оноос туршиж, 2006 оноос үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлж байна. Энэ хүрээнд нийслэлд шилжин ирсэн бүртгэлгүй болон орлого багатай өрхийн 500 орчим эцэг, эхэд хүүхэд асран хамгаалах мэдлэг, хандлагыг дээшлүүлэх сургалт зохион байгуулсан байна.

227. Тав хүртэл насны хүүхдийн эндэгдлийн шалтгаанд амьсгалын замын өвчин, нярайн эндэгдэл, осол гэмтэл тэргүүлэх байрыг эзлэх боллоо. Хүүхдийн халдварт өвчлөлийн дотор гахайн хавдар, сүрьеэ, салхинцэцэг, улаанууд зэрэг өвчин зонхилж байна. Вируст гепатит А, цусан суулга, хүнсний гаралтай бактерт хордлого, сальмонеллезийн халдвар, суулгат халдвар зэрэг гэдэсний халдварт өвчин нийт халдварт өвчний 21.5 хувийг эзэлж байна.

228. Монгол Улсын Засгийн газраас баталсан үндэсний товллын дагуу заавал дархлаажуулалтыг хэрэгжүүлж байна. Халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор Монгол Улсын иргэн, тус улсад байнга буюу түр оршин суугаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнийг дархлаажуулалтад хамруулж байна. Дархлаажуулалтын тухай хуульд сүрьеэ, халдварт саа (полиомиелит), В вируст гепатит, сахуу, хөхүүл ханиад, татран, улаанбурхны эсрэг сэргийлэх тарилгыг заавал дархлаажуулалтад оруулахаар заасан байна.

229. Тавт вакцин буюу хавсарсан вакциныг нийт 11 аймагт нэвтрүүлсэн байна.

230. Монгол Улсад дархлаажуулалтын өргөжүүлсэн хөтөлбөрийг амжилттай хэрэгжүүлж, 2006 оны байдлаар нэг хүртэлх насны хүүхдээс сүрьеэгийн эсрэг (БЦЖ) вакцинд 98.2 хувь, халдварт саагийн вакцинд 98.3 хувь, саа, хөхүүл ханиад, татрангийн эсрэг вакцинд 99 хувь нь хамрагдаж дархлаажсан байна.

231. Халдварт өвчнийг эсэргүүцэх эм тарилга, вакциныг жил бүр 20 хувийн нөөцтэй байхаар тооцон заавал дархлаажуулалтад шаардагдах хөрөнгийг улсын төсвөөс санхүүжүүлж байна. Дархлаажуулалтын сангийн төсөв 2006 онд 481 сая төгрөгт, 2007 онд 661 сая төгрөгт хүрсэн байна.

232. Монгол Улсын Засгийн газар “Хүнсний хангамж, аюулгүй байдал, хоол тэжээл”, “Эх, хүүхдийг аминдэм, бичил тэжээлийн дутлаас сэргийлэх үндэсний стратеги-2005”, “Бага насны хүүхдийг төмрийн дутлын цус багадалтаас сэргийлэх” зэрэг хүүхдийн хоол, тэжээлийн хангамж, чанартай холбоотой хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байна. Цэцэрлэгийн хүүхдийн болон сургуулийн сурагчдын үдийн цай, дотуур байрны хүүхдийн хоол, хүнсний норм, стандартыг шинэчлэх, шаардлагатай зардлыг нэмэгдүүлэх, түүнд олон нийтийн хяналтыг сайжруулах үйл ажиллагааг идэвхижүүлж байна. Эрүүл мэндийн сайд, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын хамтарсан тушаалаар Хүүхдийн цэцэрлэг, дотуур байрны хүүхдийн (0-18 насны) хоногийн хоолны илчлэг, нормативыг 2005 онд, Ерөнхий боловсролын сургуулийн “Үдийн цай” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд баримтлах журмыг 2006 онд батлан хэрэгжүүлж байна.

233. Монгол Улсад 2005 оны судалгаагаар 5 хүртэлхи насны хүүхдийн 6.3 хувь нь тураалтай, 20.9 хувь нь өсөлтийн хоцролттой, 2.2 хувь нь туранхай байв. Энэ үр дүнг 2000 онд

явагдсан судалгаатай харьцуулбал тураалтай болон туранхай хүүхдийн тоо 50 орчим хувиар, өсөлтийн хоцролттой хүүхдийн тоо 15 хувиар буурсан байна (MICS 2005).

Өнгөрсөн таван жилийн хугацаанд 5 хүртэлхи настай хүүхдийн тураалын түвшин 2000 оноос даруй 6.4 нэгжээр (2000 онд 12.7 хувь, 2005 онд 6.3 хувь) буурсан хэдий ч бүсүүдийн хооронд нэлээд ялгаа байна. Тураалтай хүүхдийн хувийн жин баруун бүсэд 8 хувь, төвийн бүсэд 5 хувь байна. Тураалтай хүүхдийн зөвхөн 1.1 хувь нь хүнд хэлбэрийн тураалтай байна. Тав хүртэлхи насны зөвхөн нэг хүүхэдтэй өрхийг тав хүртэлхи насны 3 хүүхэдтэй өрхөд амьдарч байгаа хүүхэдтэй харьцуулахад тураалтай хүүхдийн хувь 2.6 орчим нэгжээр, өсөлтийн хоцролттой хүүхэд 20 орчим нэгжээр өндөр байна.

Хоол, тэжээлийн дутал окид, хөвгүүдийн хооронд маш бага ялгаатай байна. Окид тураал болон туранхайд өртөх нь илүү байхад хөвгүүд өсөлтийн хоцролтод өртөх нь илүү байна. Ялангуяа баруун бүсэд хүүхдийн хоол, тэжээлийн дутлын түвшин илүү өндөр байна. Үүнд нэг айлд 5 хүртэлхи насны хүүхдийн тоо олон байх, хүүхдийн асран хамгаалагчийн боловсрол хангалтгүй байх зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлж байна. Өрхийн 5 хүртэлхи насны хүүхдийн тоо улсын дунджаар 1.36 ± 0.6 байхад Баян-Өлгий аймагт 1.81 ± 1.02 байна. Хүүхдийн амьдралын эхний 4 сар хүртэл эхийн сүүгээр дагнан хооллож буй үзүүлэлт 79.7 хувь байсан бол 6 сартай болоход 38.3 хувь болтлоо буурч байгааг эхийн сүү орлуулагч бүтээгдэхүүний импорт, худалдан авалт нэмэгдэж, эрт нэмэгдэл хоолонд оруулах хандлага байгаатай холбон үзэж байна.

Харин хүүхдийн анхны нэмэгдэл хоолны нэр төрөл өмнөх судалгаатай харьцуулахад олширсон хэдий ч 6-59 сартай хүүхдийн идэж буй хоол хүнсний бүтцэд гурил, мах, будаа, сүүн бүтээгдэхүүн давамгайлсан хэвээр байна.

234. Бага насны хүүхдийн хоол тэжээлийн байдалд гарсан нааштай хандлага, өөрчлөлтийг 2000 оноос хойш хэрэгжүүлсэн хэд хэдэн үйл ажиллагаатай холбон тайлбарлаж болно. *Тухайлбал*, 2000 оноос хойш Засгийн газраас боловсруулан хэрэгжүүлсэн бодлого, үндэсний хөтөлбөрүүдэд хүн амын, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн хоол, тэжээлийн байдлыг сайжруулах талаар дэлгэрэнгүй тусгаж, түүнийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны эрхзүйн орчныг бүрдүүлж байна. Мөн 2000 оноос 2 хүртэлхи насны хүүхдийг өсөлтийн хяналтад сар бүр хамруулж, улмаар 2000-2001 онд болсон зудын гамшгийн үеэр хоол тэжээлийн дуталд өртөж болзошгүй хүүхдэд өндөр илчлэгтэй ВР-5 тэжээл, “Палли” жигнэмэгийг бүх аймагт (366914.4 кг) түгээсэн байна.

235. Үндэсний түвшинд 6-59 сартай хүүхдийн 41.0 хувь нь Д аминдэмийн нөөц багатай байгаа хэдий ч бүс нутгуудад болон насны бүлэгт жигд тархалттай байна. Рахитын үлдэцийн нэг ба түүнээс дээш шинж тэмдэг 2 хүртэл насны хүүхдийн 41.5 хувьд илэрч байхад хоёр ба түүнээс дээш шинж тэмдэг 20.8 хувьд илэрсэн юм. Үндэсний түвшинд 6-59 сартай хүүхдийн 51.6 хувь нь А аминдэмийн түгээлтэд хамрагдаж байна. Энэ үзүүлэлт Улаанбаатар хотод 52.3 хувь байна.

Хүүхдийн А аминдэмжүүлэлтийн хамралт бүс нутаг болон насны бүлэгт жигд 48-53 хувь байна. А аминдэмжүүлэх үйл ажиллагааны талаар эцэг, эх, асран хамгаалагч нар хүүхдийн уусан А аминдэмийн тоо, тун, уух шаардлага, хэрэгцээний талаар төдийлэн сайн мэдээлэлгүй байдаг байна. Үндэсний түвшинд 8-12 насны хүүхдийн дунд бамбайн бахлуурын тархалт 13.8 хувь байна. Таван жилийн өмнөх дүнгээс 7.6 хувиар буурч Монгол Улс иод дутлын хөнгөн зэрэгтэй гэсэн ангилалд шилжсэн байна.

236. Ураг, жирэмсний ба төрөх үе, нярай, нялхсыг асран хамгаалах үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, ялангуяа хөдөөгийн болон хот, суурин газрын гэр хороололд эрүүл мэндийн үйлчилгээг сайжруулах шаардлагатай байна. Хөдөөгийн эмнэлгүүдийн хязгаарагдмал нөөцийн дутагдлыг арилгах, эм хангамжийг сайжруулах, эмнэлгийн тоног төхөөрөмжийг шинэчлэх, эмнэлгийн шаталсан тогтолцоог боловсронгуй болгох явдал чухал байна.

Б. Өсвөр үеийн эрүүл мэнд

237. Хүний дархлал хомсдолын вирусын халдвар, дархлалын олдмол хомсдолоос сэргийлэх тухай (ХДХВ/ДОХ) хуулийг 2004 онд шинэчлэн батлуулж, хүний эрхийг хамгаалах, ялангуяа хувь хүний нууцыг хүндэтгэх заалтыг шинээр нэмж оруулсны зэрэгцээ албадлагын шинжтэй зүйлийг хассан байна.

238. Монгол Улс “Турван нэг” зарчмыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд ХДХВ-той тэмцэх 2002-2010 оны үндэсний стратегийг 2003 онд боловсруулсан билээ. ДОХ-той тэмцэх үндэсний зөвлөлийг 2006 оноос шинэчлэн Монгол Улсын Шадар сайд удирдах болсон бөгөөд ДОХ-той тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийн хяналт- шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлтийг нарийвчлан тодорхойллоо.

239. ХДХВ-ын халдварын анхны тохиолдол бүртгэснээс хойш 2006 оны эцэс хүртэл нийт 25 тохиолдол бүртгэгдсэн бөгөөд түүний 20 нь 2005-2006 онд илрээд байна. ХДХВ-ийн халдвар авсан 17 эрэгтэй хүний 12 нь ижил хүйстний бэлгийн хавьтлаар авсан байна⁷. ДОХ-оор өвчилсөн нэг хүний эмчилгээний шууд зардал жилд 3.6-гаас 10.2 сая төгрөгт хүрч байна.

240. Монгол Улсын хэмжээнд 2006 оны байдлаар бэлгийн замаар дамжих халдварын 12787 тохиолдол бүртгэгдсэний дотор трихомониаз, заг хүйтэн, тэмбүү өвчин зонхилж, төрөлхийн тэмбүүгийн 51 тохиолдол илэрсэн байна. Бэлгийн замаар дамжих халдварын тархалт нэмэгдэн архидалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл буурахгүй байна. Ялангуяа эрхэлсэн ажилгүй, тэнэмэл, орон гэргүй, төлбөрийн чадваргүй хүмүүсийн дотор бэлгийн замын өвчин өндөр байна.

241. Бэлгийн замын халдварт өвчин, ХДХВ/ДОХ-ын тархалтыг бууруулахад бэлгэвчийн хэрэглээг нэмэгдүүлэх явдал чухал үүрэгтэй бөгөөд Эрүүл мэндийн яамны статистикийн мэдээллээр сүүлийн жилүүдэд бэлгэвчийн хэрэглээ нэмэгдэж байна.

242. Өсвөр үеийнхний эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн эрүүл мэндийн ээлтэй тусламж, үйлчилгээний загварыг боловсруулан сонгосон аймаг, дүүрэгт өсвөр үеийнхний эрүүл мэндийн кабинет, “Ирээдүйн босго” төвийг байгуулан ажиллуулж байна. Эрүүл мэндийн боловсролын стандартад нийцүүлэн ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад зориулсан “Эрүүл мэндийн боловсрол” сурах бичиг боловсрууллаа.

243. Сүүлийн 5 жилд сүрьеэгээр нас барах тохиолдол буурсан ч шинээр өвчлөгчдийн тархалтын түвшин 2000-2006 онд 125-185.3 болтлоо нэмэгдсэн байна. Сүрьеэгийн өвчлөл төвийн болон зүүн бүсэд өндөр байна. Өвчлөгчдийн 70 орчим хувийг 16-44 насны хүмүүс эзэлж байна. Сүрьеэтэй тэмцэх үйл ажиллагааг хүн амын ядуурлыг бууруулах, орон сууцны болон орчны эрүүл ахуйн нөхцөлийг сайжруулах ажилтай уялдуулах явдал чухал байна. Нийгмийн эмзэг бүлгийнхний дотор өвчний тархалтыг эрт илрүүлэх, бүрэн эмчлэх ажлыг зохион байгуулах тогтолцоог боловсронгуй болгох хэрэгтэй байна.

244. Тамхины хяналтын тухай хуулийг 2005 онд шинэчлэн баталсан бөгөөд энэхүү хуулиар тамхины хэрэглээ, дам тамхидалтаас үүдэлтэй сөрөг үр дагавраас хүн амыг хамгаалах зорилго бүхий тамхины хяналтын эрхзүйн үндсийг тодорхойлж, түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хооронд үүсэх харилцааг зохицуулсан байна. Тамхины хяналтын тухай хуулиар 18 нас хүрээгүй хүнд тамхи худалдах, түүгээр тамхи худалдуулах, түүнчлэн олон нийтийн газар, аж ахуйн нэгж, байгууллагад зөвшөөрөгдсөн газраас бусад газар тамхи татахыг хориглосноос гадна хүүхдэд тамхи татахыг сургасан, өөгшүүлсэн зар сурталчилгааг хориглосон байна.

Иргэдэд эрүүл аж төрөх зан үйлийг төлөвшүүлэх, тамхины хэрэглээг бууруулах зорилгоор эрүүл мэндийг дэмжих санг тамхины онцгой албан татварын 2 хувьтай тэнцэх хөрөнгөөр байгуулахаар заасан юм. Энэ сангийн хөрөнгийг тамхины хяналт, эрүүл мэндийг дэмжих төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, тамхинаас үүдэлтэй өвчин, эмгэгээс урьдчилан

⁷ Мянганы хөгжлийн зорилтын хоёр дахь тайлан, 2007, хуудас 48

сэргийлэх үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх, тамхины хор хөнөөлтэй тэмцэх талаар мэдээлэл, сургалт, сурталчилгаа явуулах, хяналт тавих, тамхинаас гаргах эмчилгээ, түүнд шаардлагатай эм, хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн хангамжийг нэмэгдүүлэх, тамхины хэрэглээ, түүний эрүүл мэндийн болон эдийн засгийн хор холбогдлыг судлахад зарцуулахаар хуульчилсан байна.

Өсвөр үеийнхний эрүүл мэндийн зан үйл, дадал, хандлагын талаархи 1997 оны судалгааны тайлангаас үзэхэд судалгаанд хамрагдсан 2040 хүүхдийн 16.4 хувь (334) нь тамхи татдаг, гэхдээ тэдний 65.6 хувь нь тамхиа хаяхыг хүсч байна⁸. Тамхи татдаг хүүхдийн 78.7 хувийнх нь ар гэрт тамхи татдаг хүн байдаг төдийгүй Улаанбаатар хотод хүүхэд илүү эрт тамхи татаж эхэлж байна. Дунд сургуулийн ахлах ангийн тамхи татдаг сурагчдын 40 хувь нь 12-13 насандаа, 34.4 хувь нь 14-15 насандаа анх тамхи татжээ.

Монгол дахь архидалтыг үнэлэх 1998 оны судалгаагаар хүн амын 51.2 хувь нь архи тогтмол хэрэглэдэг болох нь тогтоогджээ. Хорь хүртэлхи насны өсвөр үеийнхний 71 хувь нь, 16 хүртэлхи насныхны 54.7 хувь нь архи хэрэглэж үзжээ. Ажилгүйдэл, ядуурал нэмэгдэж, баян хоосны ялгаа ихсэж, хүн амын аж амьдрал ерөнхийдөө доройтож байгаа явдал архидалтын нэг шалтгаан болж байна. Өсвөр үеийнхний хэрэгцээг тодорхойлох судалгаагаар (2000) хот, хөдөөд ялгаагүй дунджаар 17.6 наснаас эхлэн согтууруулах ундааг хэрэглэж эхэлдэг төдийгүй согтууруулах ундааг хотод амьдардаг өсвөр үеийнхэн хөдөөнийхнөөс 2 дахин илүү хэрэглэж байна.

Хүүхдийн хамгааллын үйлчилгээ (26, 27 дугаар зүйл)

245. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийг 2005 онд шинэчилж, ядуу болон нэн ядуу амьдралтай өрхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, жирэмсэн болон хөхүүл хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд, хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдүүд, ганц бие өрх толгойлсон ядуу иргэд, хүчирхийлэлд өртсөн иргэд нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж, тусламж, хөнгөлөлт, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн болон төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээнд хамрагдахаар болсон байна.

246. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд “нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж, нийгмийн халамжийн тусламж, хөнгөлөлт, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээнд хамрагдах өрх, иргэнийг тодорхойлох үүрэг бүхий Амьжиргааг дэмжих орон тооны бус зөвлөл сум, хороонд ажиллана” гэж заасан байна.

Амьжиргааг дэмжих нөхцөлт мөнгөн тусламж, нэн ядуу иргэнд орон сууцны хөлс төлөх, түлээ, нүүрс худалдан авахад зориулан жилд нэг удаа олгох мөнгөн тусламж, халамжийн цэцэрлэгийн үнийн хөнгөлөлт, протез, ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн хангамж, сэргээн засах үйлчилгээний зардлын хөнгөлөлт, эх орны рашаан сувиллын зардлын хөнгөлөлт зэрэг хөнгөлөлт, тусламж, мөн амьдралын итгэл үнэмшил, хөдөлмөрийн дадал олгох, авьяасыг дэмжих зорилгоор зөвлөлгөө өгөх, сургалт зохион байгуулах, зохион байгуулалттайгаар хөдөлмөр эрхлүүлэх, орлогын эх үүсвэртэй болгох зэргээр ядуурлаас гарахад нь туслах, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөрт зуучлах, сэргээн засах үйлчилгээнд хамруулах үйлчилгээг үзүүлнэ.

247. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд хүүхдэд нийгмийн халамж, асрамжийн үйлчилгээ үзүүлэх төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэн нь төрийн захиргааны эрх бүхий байгууллагаас зөвшөөрөл авах бөгөөд хүүхдийг асран хүмүүжүүлэх байгууллагад шилжүүлэх журам, асрамжийн байгууллагын жишиг дүрмийг нийгмийн хамгааллын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батлахаар заасан юм. Үүний дагуу Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын 2005 оны 3 дугаар сарын 7-ны өдрийн 29 дүгээр тушаалаар Хүүхдийн асрамж, халамжийн байгууллагын мөрдөх үлгэрчилсэн дүрмийг баталсан байна.

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ нь асран хамгаалах, харгалзан дэмжих төрөл садангүй бөгөөд бие даан амьдрах чадваргүй, байнгын эмчилгээ, асаргаа шаардагдах хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, түүнчлэн

⁸ Өсвөр үеийн эрүүл мэнд, хөгжил судалгаа, Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, 2003

хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийг байршуулан хоол, хувцас, эмнэлэг, соёл, ахуй, сэтгэлзүй, асаргаа сувилахуйн үйлчилгээ үзүүлэх, тэдний хэвийн амьдралын нөхцөлийг бүрдүүлэх, хууль ёсны эрх ашгийг хамгаалах үйл ажиллагааг явуулах, 30 дугаар зүйлд төрөлжсөн асрамж, үйлчилгээний зардлын норм норматив, эд хөрөнгийн эдэлгээний хугацааны болон үйлчилгээ үзүүлэх журам, тогтоох болон төрөлжсөн асрамж, үйлчилгээний стандарттай байхаар заасан байна.

248. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулиар хүүхдэд халамж, асрамжийн үйлчилгээ үзүүлэх байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэн хүүхдийн нас, бие бялдар, сэтгэхүйн онцлогт тохирсон, эрүүл ахуйн стандарт, шаардлага хангасан, аюулгүй, хүчирхийлэлгүй орчин бүрдүүлэх, хүүхдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх үзлэг, шинжилгээ, дархлаажуулалт болон эрүүл мэндийн даатгалд хамруулах, хүүхдийн өсөлт хөгжил, эрүүл ахуйн шаардлагад нийцсэн баталгаат хоол хүнс, хувцас, ахуйн хэрэгслээр хангах, хүүхдийг төлөвшүүлэх, хөгжүүлэх, боловсрол эзэмших боломж, нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүүхдийг гэмт хэрэг, эрхзүйн зөрчилд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хүүхдийг хамгаалах, үзэл бодлыг нь хүндэтгэх, ялгаварлан гадуурхахгүй байх үүргийг хүлээлгэсэн байна.

Мөн хүүхдэд үзүүлсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний тайлан, хүүхдийн шилжилт хөдөлгөөний тухай мэдээллийг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад өгч байх, хүүхдийг бусдын асрамжид хууль бусаар шилжүүлэхгүй байх үүргийг хүлээлгэсэн байна.

249. Улсын болон орон төсвөөс санхүүжүүлдэг хүүхдийн тодотголтой нийт 7 асрамжийн газар байгаагийн 5 нь Улаанбаатар хотод, 2 нь Дархан-Уул, Орхон аймагт ажилллаж байна. Байгууллага тус бүрээр үйл ажиллагааг тодотгон үзүүлбэл:

- ❖ Өнчин хүүхдийн асран хүмүүжүүлэх төв Улаанбаатар хотод байрладаг бөгөөд цэцэрлэг, дотуур байр гэсэн хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Цэцэрлэгт 3-7 насны 120 хүүхэд, дотуур байранд 8-18 насны 140 хүүхэд хүмүүжиж байна.

- ❖ Нялхсын клиник сувилал 1991 онд Улаанбаатар хотод байгуулагдсан бөгөөд дутуу нярай төрсөн болон эцэг, эх нь хаясан, эзэнгүй орхигдсон нийт 100 орчим 0 – 3 насны хүүхдийг асарч байна.

- ❖ Нийслэлийн цагдаагийн газрын харьяа Хүүхдийн халамж, үйлчилгээний төв гудамж, орц, хонгилд байгаа, халамж хүссэн хүүхдийг 14 хүртэл хоног асрамжлан гэр бүлд нь шилжүүлэх үйл ажиллагааг явуулж байна.

- ❖ Хөдөлмөр, хүмүүжил сургалтын төв эцэг, эхийн хяналтаас гарсан 140 орчим хүүхдэд нийгмийн халамж, үйлчилгээг үзүүлж байна.

- ❖ Амьдрах ухаан сургалтын төв орон гэргүй 19-24 насны өсвөр үеийнхэн болон залуучуудад нийгмийн үйлчилгээг үзүүлж байна.

250. Эдгээр халамжийн байгууллагуудад нийт 500 орчим хүүхэд хүмүүждэг бөгөөд бүгд боловсролын зохих шатны үйлчилгээнд хамрагдаж байна. Эдгээр байгууллагад хүмүүжиж байгаа хүүхдийг 18 насанд хүрэхээр дээд сургууль, хөдөлмөрт хэрхэн шилжүүлдэг талаар Хүүхэд асран хүмүүжүүлэх төвөөс бусад газарт мэдээлэл байхгүй байна.

251. Хүүхдэд халамжийн үйлчилгээ үзүүлэхээр албан ёсоор зөвшөөрөлтэй дотоод, гадаадын 46 байгууллага үйл ажиллагаа явуулж 1500 гаруй хүүхдийг түр асран хүмүүжүүлж байна. Хүмүүжиж байгаа нийт хүүхдийн 20 хувь нь бүтэн өнчин, 50 хувь нь хагас өнчин, үлдсэн хувь нь эцэг, эхтэй хүүхдүүд байна. (Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамны мэдээ 2006 он)

252. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам болон холбогдох талууд хамтран халамж, асрамжийн байгууллагуудын үйл ажиллагаанд 2006, 2007 онд жил дараалан хяналт шалгалт явуулсан байна. Шалгалтын дүнд гадаадын иргэн, байгууллагын санхүүжилттэй төвүүд халамжийн үйлчилгээ явуулахдаа Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн “Хүүхдэд шашны үзэл номлолыг тулган хүлээлгэх, хүүхдийг хууран мэхлэх замаар шашны үйл ажиллагаанд татан оролцуулах, шашны сургууль, сүм хийдэд албадан суулгахыг хориглоно” гэсэн заалт болон мөн хүүхдэд үзүүлсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний тайлан,

хүүхдийн шилжилт хөдөлгөөний тухай мэдээллийг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад тогтмол тайлагнах журмыг зөрчсөөр байна гэж дүгнэлт гаргасан байна.

253. Асрамж, халамжийн төвд хүүхдийн бүртгэл, хөдөлгөөний талаархи мэдээлэл хяналтгүй байна. Энэ байгууллагуудад хүүхдийн эрх зөрчигдөхөөс хамгаалах хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний журам байхгүй бөгөөд хэрвээ хүүхдийн эрх зөрчигдсэн нөхцөлд хамгаалах арга хэрэгсэл тодорхойгүй хэвээр байна.

254. Хүүхдийн асрамж, халамжийн байгууллага Улаанбаатар болон томоохон суурин газар төвлөрч байгаагаас үүдэн хөдөө орон нутаг болон алсагдсан хязгаар нутагт асрамж, халамж шаардлагатай хүүхдийг төв, суурин газрын асрамж, халамжийн газарт шилжүүлсээр байна. Хөдөөгийн хүүхдийг хот, суурин газар шилжүүлсний дараа хүүхдийн үндсэн засаг захиргаа хуулиар хүлээсэн үүргийн дагуу хяналт тавьж чадахгүй байна.

255. Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 26 дугаар зүйлд олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн эмзэг бүлгийн халамжийн үйлчилгээний төрлийг амьдралын итгэл үнэмшил, хөдөлмөрийн дадал олгох, авъяасыг дэмжих зорилгоор зөвлөлгөө өгөх, сургалт зохион байгуулах; зохион байгуулалттай хөдөлмөр эрхлүүлэх, орлогын эх үүсвэртэй болгох зэргээр ядуурлаас гарахад туслах, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлэх төсөл, хөтөлбөрүүдэд зуучлан хамруулах; сэргээн засах үйлчилгээнд хамруулах; түр байрлуулан асрамжлах; гэрийн асрамж, халамжийн үйлчилгээнд хамруулахаар заасан байна.

Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайд “Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний хөтөлбөр”-ийг 2006 онд батлан хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хөтөлбөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд, хүчирхийлэлд өртсөн болон орон гэргүй, тэнэмэл амьдралтай иргэнд олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээг хүргэх бүтцийг бий болгоход чиглэсэн байна. Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээний хөтөлбөрийн хүрээнд хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийг түр болон байнга байрлуулан асрамжлах үйлчилгээ, гэр бүлд асруулах үйлчилгээ, өдрийн ба халамжийн цэцэрлэгт хамруулах үйлчилгээ үзүүлэхээр тусгасан байна.

Түүнчлэн хараа хяналтгүй хүүхдийг олон нийт, гэр бүлийн орчинд амьдрах аятай нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүүхдийн эрхийг олон нийтэд сурталчлах үйл ажиллагааг явуулахаар тусгажээ. Гэвч нийгмийн халамжийн сангаас олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн үйлчилгээнд зарцуулах төсөв хөрөнгийн хуваарилалт хангалтгүй, үйлчилгээг гэрээгээр гүйцэтгэх байгууллагыг ил тод, нээлттэй сонгон шалгаруулах байдал дутагдалтай байна.

256. Төвөөс алслагдсан айл өрх, иргэд, хүүхдэд хүргэх нийгмийн суурь үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, нийгэм, хамт олонд түшиглэсэн үйлчилгээг хөгжүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газар, НҮБ-ын Хүүхдийн сантай хамтран “Нийгмийн цогц суурь үйлчилгээний хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж байна. Энэ хөтөлбөрийн хүрээнд өрхийг чадваржуулах хамгийн үр дүнтэй стратегийг боловсруулсан гэж үзэж байна. Өрх бүр өөрийн хөгжлийн байдалд үнэлгээ хийж, тулгамдсан асуудлаа шийдвэрлэх ямар арга зам байгааг сонгож түүнийг идэвхитэй хэрэгжүүлдэг юм. Энэ ажлын хүрээнд өрхийн гишүүд бага насны хүүхдийн хөгжлийг дэмжих хувилбарт сургалт, олон нийтэд түшиглэсэн усны хэрэглээ, эрүүл ахуйн үйлчилгээ, хүүхдийн зөв өсөлт хөгжлийг өөрсдөө хянах аргазүйд суралцах зэргээр өрх гэр бүлийн хөгжлийн зангилаа асуудлыг шийдвэрлэхэд оролцож, амьдралын идэвхитэй хэлбэрт шилжиж байна. Энэ ажлын явцад нийгэм, хамт олонд түшиглэсэн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний үр дүнтэй шинэ загварууд хөгжиж байна.

257. Монгол Улсын төрийн байгууллагын зүгээс үзүүлж буй хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ өмнөх үеийн тогтолцооноос уламжлагдан ирсэн учраас нийгмийн өөрчлөлтийн үйл явц, нөхцөл байдалд тохирохгүй байна⁹. Эдүгээгийн нөхцөлд болон ирээдүйд үүсэж болзошгүй хүүхдийн эмзэг байдал, эрсдэл, сөрөг нөлөөллийг арилгах гарц олоход туслах

⁹ Монгол Улс дахь хүүхэд хамгааллын тогтолцоо судалгааны тайлан, Их Британий Хүүхдийг ивээх сан 2006.

чиглэлээр явуулсан судалгааны дүнгүүд хүүхэд хамгааллын тогтолцоог шинэчлэх нь зүйтэй гэдгийг нотолж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд (23 дугаар зүйл)

258. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 42 дугаар заалтыг хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын Засгийн газар Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн оролцоог дэмжих дэд хөтөлбөрийг 2006 онд батлан хэрэгжүүлж байна. Эдгээр хөтөлбөрийг 2006-2012 оны хугацаанд хоёр үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхдийн эрх, эрх чөлөөг хангахад тулгарч байгаа хүндрэлтэй асуудлыг төрийн ба иргэний нийгмийн байгууллага, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн оролцоотойгоор шийдвэрлэхэд чиглэгдэж байна.

259. Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенцийн үзэл санааг одоогийн байдлаар 30 гаруй хууль тогтоомжид тусган мөрдөж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн хамгааллын тухай, Нийгмийн халамжийн тухай, Боловсролын тухай зэрэг хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хүндэтгэн хамгаалах заалтыг шинээр нэмж тусгасан байна. *Тухайлбал*, Боловсролын тухай хуульд иргэнийг сурч боловсроход хөгжлийн онцлог, эрүүл мэндээр нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамран сургах нөхцөл бололцоог бүрдүүлэх үүргийг төр хүлээхээр хуульчилсан байна.

260. Хөгжлийн бэрхшээлийн иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд нийгмийн даатгалын тэтгэвэр, тэтгэмж; нийгмийн халамжийн тэтгэвэр; нөхцөлт мөнгөн тэтгэмж; тусламж, хөнгөлөлт; төрөлжсөн асрамжийн үйлчилгээ; олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамжийн үйлчилгээ; хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үйлчилгээ; эрүүл мэндийн үйлчилгээ; боловсрол, соёл, урлагийн үйлчилгээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хамрагдах эрхтэй болохыг тодорхойлсон байна. Энэхүү хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд нийгмийн халамжийн сангаас дараахь тусламж, хөнгөлөлтийг үзүүлэхээр заасан байна. *Тухайлбал*,

- ❖ Хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй, нэн ядуу амьдралтай өрхөд орон сууцны хөлс төлөх, түлээ нүүрс худалдан авахад нь жилд нэг удаа олгох мөнгөн тусламж;

- ❖ Арван найман нас хүртэлхи насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дотоодод хийлгэсэн протезийн үнийг хоёр удаа зуун хувь нөхөн олгох;

- ❖ Нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж авах эрх үүсээгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн протезийн үнийг эхний удаа зуун хувь, хоёр дахь удаа тавин хувь нөхөн олгох;

- ❖ Ядуу амьдралтай өрхийн 18 хүртэлхи насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, түүнчлэн нийгмийн даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж авах эрх үүсээгүй, ядуу амьдралтай өрхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний дотоодод хийлгэсэн ортопед, тэргэнцэр зэрэг тусгай хэрэгслийн үнийг нэг удаа нөхөн олгох;

- ❖ Харах, сонсох, ярих боломж нь хязгаарлагдмал сурагч болон түүний асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн тусгай сургуульд ирж, очих унааны зардлыг жилд нэг удаа хөнгөлөх;

- ❖ Нэн ядуу амьдралтай өрхийн хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан иргэн дотоодын рашаан сувилалд сувилуулбал эрхийн бичгийн үнийн 50 хувийг жилд нэг удаа нөхөн олгох;

- ❖ Нэн ядуу амьдралтай өрхийн хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан иргэний 4 хүртэлхи насны нэг хүүхдийн цэцэрлэгийн хоолны зардлын төлбөрт хөнгөлөлт үзүүлэх;

- ❖ Ядуу амьдралтай, хөдөлмөрийн чадвартай гишүүнгүй, насанд хүрсэн бүрэн хараагүй иргэнтэй өрхийн суурин телефон утасны төлбөрт хөнгөлөлт үзүүлэх зэрэг болно.

Засгийн газраас хэрэгжүүлж байгаа Хүн амын бие бялдрыг чийрэгжүүлэх, Осол гэмтлээс сэргийлэх, Сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, Сохролоос урьдчилан сэргийлэх

зэрэг олон тооны хөтөлбөр, төслүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэндийг хамгаалахад нааштай үр нөлөө үзүүлж байна.

Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд сэтгэцийн эмгэгийн эмчилгээ, удаан хугацааны нөхөх эмчилгээ шаардах эмгэгийн болон хөнгөвчлөх эмчилгээний зарим зардлыг төрөөс хариуцаж байхаар заасан болно. Мөн Иргэний эрүүл мэндийн даатгалын тухай хуулийн дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зарим төрлийн эмийн үнийн хөнгөлөлт эдэлж байна.

Эрүүл мэндийн яам хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах үйлчилгээг нийгэм, хамт олонд түшиглэн явуулах бодлогыг баримтлаж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд цахилгаан, хөдөлгөөн, рашаан, агаар, нар, усан, шавар эмчилгээ болон иллэг бариа, зүү төөнүүр зэрэг сэргээн засах эмчилгээг үзүүлж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, хүүхдийн сэргээн засах үйлчилгээг Улаанбаатар хот, аймгийн төвийн клиникийн ба нэгдсэн эмнэлгүүд амбулаториор үзүүлэх бололцоотой хэдий ч хөдөө орон нутагт энэ үйлчилгээ хязгаарлагдмал байна.

261. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний талаархи хуулийн тодорхойлолт хэт ерөнхий байна¹⁰ гэж Хүний эрхийн үндэсний комисс үзсэн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд “төрөлхийн болон удамшлын эмгэг өөрчлөлт, эсхүл осол, гэмтлийн улмаас сэтгэц, оюун ухаан, мэдрэхүйн чадавхи нь алдагдсан, түүнчлэн бие эрхтэн нь гэмтсэнээс хөдөлмөрлөх, бие даан амьдрах боломж нь хязгаарлагдсан хүнийг “*хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн*” гэж ойлгоно” хэмээн томъёолсон байна.

Нийгмийн халамжийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд “бүрэн хараагүй, хэлгүй, дүлий, одой иргэн, эдгээрээс бусад хөдөлмөрийн чадвараа 70 ба түүнээс дээш хувиар алдсан, бие даан амьдрах чадваргүй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр авах эрхтэй” гэдгийг заасан байна. Гэтэл Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын 1997 оны А/250 дугаар тушаалаар батлагдсан “Ердийн болон мэргэжлээс шалтгаалах өвчин, гэмтлийн жагсаалт”-д хөнгөн хэлбэрийн оюуны хомсдолтой, уналтын улмаас мэргэжлийн ажлаа хийх боломжгүй, нэг нүд сохор, хоёр хөл болон хоёр шуу, шилбэний тайралттай зэрэг хүмүүсийн хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хэмжээг 70-аас доош хувиар тогтоосон байна. Өөр хоорондоо зөрчилтэй хууль тогтоомжийн заалт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мөнгөн тусламж авах эрхийг хязгаарлахад хүргэж байна гэж Хүний эрхийн үндэсний комисс дүгнэсэн байна.

262. Хөгжлийн бэрхшээлийг магадлах комисст хүүхдийн эмчийг ажиллуулах, хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр, онцлогт нийцсэн үйлчилгээг хөгжүүлэх, ялангуяа хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд үзүүлэх нийгмийн үйлчилгээний тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

263. Үндэсний статистикийн газар, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Эрүүл мэндийн яам, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам хамтран Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нөхцөл байдлын зураглал судалгааг хийж, түүнд суурилсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаархи бодлогын зөвлөмжийг боловсруулсан байна. Үндэсний статистикийн газрын 2006 оны судалгаагаар 0-16 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт 6897 хүүхдийн 37 орчим хувь нь олдмол хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байгаагийн дотор 75.6 хувь нь ердийн өвчнөөс, 18.9 хувь нь ахуйн ослоос, 2 хувь нь мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөс, үлдсэн 3.5 хувь нь үйлдвэрлэлийн ослын улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон байна.

Монголчуудын уламжлалт амьдралын хэв маягтай холбоотой морь малаас унаж бэртэх зэргээс хөгжлийн бэрхшээлтэй болох тохиолдол хөдөө орон нутагт илүү гардаг байна. Улсын хэмжээнд 2006 онд явагдсан хурдан морины уралдаанд 10000 орчим хүүхэд морь унаж оролцсон бөгөөд тэдний 500 орчим нь уралдааны явцад бие эрхтэндээ гэмтэл авсан байна. Бэртэл гэмлийн зэргийн хувьд 39.8 хувь нь хөнгөн, 31 хувь нь хүндэвтэр, 20.8 хувь нь хүнд гэмтэл авчээ¹¹.

¹⁰ Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний тухай илтгэл, 2007. Хүний эрхийн үндэсний комисс, хуудас 20-58

¹¹ Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний тухай илтгэл, 2007. Хүний эрхийн үндэсний комисс, хуудас 20-58

Эхийн хэвлийд эрүүл бойжиж байсан хүүхэд төрөх үеийн болон төрөлтийг удирдах явцын алдаанаас үүдэн тархины саажилттай болох тохиолдол гарч байна. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй 6897 хүүхдийн 1080 нь харах эрхтний өөрчлөлттэй, 1517 нь сонсгол, хэл ярианы согогтой, 1663 нь хөдөлгөөний согогтой, 1457 нь оюун ухааны хомсдолтой, 596 нь сэтгэцийн эмгэгтэй, 676 нь хавсарсан согогтой байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 0-16 насны хүүхдийн тоо 2004 онд 6025 байснаа 2006 онд 6897 (үүний 45.9 хувь нь эмэгтэй хүүхэд)-д хүрч 12.7 хувиар өссөн бөгөөд Улаанбаатар, Хөвсгөл, Завхан, Дорнод зэрэг газарт өсөлт илүү байна.

264. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрх төдийлөн хангагдаж чадахгүй байгааг Хүний эрхийн үндэсний комиссын тайлан илтгэлд тэмдэглэсэн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг, эхийн холбооноос 2006 онд явуулсан “Монгол дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн байдал” судалгаанд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй 975 хүүхдээс хот, суурин газар амьдардаг хүүхдийн 70.5 хувь, хөдөө орон нутагт амьдардаг хүүхдийн 73.0 хувь сэргээн засалтын үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байна. Мөн эдгээр хүүхдийн дөнгөж 20 хувь нь протез, ортопедийн хэрэгсэл ашиглаж байна. Нийгмийн халамжийн байгууллагаас нийлүүлж байгаа тэргэнцэр, сонсголын аппарат зэрэг хэрэгслийн чанар шаардлага хангахгүй байна.

265. Нийгмийн халамжийн сангаас үзүүлж байгаа тусламж, үйлчилгээг зөвхөн хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, нэн ядуу амьдралтай иргэд хүртэх боломжтой байна. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ялгаварлан гадуурхах шалтгаан болдог байна¹². Түүнчлэн зарим тусламж, үйлчилгээ амьдралаас хэт тасархай, хэрэгжүүлэх бололцоогүй байна. *Тухайлбал*, амьжиргааны түвшин тодорхойлох шалгуур үзүүлэлтийн дагуу дээд ба мэргэжлийн сургууль төгссөн буюу хувьдаа орон сууцтай бол тэр иргэнийг ядуу гэж үздэггүй, нэн ядуу амьдралтай өрхийн хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсан иргэн дотоодын рашаан сувилалд сувилуулбал эрхийн бичгийн үнийн 50 хувийг жилд нэг удаа хөнгөлдөг зэрэг амьдралд тохирохгүй зүйлийг дурдаж болно.

Иймд амьжиргааны түвшин тодорхойлох шалгуур үзүүлэлтийг амьдралд нийцүүлэн дахин хянаж үзэх нь зүйтэй байна.

266. Нөхөн сэргээх үйлчилгээний үр дүн тоног төхөөрөмж, аппарат хэрэгслийн хангамжтай шууд холбоотой билээ. Эрүүл мэндийн яамны судалгаагаар нөхөн сэргээх үйлчилгээний тоног төхөөрөмж хуучирсан, хүрэлцээгүйн улмаас хэт ачаалалтай ажилладгаас эмчилгээний чанарт сөргөөр нөлөөлж байна гэсэн дүгнэлт гарчээ.

267. Сэргээн засалтын үндэсний төв 2006 оны эхний хагаст 1561 хүнд протез, ортопедийн хэрэгслээр үйлчилж, 70773.3 сая төгрөгийн протез, ортопедийн хэрэгсэл үйлдвэрлэсний 22.9 хувийг нийгмийн халамжийн сангаас нөхөн төлсөн байна.

268. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн 20 гаруй нэгжид 437 эмч, ажилтан ажилладаг бөгөөд түүний 11 тасаг бүхий 450 ортой клиник эмнэлгийн хүүхдийн тасаг 30 ортой ажиллаж байна. Хүний эрхийн үндэсний комисс тус төвийн үйл ажиллагаанд 2006 онд шалгалт явуулахад хүүхдийн тасагт өвчтэй 26 (түүний 13 нь эрэгтэй) хүүхэд эмчлүүлж байсны 19 нь байнга амьдарч асруулдаг бөгөөд эдгээр хүүхэд иргэний баримт бичиггүй байжээ. Иймээс Хүний эрхийн үндэсний комисс эдгээр хүүхдийн эрх зөрчигдөж, эрсдэлд өртөж болзошгүй гэж үзсэн байна.

269. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуульд заасны дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн сүрьеэ зэрэг архаг халдварт өвчний халдвартай үеэс бусад тохиолдолд эрүүл иргэдтэй хамт сурч, боловсрох, мэргэжил эзэмших эрхтэй болно. Түүнчлэн Боловсролын тухай хуулийн 42 дугаар зүйлд “Боловсролын байгууллагын барилга байгууламж, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж нь багш, ажилтан, суралцагчийн хөдөлмөрийн

¹² Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний тухай илтгэл, 2007. Хүний эрхийн үндэсний комисс, хуудас 20-58

онцлогт тохирсон, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн тусгай хэрэгцээнд нийцсэн, эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын шаардлагыг хангасан байна”, мөн 43 дугаар зүйлд “хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийг сурах нөхцөл, бололцоогоор төрөөс хангах” гэж хуульчилсан байна.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайд, Эрүүл мэндийн сайд, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын хамтарсан тушаалаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулан сургах хөтөлбөр (2004-2008)-ийг батлан хэрэгжүүлж байна. Энэ хөтөлбөрт хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ердийн сургуульд суралцах нөхцөл бололцоог хангах, хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тусгай сургуульд суралцуулах замаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд бүрийг ерөнхий боловсролын сургуульд хамруулан сургах бодлогыг тодорхойлсон байна.

Шведийн Олон улсын хөгжлийн агентлагийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр "Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах аргазүй" сэдэвт сургалтад Архангай, Хөвсгөл аймаг, нийслэлийн Хан-Уул дүүргийн бага ангийн болон цэцэрлэгийн 852 багшийг хамруулж, тэдэнд шинэ аргазүй эзэмшүүлсэн байна. Багш бэлтгэдэг сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах аргазүйн 32 цагийн хичээлийн хөтөлбөрийг боловсруулан сургалт явуулж байна.

270. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Олон улсын АДРА байгууллага хамтран хэл яриа, сонголын бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан 3000 үгтэй "Дохионы хэлний толь бичиг"-ийг боловсруулж, түүнийг (1000 хувь) хэвлүүлэн олон нийтэд хүргэлээ. Дохионы хэлний анхан шатны сургалтыг 3 аймаг, багш бэлтгэдэг сургуулийн багш, оюутан, түүнчлэн цагдаагийн болон хүүхдийн байгууллагын ажилтан, эцэг эх, ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагч зэрэг нийт 3000 гаруй хүнийг хамруулан зохион байгууллаа. Дохионы хэлний толь бичигт үндэслэн аймаг, нийслэлд дохионы хэлний сургагч багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөр, багш нарт зориулсан сургалтын гарын авлага боловсруулан гаргав. Энэхүү сургалтын хөтөлбөрийн дагуу аймаг, нийслэлийн дохионы хэлний сургагч багш бэлтгэх сургалт зохион байгуулж, түүнд аймаг бүрээс 2-3 багшийг хамруулж, орон нутагт сургалт явуулах 65 хүний нөөцийг бүрдүүлсэн байна.

271. Олон улсын АДРА байгууллагатай хамтран харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын орчныг сайжруулах зорилгоор (17000 ам.долларын өртөг бүхий) аудио студийг байгуулан ашиглалтад оруулж, хүүхдэд зориулсан 30 төрлийн сургалтын CD материалыг (тус бүр 100 хувь) хэвлүүлэн 21 аймаг, 9 дүүрэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн байгууллагад хүргүүллээ. Мөн НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн дэмжлэгээр нийслэлийн хүүхдийн номын санд “Ярьдаг номын сан” бий болголоо.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Олон улсын дэмжлэг туслалцааны төлөөлөгчийн газрын хамтын ажиллагааны гэрээний дагуу 2006/2007 оны хичээлийн жилд харааны бэрхшээлтэй 75 хүүхдийг брайл цаас, таяг, бичгийн машин зэрэг 8000 гаруй еврогийн сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангасан байна.

272. Түүнчлэн "Mongolian text to speech" програмыг боловсруулан холбогдох байгууллага болон нийтийн номын санд хүргүүллээ. Энэ компьютерийн програмын тусламжтайгаар мэдээлэл түгээх боломжийг нэмэгдүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой арга хэмжээ боллоо. Эдгээр шинээр гарсан бүтээлийг орон нутгийн асуудал хариуцсан ажилтны хоёр өдрийн сургалтын явцад таниулав.

273. Боловсролын тухай хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн тусгай хэрэгцээтэй уялдуулан нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативыг байгууллага тус бүрээр ялгавартай тогтоох бөгөөд аргачлалыг нь боловсролын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн баталж байхаар хуульчилсны дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын хэмжээг шинэчлэхээр бэлтгэж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлыг ялгаатай тогтоосноор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ердийн сургуульд суралцах бололцоог нэмэгдүүлэх, тэдэнд шаардлагатай тусгай хэрэглэгдэхүүнээр хангахад ач холбогдолтой арга хэмжээ болох юм.

274. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч, боловсрох эрхийг бүрэн хангахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах мэргэжилтэн, багшийн хүрэлцээ дутмаг, сургалтын хөтөлбөр, сургалтын модулийн боловсруулалт ердийн сургуульд суралцах нөхцөлд нийцэхгүй байх, сургалтын үнэлгээний аргачлал гараагүй, сургуулийн орчин, түүний тохижилт тэдний онцлог хэрэгцээнд тохирдоггүй байдал зэрэг хүчин зүйлс сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Асрамжийн байгууллага 0-6 насны оюуны болон сэтгэцийн эмгэгтэй хүүхдэд зохих үйлчилгээг хүргэдэг хэдий ч 6-гаас дээш насны хүүхдэд үзүүлэх үйлчилгээг хэрхэн хүргэх асуудлыг шийдээгүй хэвээр байна.

275. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд гэр бүл, олон нийтийн зүгээс хандах хандлагын өөрчлөлт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн бусадтай харилцах, өөрийгөө илэрхийлэх дадал, туршлага тэдний боловсрол эзэмших тэгш байдлыг хангахад сөргөөр нөлөөлж байна.

276. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай, Боловсролын тухай, Барилгын тухай зэрэг хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хэрэгцээнд нийцсэн дэд бүтцийг хөгжүүлэхээр заасан байна. Гэхдээ Хүний эрхийн үндэсний комиссын 2007 оны илтгэлд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллага, аж ахуйн нэгжийн зүгээс сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тусгай хэрэгцээнд нийцсэн орчин бүрдүүлэх, дэд бүтэц бий болгох чиглэлээр зарим арга хэмжээг эхлүүлсэн хэдий ч дорвитой үр дүнд хүрээгүй байна гэж дүгнэжээ.

Төрийн захиргааны төв байгууллагын удирдлага голдуу хоёроос дээш давхарт байрладаг бөгөөд тэднийг зорих хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ашиглах цахилгаан шат, бусад хэрэгсэл алга байна. Мөн ерөнхий боловсролын сургууль, соёл, урлагийн газар, нэгдсэн болон клиникийн эмнэлэг, дэлгүүр, үйлчилгээний зэрэг газарт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд саадгүй нэвтрэх таатай орчин бүрдээгүйн дээр авто замын нэмэлт байгууламж баригдаагүй байна. Харин Монголын хүүхдийн ордон, Шинжлэх ухаан, технологийн их сургуулийн гадна тэргэнцэртэй хүн орох, гарахад зориулсан байгууламжийг байгуулсан байна. Ерөнхий боловсролын 15, 80 дугаар сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн суралцах зарим стандартын орчныг бүрдүүлсэн байна.

277. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд “телевизийн мэдээллийн нэвтрүүлгийг дохионы орчуулгатай гаргах”, Олон нийтийн радио телевизийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд “үндэсний цөөнх, эмэгтэйчүүд, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг нийгмийн бүлэг, давхаргын эрэлт хэрэгцээг тэнцвэртэй хангахыг эрмэлзэх” гэж заасан байна. Гэвч Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа нийт 16 телевизийн мэдээллийн хөтөлбөр дохионы хэлний орчуулгагүй явж байна.

278. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд амралт, чөлөөт цагийн болон спортын үйлчилгээнд чөлөөтэй хамрагдах орчин хараахан бүрдээгүй байна.

Долоодугаар бүлэг. Боловсрол, чөлөөт цаг, соёлын арга хэмжээ (28, 29, 31 дүгээр зүйл)

279. Хүүхдийн боловсрол, чөлөөт цаг, соёлын арга хэмжээний талаар үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн гуравдугаар бүлэгт буюу 11-15 дахь талд танилцуулсан болно.

280. Боловсролын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд “боловсролыг тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлж, төрийн ивээл, зохицуулалт, төр, олон нийтийн хяналтад байлгана” заажээ. Боловсрол олгохтой холбогдсон харилцааг Бага, дунд боловсролын тухай, Дээд боловсролын тухай, Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын тухай хууль зэрэг эрхзүйн актаар зохицуулж байна. Монгол Улсад боловсролын тогтолцоо нь албан ба албан бус боловсролын нэгдэл байх бөгөөд сургуулийн өмнөх болон бага, дунд, дээд боловсролоос бүрдэнэ. Албан сургалт нь өдөр, орой,

эчнээ, экстернат зэрэг хэлбэртэй байж болно. Албан боловсролын агуулга, стандартыг хуульд заасан журмын дагуу тогтоох бөгөөд албан бус боловсролын агуулга чөлөөтэй байхаар хуульчилсан байна.

Боловсролын тухай хуулиар суралцагчаас хуульд заагаагүй төлбөр, хураамж авахыг хориглосон хэдий ч сургуулийн захиргаа, багш нар элдэв татвар, хураамж авдаг байдал олон хүүхдэд санхүүгийн бэрхшээл учруулж хүүхэд бүр боловсролын үйлчилгээг жигд хүртэх эрх зөрчигдөж, сурагчид сургуулийн орчинд хүчирхийлэлд өртөх явдал гарч байгааг арилгахад ихээхэн анхаарч байна.

Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхэд Боловсролын тухай хуульд 2006 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн үзэл санаа чиглэж байна. Энэ хуулиар боловсролын орчинд хүчирхийлэл, бие махбодийн шийтгэл үйлдэх, сурагчдаас элдэв татвар, хураамж авах явдлыг хориглосон юм. Хүүхэд бүр 16 нас хүртлээ заавал суралцах ёстой бөгөөд төрийн өмчийн сургууль ерөнхий боловсролыг үнэ төлбөргүй олгодог. Хүүхдүүд авьяас чадвараа хөгжүүлэх, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх үйл ажиллагаанд сургуулийн барилга, анги танхмыг үнэ төлбөргүй ашиглах эрх эдэлдэг.

281. Боловсролын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, нэн ялангуяа хөдөөний хүүхдэд сургуульд суралцахад тулгарч байгаа бэрхшээлийг арилгах талаар Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхэд Монгол Улсын Засгийн газар анхаарч ажиллалаа. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны байнгын хүчин чармайлт, олон улсын байгууллагуудын дэмжлэг тусламжийн дүнд суурь боловсролд хамрагдалтын бохир жин 2005 онд 92.3 хувь байснаа 2006 онд 93.7 хувь болж 1.4 хувийн өсөлт гарсан байна.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн анги дүүргэлтийг зохих түвшинд байлгах, сургуулийг суралцагчдын амьдарч байгаа орчинд ойр байлгах асуудлыг шийдэх зорилгоор Засгийн газар сургуулийн барилгыг шинээр барих, өргөтгөх, засварлах ажлыг Азийн хөгжлийн банк, Японы Засгийн газар, Нордикийн хөгжлийн сан зэрэг олон улсын хөгжлийн байгууллагын дэмжлэг туслалцаа болон дотоод эх үүсвэрт түшиглэн хэрэгжүүлж байна. Зөвхөн 2006 онд ерөнхий боловсролын сургуулийн суудал 7052-аар, цэцэрлэгийн ор 590-ээр нэмэгдлээ. Сургуулийн хичээлийн байрны нөхцөлийг сайжруулах, шинээр сургууль, цэцэрлэг барих, түүний халаалт, сантехникийн байгууламжийг шинэчлэх, цахилгааны найдвартай эх үүсвэрээр хангах талаар Хүүхдийн эрхийн хорооны өгсөн зөвлөмжийн дагуу төрөөс нэлээд арга хэмжээ авлаа. Гадаад, дотоодын санхүүгийн эх үүсвэрээр 100 гаруй сумын сургуулийн халаалтын байгууламжийг шинэчилж, 60 гаруй цэцэрлэг, 100 гаруй эмнэлгийг шинэчлэн засварласан байна. Тайлант 2005-2007 онд 74 сумын төвийг төвийн эрчим хүчний сүлжээнд холбож, 199 сумын дизель станцыг шинэчилсэн байна.

Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн зөвлөмжид дурдсан сурах бичгийн чанарыг сайжруулах ажил амжилттай хэрэгжиж байна. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамнаас ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалт 12 жилийн тогтолцоонд шилжиж байгаатай холбогдуулан шинэчлэн боловсруулсан сургалтын хөтөлбөрт нийцүүлэн сурах бичгийг зохиох, хэвлэх, түгээх ажлыг зохион байгуулж байна. - Ерөнхий боловсролын сургуулийн 47 нэрийн сурах бичгийг 2006/2007 оны хичээлийн жилд 1.8 сая хувь хэвлүүлэн түгээсний зэрэгцээ шинээр 37 нэрийн 86 төрлийн сурах бичгийг хэвлэхээр сонгон шалгаруулсан нь нийт шинэчлэгдэх шаардлагатай сурах бичгийн 52 хувийг эзэлж байна.

282. Хэдийгээр Хүүхдийн эрхийн хорооны зөвлөмжид боловсролын хүртээмж, чанарыг сайжруулах талаар дурдсан бүхий л асуудлыг шийдвэрлэхийн төлөө Монгол Улсын Засгийн газар ихээхэн анхаарал тавьж байгаа хэдий ч сүүлийн үеийн манай байгаль, цаг агаар, эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн зарим тулгамдсан асуудал урган гарч, тэдгээрийг шийдэхэд бэрхшээл учирсаар байна.

283. Монгол Улсын Засгийн газар “Бичиг үсгийн боловсрол” үндэсний хөтөлбөр, “Хүүхдэд ээлтэй сургуулийг хөгжүүлэх бодлого”, “Боловсролын салбарыг 2006-2015 он хүртэл хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөө” зэрэг бодлогын баримт бичгийг боловсруулан гаргаад байна. Энэхүү ерөнхий төлөвлөгөө бол сургуулийн өмнөх, бага, дунд боловсрол, мэргэжлийн боловсролын хүртээмж, чанарыг нэмэгдүүлэх арга замыг тодорхойлж, түүнд шаардагдах

дотоод, гадаад хөрөнгийн санхүүжилтийн эх үүсвэрийг баталгаажуулсан чухал баримт бичиг болсон юм.

284. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын тушаалаар 2005 оноос багш нарт багшлах эрх олгох ажлыг зохион байгуулж эхэлсэн бөгөөд Багшийн ёсзүйн дүрэм зөрчсөн, хүүхдийн эрхийг зөрчсөн тохиолдолд багшлах эрхийг хасах хүртэл арга хэмжээ авахаар шийдвэрлэсэн болно. “Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн багшид багшлах эрх олгох, хасах журам”, “Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, Боловсролын газрын аргазүйч, албан бус боловсролын багшид мэргэжлийн зэрэг олгох, хүчингүй болгох журам”, “Сургуулийн өмнөх болон бага, дунд боловсролын багш, холбогдох албан тушаалтны мэргэжил дээшлүүлэх журам”-ыг шинэчлэн боловсруулж байна.

285. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны санаачилга, Засгийн газрын шийдвэрээр 2006 оноос “Боловсролын шинэчлэл-иргэний оролцоо” аяныг орон даяар зохион байгууллаа. Энэхүү аяны хүрээнд Монгол Улс зах зээл, иргэний нийгэмд шилжсэнээс хойшхи 16 жилийн хугацаанд боловсролын салбарт хэрэгжүүлсэн бодлого, өөрчлөлт шинэчлэлийн явц, үр дүн ямар байгааг сургууль, цэцэрлэг, нэгж байгууллага дээр судалж шинжлэх, танилцах, дүгнэлт гаргах, боловсролын талаар иргэд, эцэг эх, багш, боловсролын ажилтны санаа бодлыг сонсох, тэдэнд бодлого, зорилгоо таниулах, харилцан ярилцах замаар боловсролын цаашдын хөгжлийн арга хэмжээг тодорхойлох, “Монголын багш нарын улсын анхдугаар зөвлөгөөн”-нд бэлтгэхэд чиглэсэн юм.

Засгийн газраас 2006-2015 ба 2021 он хүртэл баримтлах боловсролын хөгжлийн бодлого, стратеги, төлөвлөгөөг тодорхойлж, тэдгээрийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр нэмэгдсэн энэ цаг үед багш нарын өмнө тулгамдсан зорилтыг шийдвэрлэх арга замын талаар хэлэлцэж, зөвлөлдөх зорилго бүхий “Багш нарын улсын анхдугаар зөвлөгөөн”-ийг (2007 оны 4 дүгээр сарын 26-27-ны өдрүүдэд) Улаанбаатар хотод амжилттай зохион байгуулав. Багш нарын анхдугаар зөвлөгөөнөөс гаргасан зөвлөмж, уриалгыг хэрэгжүүлэх зорилгоор багшийн хангамжийг сайжруулах чиглэлээр 2007-2008 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж эхэллээ.

286. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 7 орчим хувьтай тэнцэх хэмжээний хөрөнгийг боловсролын салбарт зарцуулж байна. Боловсролын санхүүжилт 2004 онд 145.9 тэрбум төгрөг байсан бол 2006 онд 195.2 тэрбум төгрөгт хүрч 33.8 хувиар өссөн байна. Боловсролын салбарын нийт төсвийн 18-20 хувийг сургуулийн өмнөх боловсролд, 35-40 хувийг ерөнхий боловсролд, 3 орчим хувийг сургуулийн дотуур байрны зардалд, үлдсэн хувийг мэргэжлийн боловсрол, удирдлагын зардалд зарцуулж байна.

Сүүлийн жилүүдэд боловсролын салбарт хувийн салбарын болон олон улсын байгууллагын санхүүжилт нэмэгдэж байна. Улсын Их Хурлаар батлагдсан Монгол Улсын 2007 оны төсвийн тодотголоор боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны салбарын 2007 оны төсвийн багц 270.6 тэрбум төгрөгт хүрч 2007 оны батлагдсан төсвөөс 34.4 тэрбум төгрөг буюу 14.5 хувиар нэмэгдсэн байна. *Тухайлбал*, боловсролын салбарын төсөв 21.2 тэрбум төгрөгөөр, соёл, урлагийн салбарын төсөв 2.6 тэрбум төгрөгөөр, шинжлэх ухааны салбарын төсөв 356.1 сая төгрөгөөр, улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт, их засварын санхүүжилтийн төсөв 10.3 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдлээ.

Боловсролын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай (2006 оны 12 дугаар сарын 8-ны өдрийн) хуулиар сум, тосгон, багийн сургууль, цэцэрлэгийн багшид 5 жил тутамд нэг удаа 6 сарын үндсэн цалинтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн тэтгэмжийг ажиллаж байгаа байгууллагаас нь олгож байхаар шийдвэрлэсний дагуу багш нарын нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмжид зориулан 2007 оны төсөвт 8.2 тэрбум төгрөгийг баталж өгсөн байна.

А. Сургуулийн өмнөх боловсрол

287. Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд “цэцэрлэг нь хоёр наснаас сургуульд орох хүртэлх хугацаанд хүүхдийн бие бялдар, оюун санааг хөгжүүлж, төлөвшүүлэх

сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын байгууллага мөн”, “цэцэрлэг нь боловсролын стандартын дагуу хүүхдэд сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшүүлнэ” гэж заасан байна.

288. Монгол Улсад 2006/2007 оны хичээлийн жилд 10 ясли, 742 цэцэрлэг үйл ажиллагаа явуулж, эдгээрт сургуулийн өмнөх боловсролын насны нийт хүүхдийн 60 гаруй хувь буюу 94.7 мянган хүүхэд хамрагдаж байна. Энэ үзүүлэлтийг 2003/2004 оны хичээлийн жилтэй харьцуулахад 5000 гаруй хүүхдээр өссөн байна.

Нийт цэцэрлэгийн 87 хувь нь төрийн өмчийн, 8 хувь нь хувийн, үлдсэн нь байгууллагын мэдлийн цэцэрлэг байна. Нийт цэцэрлэгийн 98 орчим хувь нь ердийн цэцэрлэг бөгөөд эдгээр нь хамран сургах тойргийнхоо хүүхдийг жил бүрийн 9 дүгээр сарын 1 нээс дараа жилийн 6 дугаар сарын нэгэн хүртэлхи хугацаанд ажлын таван өдөр ажиллаж, хүүхдийн хэл яриаг хөгжүүлэх, математикийн энгийн төсөөллийг ойлгуулах, дуу хөгжим, бие бялдар, дүрслэх урлагийн зэрэг сургалт хүмүүжлийн үйл ажиллагааг батлагдсан стандартын дагуу явуулж байна. Ердийн цэцэрлэг нь яслийн, бага, дунд, ахлах, бэлтгэл болон холимог бүлэгтэй бөгөөд эдгээр цэцэрлэгт нийт 3186 бүлэг, үүнээс 664 бэлтгэл бүлэг ажиллаж байна.

289. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2005 оны тушаалаар батлагдсан Цэцэрлэгийн дүрэмд сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын үйл ажиллагааны чиглэл, сургалтын агуулга, аргазүйн шинэчлэлийг тусгасан байна. Энэ дүрмээр бага насны хүүхдийн эрх, хөгжлийг хангахад цэцэрлэгийн гүйцэтгэх үүрэг, үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл, багшийн эрх, үүрэг, сургалтын хөтөлбөр, байр, тавилга хэрэгсэл, орчин, тоглоом, хичээлийн хэрэгсэлд тавигдах стандартыг тодорхойлсон юм.

Мөн цэцэрлэгийн зөвлөлийг багш, ажилтан, эцэг, эх, бусад байгууллагын 9-11 гишүүний төлөөлөлтэйгээр 3 жилийн хугацаагаар сонгодог. Цэцэрлэгийн зөвлөл хөгжлийн бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд санал өгөх, цэцэрлэгийн дэг журам, дотоод зохион байгуулалтын хэлбэрийг тодорхойлох, цэцэрлэгийн үйл ажиллагааны тайлан хэлэлцэх, үнэлэлт, дүгнэлт өгөх, сургалтын чанар, хүүхэд төлөвшүүлэх, хамгаалах, хөгжүүлэх ажлын үр дүн, түвшинг сайжруулах талаар цэцэрлэгийн удирдлага болон үүсгэн байгуулагчид санал тавих, эрхлэгчийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн хяналт тавих, дэмжлэг үзүүлэх, багш, хүүхэд, ажилтны эрх ашгийг хамгаалах үйл ажиллагааг явуулдаг.

290. Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтыг цэцэрлэгийн болон хувилбарт гэсэн үндсэн хоёр хэлбэрээр явуулдаг. Сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалтын хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд хувилбарт сургалтын хэлбэр чухал үүрэг гүйцэтгэсээр байна. Хувилбарт сургалт хэмээх ойлголтод гэр цэцэрлэг, ээлжийн бүлэг, цагийн сургалт, малчдын хүүхдэд зориулсан зуны нүүдлийн сургалт зэргийг багтааж байна. Тайлант хугацаанд сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээ авсан хүүхдийн 20 орчим хувь нь хувилбарт сургалтад хамрагдсан байна. Хувилбарт сургалтыг цэцэрлэг өөрийн хамран сургах тойрогтоо зохион байгуулах үүрэгтэй бөгөөд шаардлагатай зардлыг орон нутгийн төсвөөс гаргадаг.

Сургалтын хөтөлбөрийг олон хувилбартай боловсруулан ашиглаж байна¹³. Сүүлийн арваад жилд сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалт 11 хувиар нэмэгдэж, 41.1 хувьд хүрсэн байна.¹⁴

291. Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлж буй Боловсролын салбарын хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд 2006 онд цэцэрлэгүүдэд 189.0 мянган ам. долларын хөрөнгө оруулалт хийж, сургалтын орчныг сайжруулав. Хүүхдийн оюун ухаан, сэтгэхүй, хэл яриа, бие бялдрыг хөгжүүлэхэд зориулсан 2006-2007 онд 150 цэцэрлэгт эрүүл ахуй, аюулгүй байдалд нийцсэн тус бүр 1260 ам. долларын үнэ бүхий 56 нэр төрлийн сургалтын хэрэглэгдэхүүн, тоглоом, наадгайг нийлүүллээ.

¹³ Монгол Улсын Засгийн газар, Хүүхдийн асуудлаарх үндэсний дээд хэмжээний чуулга уулзалт, Улаанбаатар 2004. 44 дэх тал

¹⁴ Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамны 2006 оны тайлан

292. Зарим аймгийн төв, нийслэлд сувиллын арав орчим, асрамжийн гурван цэцэрлэг ажиллаж байна. Асрамжийн болон сувиллын цэцэрлэгт мөрдөх журмыг боловсролын болон эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран тогтоож байна.

293. Сургуулийн өмнөх боловсролын стандартыг шинэчлэн хэрэгжүүлж байна. Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын үлгэрчилсэн цөм хөтөлбөрийг 2001 онд боловсруулж гаргасан бөгөөд хүүхдийн насыг 0-2, 3-5, 6-7 гэсэн үечлэлд ангилж, насны ангилал бүрээр хөгжүүлэх үйл ажиллагааг үндсэн 4 чиглэлд хуваан хүүхдийн бүх талын хөгжилд анхаарч байна. Сургалтын шинэ стандартын дагуу сургуулийн өмнөх боловсролын үндэсний ба орон нутгийн сургагч багш нарыг бэлтгэх сургалтыг бүсчлэн зохион байгуулж, түүнд 21 аймаг, нийслэлийн 282 хүнийг хамруулав. Тусгай боловсролын чиглэлээр 5 удаагийн сургалтыг зохион байгуулж, 206 багшийн мэдлэг, чадварыг дээшлүүлэв.

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам бага насны хүүхдийн хөгжлийн стандартыг боловсруулж байна. Сургуулийн өмнөх боловсролын хамралтын хүрээг цэцэрлэгээр хязгаарлахгүйгээр гэр бүл, орон нутгийн хэмжээнд бага насны хүүхдийн хөгжлийг дэмжих ажлыг үр дүнтэй зохион байгуулах, чанаржуулахад бага насны хүүхдийн хөгжлийн стандартын агуулга чиглэж байна.

294. Сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагад 2007 оны байдлаар эрхлэгч, багш, туслах багш болон үйлчилгээний ажилтан зэрэг нийт 12000 орчим хүн ажиллаж байгаагийн 3700 буюу 30.8 хувь нь багш байна. Цэцэрлэгийн багшийн багшлах эрх, мэргэжлийн зэрэг олгох асуудлыг боловсролын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллага хариуцдаг бөгөөд цэцэрлэгийн багшийг боловсролын их сургууль, дээд сургууль, коллежид бэлтгэж байна.

295. Цэцэрлэгийн хүүхдийн хоол тэжээлийн нормыг 2006 онд шинэчлэн баталж мөрдүүлсэн байна. Хүүхдийн хоолны зардлын тал хувийг улсын төсвөөс, үлдсэн хувийг хүүхдийн эцэг, эх, асран хамгаалагчаас төлж байхаар зохицуулсан байна.

296. Сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшүүлэхэд нэг суралцагчид ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативыг Засгийн газар жил бүр шинэчлэн тогтоодог. Цэцэрлэгийн нэг хүүхдэд ногдох хувьсах зардлын дундаж нормативыг 2007 онд нийслэлд цалингийн зардалд 210100 төгрөг, бусад хувьсах зардалд 26500 төгрөг; аймгийн төвд цалингийн зардалд 217300 төгрөг, бусад хувьсах зардалд 29700, сумдад цалингийн зардалд 259100 төгрөг, бусад хувьсах зардалд 37100 төгрөг тус тус байхаар тогтоосон байна.

297. Сургуулийн өмнөх боловсролын салбарт 2005 онд 25.2 тэрбум төгрөг, 2006 онд 29.8 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан байна. Төсвөөс хуваарилсан хөрөнгийн ихэнхи хувийг халаалт, гэрэл цахилгаан, цалин болон хүүхдийн хоолны зардалд зарцуулж байна.

298. Сургуулийн өмнөх байгууллагын үйл ажиллагаа, орчныг сайжруулахад олон улсын байгууллагын дэмжлэг, туслалцаа чухал үүргийг гүйцэтгэж байна. *Тухайлбал*, Европын Холбооны Европын комисс, Их Британий Хүүхдийг ивээх сангийн санхүүжилтээр “Сургуулийн өмнөх болон бага боловсролын чанарыг сайжруулах” төслийг 7 аймаг, Улаанбаатар хотын 2 дүүргийг хамруулан хэрэгжүүлж байна. Энэ төслийн хүрээнд 2006 онд 7 аймгийн 15 сумын цэцэрлэгийг гэр, тоглоом наадгай, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангасан байна.

299. Гэр хороолол, алсагдсан бүс нутгийн малчин өрх, алт гар аргаар олборлож байгаа газруудад хүүхэд сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд хамрагдах боломж хязгаарагдмал хэвээр байна. Хөдөөгийн хүүхдийн цэцэрлэгт хамрагдалт бага байгаа нь нүүдлийн мал аж ахуй эрхэлдэг малчид малын бэлчээр даган нүүдэллэн амьдардаг уламжлалтай нэг талаар холбоотой юм. Бэлчээрийн хомсдол, цөлжилтийн улмаас малчин өрх улам алс, бие биеэсээ хол газар амьдрахад хүрч байгаагаас тэдэнд сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх өртөг зардлыг улам нэмэгдүүлж байна.

Ерээд оны эхээр сургууль завсардаж хөдөө мал маллахаар гарсан хүүхдүүд насанд хүрч, өрх тусгаарлан амьдрал зохиож эхэлж байна. Тэд хүүхдийнхээ хөгжил, боловсролд бага анхаарах болсноос хөдөөгийн бага насны хүүхдийн хөгжилд сөрөг тал гарах магадлал өндөр байна. Иймд хөдөөгийн залуу эцэг, эхийн үр хүүхдээ асрах мэдлэг, боловсролд зориуд анхаарах шаардлагатай байна.

300. Түүнчлэн сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагын орчны тохижилт, хоол тэжээлийн чанарыг сайжруулахад эцэг, эх, олон нийтийн байгууллагын санаачилга, оролцоо ихээхэн үгүйлэгдэж байна.

301. Цаашид цэцэрлэгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, сургалтын чанарыг сайжруулах чиглэлээр тусгайлан анхаарал хандуулах шаардлага урган гарч байна.

Б. Бага, дунд боловсрол

302. Бага, дунд боловсролын сургалтын хөтөлбөр, түүний агуулгыг олон улсын жишигт ойртуулах чиглэлээр Бага, дунд боловсролын тухай хуульд 2006 онд оруулсан нэмэлтийн дагуу “бага боловсролыг 6, суурь боловсролыг 9, бүрэн дунд боловсролыг 12 жилд тус тус эзэмшүүлэх”-ээр заасан байна.

Ерөнхий боловсролын сургуулийг 12 жилийн тогтолцоонд шилжүүлэх эрхзүйн орчныг шинэчлэхийн зэрэгцээ сургалтын стандарт, төлөвлөгөө, сургалтын орчин, багшийн боловсрол, түүний хангамж, үйл ажиллагааны санхүүжилт, ялангуяа бага насны хүүхдийг асран хамгаалах ээлтэй орчин бүрдүүлэх зэрэг ажлыг цогц байдлаар хэрэгжүүлэх эрмэлзэлтэй ажиллаж байна.

Ерөнхий боловсролын 12 жилийн сургалттай сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөг боловсруулж, түүнийг ахлах, дунд ангид хоёр хувилбартай байхаар зохиолоо. Мөн цөөн анги, бүлэгтэй сургуульд мөрдүүлэх сургалтын төлөвлөгөө, олон анги, бүлэгтэй сургуульд байгалийн болон нийгмийн ухааны нэгдмэл хичээлийг зааж, түүнийг сонгон судлах бололцоог нээж өглөө.

303. Боловсролын тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд “үндэсний цөөнхийн боловсрол эзэмших, соёл, зан заншлаа өвлөх, сургуулийн орчинд төрөлх хэлээрээ харилцах нөхцөлийг бүрдүүлэх ажлыг зохион байгуулах” ажлыг аймаг, нийслэлийн Засаг даргын бүрэн эрхэд хамааруулсан байна.

Казах, тува хүүхдийн боловсролд тэгш хамрагдах бололцоог нэмэгдүүлэхэд анхаарч байна.¹⁵ Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам казак хэлний боловсролын стандарт, хөтөлбөрийг Баян-Өлгий аймгийн Боловсрол, соёлын газартай хамтран боловсруулж байна. Түүнчлэн тува хэлний сургалтын хөтөлбөрийг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын тушаалаар батлан хэрэгжүүлж эхэллээ.

304. Өнгөрсөн 2006/2007 оны хичээлийн жилд ерөнхий боловсролын нийт 742 сургууль ажиллаж, түүний 71 нь бага сургууль, 172 нь 9 жилийн сургууль, 499 нь 11 жилийн сургууль байна. Ерөнхий боловсролын 211 сургуульд орой, эчнээ анги хичээллэж, өдрийн цагаар тогтмол суралцах боломжгүй өсвөр насны хүүхдийн боловсролыг ахиулах нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

305. Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжүүлж буй Боловсролын салбарын хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд ерөнхий боловсролын 180 сургуульд байгалийн ухааны лаборатори, бүрэн дунд боловсролын 150 сургуульд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох зориулалтын тоног төхөөрөмж нийлүүлээ. Мөн ерөнхий боловсролын 50 цогцолбор сургуульд 150 сая төгрөгийн ном, гарын авлагыг багш, сурагчдад зориулан олголоо.

Түүнчлэн НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн санхүүжилтээр явуулын 21 багшид мотоцикль, 10 цэцэрлэгт тоглоом наадгай, сургалтын хэрэглэгдэхүүн, ном, гарын авлага

¹⁵ Казах хүүхдийн боловсролын байдлын дүн шинжилгээ, Их Британий Хүүхдийг ивээх сан- 2005

нийлүүлсэн байна. Дэлхийн банкны буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр санхүүжүүлж байгаа “Хөдөөгийн боловсролыг дэмжих (READ)” төслийн хүрээнд 5 аймгийн ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангид номын сан байгуулах, багш нарыг сургах ажлыг амжилттай зохион байгууллаа. Бусад аймгийн ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангийг 2007/2008 оны хичээлийн жилээс эхлэн номын сантай болгосон байна. Энэ төслийн хүрээнд хүүхдийн хөгжлийг дэмжих 33 хэлээр хөрвүүлсэн интернэт номын сангийн монгол хувилбарыг хөдөөгийн зарим сургуульд туршиж байна.

306. Ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчдын дүнгийн нууцлалыг сайжруулах зорилгоор журналыг анги удирдсан багшийн дэвтэр гэсэн загварт оруулсан байна.

307. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2004 оны 190 дүгээр тушаалаар зөвшөөрсөн Хүүхдэд ээлтэй сургуулийг хөгжүүлэх бодлогыг хэрэгжүүлж байна. Энэ баримт бичигт сургуулийн орчинд хүүхдийн үндсэн эрхийг бүрэн хангахад чиглэсэн үйл ажиллагааг тодорхойлсон болно. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн өгсөн зөвлөмжийн дагуу 2006/2007 оны хичээлийн жилээс сургалтын төлөвлөгөөнд сурагчдыг зөв төлөвшүүлэх, нийгмийн харилцаа, үнэт зүйлсийг таниулахад чиглэсэн “Иргэний боловсрол” хичээл оруулах боллоо.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад замын хөдөлгөөний дүрмийн талаархи ойлголт өгөх, хөдөлгөөнд соёлтой, зөв боловсон оролцдог дадал хэвшүүлэх, осол гэмтэлд орохоос урьдчилан сэргийлэх зорилгоор “Замын хөдөлгөөний соёл” сургалтын хөтөлбөрийг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын 2006 оны 276 дугаар тушаалаар батлуулж, замын хөдөлгөөний хичээл заах багш нарт зориулсан зөвлөмжийг боловсруулан гаргаж, Замын цагдаагийн газартай хамтран ерөнхий боловсролын сургуулийн 1-3 дугаар ангид туршилтын журмаар сургалт явуулж эхэлсэн байна. Үүнтэй холбогдуулан ерөнхий боловсролын сургуулиудад замын хөдөлгөөний хичээлийн кабинетыг байгуулж байна.

Мөн газарзүй, түүхийн газрын зураг, атласыг сургалтын зориулалтаар зохиолгож, түүнийг хэвлүүлэн ерөнхий боловсролын сургуулиудад хүргүүлэхэд нийтдээ 70 шахам сая төгрөг зарцуулсан байна. Монголын үндэсний олон нийтийн телевизтэй хамтран “Монголын нууц товчоо” зохиолоор DVD хийж, ерөнхий боловсролын сургуулиудад тархааж байна.

308. Сургалтын шинэ стандарт, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд багш нарын чадавхийг хөгжүүлэх, ажлын ачааллыг жигдрүүлэх, байнга суралцах орчныг сургуульд бүрдүүлэхэд анхаарч байна. Багшийн хүрэлцээ хангамж, нийгмийн асуудлыг сайжруулахад чиглэсэн бодлого, стратегийг томъёолох, хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлох, багшийн цалин хангамж, нийгмийн баталгааг хангахад чиглэсэн эрхзүйн орчныг бүрдүүлэх, багш мэргэжлээр элсэгчдийн тоо, чанарыг дээшлүүлэх, багш нарын мэргэжил, боловсролыг гадаад, дотоодод дээшлүүлэх сургалтыг зохион байгуулж байна.

Зөвхөн 2006/2007 оны хичээлийн жилд 18.6 мянган багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалтыг зохион байгуулж, үүнээс 1114 багш үндэсний хэмжээний төвлөрсөн сургалтад 2423 багш бүсийн сургалтад 6703 багш орон нутгийн сургалтад тус тус хамрагдсанаар Монгол Улсын боловсролыг хөгжүүлэх ерөнхий төлөвлөгөөнд тавьсан зорилт ерөнхийдөө биелсэн байна.

БНСУ, Япон, БНХАУ, Тайланд, Вьетнам, Канад, Голланд, Турк зэрэг улс оронд зохион байгуулсан мэргэжил дээшлүүлэх сургалтад сургууль, цэцэрлэгийн удирдах ажилтан 150 багшийг оролцуулсан байна.

309. Ерөнхий боловсролын сургуульд нийт 22900 багш ажиллаж, 2006/2007 оны хичээлийн жилийн байдлаар ерөнхий боловсролын сургуулийн нэг багшид 23.7 сурагч, харин бага сургуулийн нэг багшид 31.7 сурагч ногдож байна.

310. Сургуулийн номын сангаар дамжуулан 2006/2007 оны хичээлийн жилд 347.4 мянган сурах бичгийг эмзэг бүлгийн өрхийн хүүхдэд олгож, түүнд 1.2 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан байна. Ерөнхий боловсролын сургуулийн дөрвөн хүүхдийн нэг нь сурах бичгийг үнэ төлбөргүйгээр хэрэглэж байна.

В. Албан бус боловсрол

311. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яамнаас бага, дунд боловсролын 25 стандартыг боловсруулан Стандартчилал, хэмжилзүйн үндэсний төвөөр батлуулах арга хэмжээ авлаа. Эдгээр стандартын хүрээнд хүүхдэд боловсролыг дүйцүүлэн эзэмших боломж, нөхцөлийг олгож байна.

312. Хүүхдийн эрхийн хороо хөдөө орон нутагт сургууль завсардалтыг багасгах арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд хүч чармайлтаа дайчлахыг Засгийн газарт зөвлөсөн билээ. Өнгөрсөн 2006/2007 оны хичээлийн жилд дүйцсэн хөтөлбөрийн сургалтад 7-15 насны 4372 хүүхэд, бичиг үсгийн боловсрол олгох сургалтад 4837 насанд хүрэгч, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, амьдрах ухааны сургалтад 12747 хүн хамрагдсан байна.

Албан бус боловсрол, зайны сургалтын үндэсний төвөөс суралцагчдад зориулан бичиг үсгийн сурах бичиг, 24 төрлийн дүйцсэн сургалтын модуль, “Амьдрах ухаан”-ы хичээлийн 39 хэрэглэгдэхүүн, 7 төрлийн дүрс бичлэгийн кино бүтээж, эдгээрийг CD хэлбэрт оруулан мянган хувь хувилж, аймаг, сумын албан бус боловсролын Гэгээрлийн төвд түгээсэн явдал бүх нийтийн боловсролын хүртээмж, чанарт сайнаар нөлөөлж байна.

“ТВ-25” телевизтэй гэрээ байгуулж, ерөнхий боловсролын сургуулийн 20 төрлийн хичээл, сургалт, танин мэдэхүйн 80 удаагийн нэвтрүүлэг бэлтгэн орон даяар цацсан явдал багш нарыг сургалтын идэвхитэй аргазүйд суралцах, улмаар сурагч, эцэг, эхчүүд хэрэгцээт мэдээллээ олж авах боломжийг нээсэн байна.

313. Хөдөөд бага насны хүүхэд сургууль завсардаж байгаа шалтгааны нэг бол сургуулийн дотуур байрны хүртээмжийн асуудал юм. Дотуур байрыг шинээр барих, өргөтгөх, засварлах ажилд улсын төсвийн болон бусад хөрөнгийн эх үүсвэрийг ашигласнаар дотуур байрны хүүхдийн тоо 2002 онд 33.7 мянга байсан бол 2005 онд 41.1 мянгад хүрч 22 хувиар өссөн байна. *Өөрөөр хэлбэл*, дотуур байранд суухаар хүсэлт гаргасан нийт хүүхдийн 84.0 хувийг хангаж байна.

314. Өнгөрсөн 2005/2006 оны хичээлийн жилд 7-15 насны 12300 хүүхэд сургууль завсардсаны 61 хувийг эрэгтэй хүүхэд эзэлж байна.

315. Албан бус боловсролын сургалтын чанарыг сайжруулах, сургалтад хамрагчдын сурах сонирхол, сургалтын таатай орчныг бүрдүүлэх шаардлага байна.

Г. Мэргэжлийн боловсрол

316. Мэргэжлийн боловсролын сургалтын байгууллагад тавих нийтлэг шаардлагыг шинээр боловсрууллаа. Энэхүү нийтлэг шаардлагын дагуу мэргэжлийн боловсролын сургалтын байгууллага (Мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төв, шаталсан сургалттай коллеж, сургууль) шинээр байгуулах, өөрчлөх, тусгай зөвшөөрөл олгох, аттестатчлах, магадлан итгэмжлэх болон шинэ мэргэжлээр сургалт эрхлэхтэй холбогдсон дүгнэлт гаргахаар ажиллаж байна.

317. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас дунд сургууль болон техник мэргэжлийн боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт тусгах зориулалттай “Бизнес, аж ахуй эрхлэх зан заншил, соёлыг хүүхэд, залуучуудад эзэмшүүлэх” сэдвээр боловсруулсан сургалтын иж бүрэн модулийг орчуулан, монголын нөхцөлд тохируулан туршилтын журмаар 2006/2007 оны хичээлийн жилээс мэргэжлийн сургалт үйлдвэрлэлийн 5 төв, ерөнхий боловсролын 15 дунд сургуульд туршиж эхэллээ.

Мэргэжлийн боловсрол, сургалтыг сурталчлах “Хөгжлийн орц” аяныг 2007 оны 5 дугаар сард орон даяар зохион явууллаа. Энэхүү аян мэргэжлийн боловсрол, сургалтын байгууллагыг сурталчлах, ажил олгогч болон сургалтын байгууллагын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд чиглэсэн юм. Аянд хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд идэвхитэй оролцсон бөгөөд аяныг үргэлжлүүлэхээр төлөвлөж байна. Энэ хүрээнд мэргэжлийн сургуулиуд өөрийн

сургууль, мэргэжлээ сурталчлах ажлыг тусгай хөтөлбөрөөр зохион байгуулах төдийгүй радио, телевизээр нэвтрүүлэх, сонин хэвлэлд нийтлүүлэх мэргэжлийн боловсрол, сургалтын ажлын ухуулга, сурталчилгааг тогтмол явуулна.

318. Бүс нутагт жижиг, дунд үйлдвэрийн цахилгаанчин, цахилгааны техникч бэлтгэх зорилгоор Германы техникийн хамтын ажиллагааны нийгэмлэгээс “Цахилгаан станцын ажилчдын сургалт” төслийн хүрээнд Завхан аймаг дахь Мэргэжлийн сургалт-үйлдвэрлэлийн төвд 73000 ам. долларын, Японы Засгийн газрын “Өвсний үндэс” хөтөлбөрийн хүрээнд Өвөрхангай аймаг дахь Технологийн сургуульд 90.0 мянган ам. долларын тусламж үзүүлсэн байна.

Францын “Наадам” төрийн бус байгууллагаас 3.5 мянган ам. долларын хөрөнгөөр Дорнод аймаг дахь шаталсан сургалттай техник-технологийн сургуульд хоол үйлдвэрлэлийн дадлагын газрыг тохижуулсан байна. Сургууль дулааны хэмнэлт, өөрийн үйл ажиллагааны орлогоор чийрэгжүүлэлтийн танхим, интернэт кафе, үсчин, гоо сайхны дадлагын газар, дотуур байрны засварт 9.5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтыг хийсэн байна.

319. Ойрын жилүүдэд 2500 орчим хүнд барилгын мэргэжил эзэмшүүлж, ажлын байртай болгохоор ажиллаж байна. Азийн хөгжлийн банк дахь Ядуурлыг бууруулах Японы сангийн буцалтгүй тусламжаар ажилгүй хүмүүсийг барилгын салбарт хөдөлмөр эрхлэхэд бэлтгэх албан бус сургалтын тогтолцоог дэмжих төслийн үйл ажиллагааг эхлүүллээ. Энэ төслийн шугамаар сургалтын 9 төвийг сонгон бэхжүүлж, сургалтын агуулга, аргазүйг сайжруулж, барилгын 30 компанитай хамтран ажиллах болно.

АНУ-ын Мянганы сорилтын сангаас мэргэжлийн болон техникийн боловсрол, сургалтыг дэмжиж 25 сая ам.долларын өртөг бүхий төсөл хэрэгжүүлэхээр боллоо. Буцалтгүй тусламжийн төслийг хэрэгжүүлэх албан ёсны гэрээнд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, АНУ-ын Ерөнхийлөгч нар 2007 оны 10 дугаар сард гарын үсэг зурж, төслийн санхүүжилтийг 2008 оны дундуур олгохоор тохирсон байна.

Төсөлд манай орны мэргэжлийн сургалт, техникийн боловсролын тогтолцоог хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт хэрэгцээнд тохируулан шинэчлэх эрхзүйн орчин бүрдүүлэх, мэргэжлийн боловсрол олгох байгууллагад ур чадварт суурилсан сургалтын технологи нэвтрүүлэх, багш нарыг сургах, мэргэжлийн ур чадварын нэгдсэн стандарт тогтоож мөрдүүлэх, зах зээлд эрэлттэй мэргэжлийн сургалтын баазыг бэхжүүлэх, хүүхэд, залуучуудад мэргэжлийн баримжаа олгох, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээний сүлжээ байгуулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусгасан байна.

320. Өнгөрсөн хугацаанд мэргэжилтэй ажилчдын тоог нэмэгдүүлэх чиглэлээр анхаарч ажилласнаар суралцагчдын тоо жилээс жилд нэмэгдэж байна. Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвд суралцагчдад 2007/2008 оны хичээлийн жилээс эхлэн сар тутам 23000 төгрөгийн тэтгэлэг олгох бөгөөд энэхүү тэтгэлэгт 24.7 мянган суралцагч хамрагдаж байна.

321. Бүсийн төвийн мэргэжлийн сургалтын байгууллагыг бэхжүүлснээр орон нутгийг мэргэжилтэй чадварлаг ажилтнаар хангах боломж өргөжих эхлэл тавигдлаа. Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн 24 төвийн дадлагын байрыг иж бүрэн засварлаж, тоног төхөөрөмжөөр хангахад зориулан улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2006 онд 1.0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт хийсэн нь 1990 оноос хойш тус салбарт улсын төсвөөс олгосон хамгийн их хөрөнгө оруулалт болсон байна.

322. Зах зээлийн шилжилтийн эхний жилүүдэд барилга, аж үйлдвэр, газар тариалангийн зэрэг салбарын үйлдвэрлэл саарснаас мэргэжилтэй ажилчдын хэрэгцээ багасаж, тэдний нийгмийн үнэлэмж буурсан, дээд боловсролыг дээгүүр тавих болсон, улмаар мэргэжлийн боловсрол олгох сургалтын тухай мэдээлэл олон нийтэд төдийлөн хүртээмжтэй хүрдэггүй, бас мэргэжлийн ажилчдын цалин хөлс их биш байдал эдүгээ мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх ажилд нэлээд бэрхшээл учруулж байна.

Нөгөөтэйгүүр мэргэжлийн боловсролын сургуульд элсэгчид суурь боловсрол эзэмшсэн байхыг шаарддаг явдал сургууль завсардсан буюу бага боловсролтой хүүхэд, өсвөр үеийнхний сурах боломжийг хязгаарлахад нөлөөлж байна.

Д. Дээд боловсрол

323. Дунд сургууль төгсөх сурагчид хоёр шаттай сургууль төгсөх болон их, дээд сургуульд элсэх шалгалт өгдөг байсан журмыг 2005/2006 оны хичээлийн жилээс өөрчилж, хүүхэд бүр өөрийнхээ сурсан мэдсэний хэр хэмжээгээр их, дээд сургуульд элсэх өргөн боломж олгох нэг шатлалтай тогтолцоонд шилжүүлсэн байна. Энэхүү тогтолцоо дээд боловсролын сургалтын байгууллагын тоо хэт олширсон өнөөгийн нөхцөлд иргэд, дунд сургууль төгсөгчид хүссэн сургууль, мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох боломжийг өргөтгөх, улмаар шалгуулагч, элсэгчдэд учирч буй хүндрэл, ялангуяа үнэлгээний субъектив хандлагын нөлөөллийг арилгахад шинэлэг хэлбэрийн ажил болсон байна.

324. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн 28 дугаар зүйлийн “Хүн бүр чадвартаа түшиглэн дээд боловсрол эзэмших бололцоог шаардлагатай бүх арга замаар хангах” гэсэн заалтыг хэрэгжүүлэхийн төлөө Засгийн газар нээлттэй бодлого баримталж ирсний дүнд эдүгээ манай улсын төрийн ба төрийн бус өмчийн 130 гаруй их, дээд сургуульд 142 мянган залуус суралцаж байгааг харж болох юм. Дээд боловсрол эзэмших тэгш боломжийг хангахад төрийн сангийн зээл ихээхэн үүрэг гүйцэтгэж байна. Засгийн газраас сургалтын төрийн сангаар дамжуулан их, дээд сургуульд суралцагчдад сургалтын хөнгөлөлттэй зээл болон сургалтын тэтгэлэг, буцалтгүй тусламж олгож, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж байна.

Өнгөрсөн 2006/2007 оны хичээлийн жилд сургалтын төрийн сангийн зээлийн хөтөлбөрт 11 мянган оюутан, буцалтгүй тусламжийн хөтөлбөрт 17.4 мянган оюутан, мөн төрийн албан хаагчийн гэр бүлийн суралцагчид үзүүлэх хөнгөлөлтөд 18.5 мянган оюутан тус тус хамрагдсан байна. Мөн арилжааны банк, хувийн хэвшлийн томоохон аж ахуйн нэгж, олон нийтийн байгууллагууд сурлага сайтай боловч амьдралын түвшин доогуур оюутан нарт тэтгэлэг олгох хэлбэр нэлээд өргөжиж байна.

Гэсэн хэдий ч дээд боловсролын чанарыг сайжруулах, дээд мэргэжлийн хөрвөх чадварыг дээшлүүлэх, тэднийг ажлын байраар хангах зэрэг анхаарал татсан зүйл нэлээд байгаад Засгийн газар дүгнэлт хийж байна.

Е. Амрах, чөлөөт цагаа өнгөрүүлэх, соёлын амьдрал болон урлан бүтээх үйл ажиллагаа (31 дүгээр зүйл)

325. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд зааснаар “хүүхдийг хөгжүүлэх, тэдний эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий хүүхдийн сургалт хүмүүжил, амралт, хэвлэл, мэдээллийн байгууллагын үйл ажиллагаанд дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх” үүргийг Засгийн газар хүлээж байна. Хүүхдийн чөлөөт цаг, хөгжил, төлөвшилд хамаарах чиг үүргийг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам болон Эрүүл мэндийн яам, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга голлон хэрэгжүүлж байна.

326. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайд хүүхдийн уран бүтээл туурвихад төрөөс дэмжлэг үзүүлэх журмыг 2005 онд баталсан ч хөрөнгийн эх үүсвэр тодорхойгүй байснаас олигтой хэрэгжээгүй явж ирлээ. Иймд Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Сангийн яам хамтран Хүүхдэд зориулсан уран бүтээл туурвихад дэмжлэг үзүүлэх санхүүгийн журмыг шинэчлэхээр ажиллаж байна.

327. Монгол Улсад 2006 оны байдлаар урлаг, соёлын 339 байгууллага жилд (*давхардсан тоогоор*) 4852 удаагийн тоглолт зохион байгуулж, нийт үзэгчдийн 30 гаруй хувийг хүүхэд эзэлдэг гэсэн мэдээ байна.

328. Монгол Улсад нийт 290 номын сан ажиллаж байна. Дэлхийн банкны (4.0 сая долларын) буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр манай улсын 21 аймгийн сум, багийн 383 бага сургуулийн 1-4 дүгээр ангийн хүүхдэд зориулсан иж бүрэн номын сан нийлүүлэх, ангийн номын санд байршуулах номыг сонгох “Хүүхдийн ном худалдан авах” олон улсын тендерийг зарлан шалгарсан 200 нэр төрлийн номыг (тус бүр 3000 хувиар) хэвлүүлэн түгээх ажлыг зохион байгуулж байна. Үүнд хичээлээс гадуур унших болон танин мэдэхүйн чиглэлийн ном багтсан бөгөөд сурагчдын чөлөөт цагийг үр бүтээлтэй өнгөрүүлэх, номтой нөхөрлөх хөдөлгөөн өрнүүлэх замаар хүүхдийн мэдлэгийн цар хүрээг тэлэхэд оюуны чухал хөрөнгө оруулалт боллоо.

“Хүүхдийн ном худалдан авах” төслөөс дэлхийн хүүхдийн джитал номын сангийн монгол хэлээр хөрвүүлсэн хувилбарыг бий болгож, түүний албан ёсны нээлтийг 2006 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдөр хийлээ. Энэхүү номын сан нь хүүхдийн уран зохиолын номыг интернэтээр үнэ төлбөргүй түгээж уншуулах зорилготой юм. Одоогоор монголын болон дэлхийн хүүхдийн шилдэг 15 зохиолыг интернэтэд тавьж, харин интернэтэд холбогдоогүй номын сан, уншигчдад зориулан 2000 ширхэг CD буюу “цахим ном” хэвлүүлэн түгээлээ.

329. Хичээлээс гадуурхи сургалт хүүхдийн чөлөөт цагийг өнгөрүүлэх нэг хэлбэр болдог. Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд “хичээлээс гадуурхи сургалтын ажил суралцагчийн танхимд эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг бататгах, баяжуулах, тэдний авьяас, сонирхлыг гүнзгийрүүлэн хөгжүүлэхэд чиглэнэ” гэж заасан бөгөөд хичээлээс гадуурхи сургалтын ажлын үлгэрчилсэн хөтөлбөрийг боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран боловсруулдаг юм.

Хичээлээс гадуурхи сургалтын ажлын цагийг (1-12 дугаар ангид долоо хоногт тус бүр 1 цаг) ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын төлөвлөгөөнд оруулж Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын тушаалаар баталгаажуулсан бөгөөд хичээлээс гадуурхи хичээлийн цагийн ажлын хөлсийг багшид тооцон олгох болсон явдал чөлөөт цаг, хүмүүжлийн ажлын үр дүнг дээшлүүлэх нэг нөхцөл болж байна. Гэхдээ сургуулийн анги, танхим, биеийн тамирын заалыг хүүхдүүд хичээлийн бус цагаар болон амралтын өдрөөр ашиглах бололцоо бага, ашигласан тохиолдолд хүүхдүүд төлбөр төлөх байдал нийтлэг байна.

330. Иргэний боловсрол хичээлийн агуулгыг 1-12 ангид танхмын бус цагаар судлахаар болсон юм. Сургуулийн захиргаа хичээлээс гадуурхи сургалтын ажлыг дугуйлан, түр сургалт, соёл, урлаг, спортын арга хэмжээ зэрэг хэлбэрээр хичээлийн жилийн турш зохион байгуулдаг. Улсын хэмжээнд нийт сурагчдын 50 гаруй хувь хичээлээс гадуурхи дугуйлан, чөлөөт цагийн сургалтад хамрагдаж байгаагаас гадна үндэсний чанартай төрөл бүрийн хичээлийн олимпиад, уралдаан тэмцээнд жил бүр 150 сая төгрөг зарцуулж, эхний байранд шалгарсан хүүхдийг их, дээд сургуульд урилгаар шууд элсүүлэн төрийн зардлаар сургаж байна.

331. Улаанбаатар хотод Монголын хүүхдийн ордон, Хүүхдийн урлан бүтээх төв, Залуу зохион бүтээгчдийн ордон болон 10 аймгийн төвд хүүхдийн ордон ажиллаж хүүхэд, залуучуудын чөлөөт цагт зориулсан үйл ажиллагаа явуулж байна. *Тухайлбал*, 2006/2007 оны хичээлийн жилд Монголын хүүхдийн ордон олон улсын хүүхдийн урлагийн 10 гаруй наадамд 179 хүүхдийг төлөөлөгчөөр оролцуулжээ. Мөн Хүүхдийн урлан бүтээх төв чимэх, чимэглэх урлагийн 10 төрлийн 15 дугуйланд хүүхэд элсүүлж, нийт 512 хүүхдийн урлан бүтээх авьяасыг хөгжүүлсэн мэдээ байна.

332. Хүүхдийн зуны амралтыг үр дүнтэй өнгөрөөхөд хүүхдийн зуслан их үүрэгтэй юм. Өнгөрсөн 2006 оны байдлаар хүүхдийн 33 зуслан үйл ажиллагаа явуулж жил дунджаар 40 мянган хүүхэд амарсан байна. Хүүхдийн цөөн зуслан төрийн мэдэлд, үлдсэн нь удирдлагын гэрээгээр, хувийн өмчийн хэлбэрээр ажиллаж байна.

Зусланд хүүхдийг тав тухтай амруулах, хүмүүжил төлөвшлийн зөв хандлага олгох, чийрэгжүүлэхэд чиглэсэн олон талт үйл ажиллагаа явуулах нэгдсэн удирдамж, аргазүйгээр хангахад Зуслангуудын холбоо төрийн бус байгууллага санаачилгатай ажиллаж байна.

Зуслангуудын холбоо бусад талуудтай хамтран хүүхдийн зуслангийн үйл ажиллагааны стандартыг боловсруулж, 2007 оны 7 дугаар сарын 1-нээс орон даяар хэрэгжүүлж эхэлсэн байна. MNS 2006 (03.080.30) стандартын хүрээнд ажилтнуудыг чадваржуулах сургалт явуулах, зуслангийн баазыг бэхжүүлэх, төрийн байгууллагаас дэмжлэг авах чиглэлд илүү анхаарч байна. Олон улсын зуслангуудын холбооны ээлжит хурлыг 2007 оны 9 дүгээр сард Монголд анх удаа амжилттай зохион байгууллаа.

Сүүлийн жилүүдэд аялал жуулчлалын журмаар үзэсгэлэнт болон түүх, соёлын дурсгалт газартай танилцах байгалийн аяллын "Хөвсгөл-Байгал"; түүх, шашны аяллын "Мөргөлийн зам"; явган аяллын "Хөдөлгөөн-Эрүүл мэнд"; соёл, түүхийн "Чингисийн өлгий нутгаар" зэрэг улсын чанартай аялал зугаалга, идэвхитэй амралтад хүүхэд, залуучууд өргөн оролцох боллоо. *Тухайлбал*, Адал явдалт спорт аяллын холбоотой хамтран Залуучуудын явган аялал, Оюутны Туриад аялал (300 хүүхдийн); Хүүхдийн төлөө үндэсний газартай хамтран хөгжлийн бэрхшээлтэй 30 хүүхэд, залууст зориулсан хот орчмын аялал; Залуучуудын хөгжлийн "Хөх цэрэг" клубтэй хамтран "Эх оронч Монгол хүүхэд" танин мэдэхүйн (700 хүүхдийн) аяллыг зохион байгуулсан байна.

333. Мэдээллийн технологийн хөгжлийг даган интернэт кафе, РС тоглоомын газрын тоо эрс олширч, тэнд өсвөр насныхан, ялангуяа хөвгүүд чөлөөт цагаа өнгөрөөх явдал нэмэгдлээ. Тоглоомын газрууд ч орлогоо бодож хүүхдийг олон цагаар тоглуулснаас зарим хүүхэд цахим тоглоомонд донтох байдалд хүрч байна. Нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын газраас тоглоомын газрын ажиллах, хүүхдэд үйлчлэх цагийн хуваарийг шинэчиллээ. Гэвч түүний хэрэгжилтэд олон нийтийн зүгээс байнгын хяналт тавих чиг үүрэг хэвээр үлдэж байна.

334. Хүүхдийн амралт, чөлөөт цаг, тоглоом наадамд гэр бүл, олон нийтийн зүгээс анхаарч, оршин суугаа гаазртаа хүүхдэд зориулсан чөлөөт цагийн аятай орчин бүрдүүлэх санаачилга өрнөж байна. Хүүхдийн чөлөөт цагийн орчныг бүрдүүлэх ажлыг бодлогоор дэмжиж хот байгуулалтын стандартад тусгах, улмаар түүнийг хүний хүчний болон санхүүгийн нөөцөөр хангах шаардлага нэмэгдэж байна.

335. Хүүхдийн тоглоомын үйлдвэрлэл, худалдаалалтын байдалд тавих эрүүл ахуй, ариун цэврийн дүрмийн хэрэгжилтийг холбогдох байгууллагууд тогтмол шалгаж дүнг олон нийт, эцэг эхэд мэдээлж байна. Нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын газраас 2007 онд явуулсан шалгалтаар эрүүл ахуй, ариун цэврийн дүрмийн хэрэгжилтийн байдал дахин хангалтгүй дүнтэй гарсан байна. Манай зах зээл ихэвчлэн БНХАУ-д үйлвэрлэсэн хүүхдийн тоглоомыг худалддаг.

Худалдаанд байгаа хүүхдийн тоглоомоос авсан хүнд металын шинжилгээгээр хар тугалга, цайр, зэсийн агууламж тогтоосон нормативаас 0.0003-25.3 мг/л хүртэл хэмжээгээр их байсныг илрүүлж, түүний тухай сэрэмжлүүлгийг олон нийтэд тархааж байна.

Наймдугаар бүлэг. Онцгой хамгааллын арга хэмжээ

(22, 30, 32 – 36, 37 дугаар зүйлийн "б" заалт, 39 – 40 дүгээр зүйл)

336. Хүүхдийн онцгой хамгааллын байдлыг үндэсний хууль тогтоомжоор баталгаажуулсан мэдээллийг Монгол Улсын үндэсний хоёрдугаар илтгэлийн хоёрдугаар бүлэгт буюу 6-7 дахь тал, гуравдугаар бүлэгт буюу 11-15 дахь тал, дөрөвдүгээр бүлэгт буюу 16-19 дахь талд танилцуулсан болно.

337. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн үзэл санаанд нийцүүлэн Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуульд 2003 оны 5 дугаар сарын 22-ны өдрийн хуулиар томоохон нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан болно. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт "Хүүхдийг гэмт хэрэг, эрхзүйн зөрчил, хүчирхийлэл, мөрийтэй тоглоом, садар самуун, насанд хүрэгчдийн хоорондын аливаа зөрчил, архи, тамхи, мансуурлах болон хордуулах бодис хэрэглэхэд татан оруулах; доромжлох, басамжлах, гүтгэх, хүчирхийлэх, хулгайлах, барьцаанд авах, худалдах, дамжуулан худалдах, боолчлох буюу түүнтэй адилтгах нөхцөлд

байлгах, санаатай солих, хаях, төөрүүлэх; тарчлаан зовоох, тагнуул, хорлон сүйтгэх ажиллагаанд ашиглах, бага насанд нь сүй тавьж албадан гэрлүүлэх; хууль бусаар үрчлэх, хорьж цагдах, гадаадад авч гарах, гадаадаас оруулж ирэхийг хориглоно” гэж заасан байна.

Мөн хуулийн 7 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэгт “иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага хүүхдийг албадан ажиллуулах, ёс суртахуун, эрүүл мэнд, амь насанд нь аюул учруулах хөдөлмөр эрхлүүлэх, хүүхдийн хөдөлмөрийг мөлжлөгийн хэлбэрээр ашиглах, тэдний хөдөлмөрийн хөлсийг шударга бусаар тооцож олгох, гуйлга гуйлгах, хууль бусаар нэрээр нь ашиг олох үйл ажиллагаа явуулахыг хориглох”-оор хуульчилсан байна. Хүүхдийн эрхийг хууль зөрчсөн нөхцөлд захиргааны болон эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж байхаар зохицуулсан байдаг.

338. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 15 дугаар зүйлд “байгалийн гамшиг, гоц халдварт өвчин, нийтийг хамарсан гэнэтийн осол, зэвсэгт мөргөлдөөнд өртсөн хүүхдийг **онцгой нөхцөлд байгаа хүүхэд**; харин бүтэн өнчин, тахир дутуу, нэн ядуу, хараа хяналтгүй, садар самуун, хүчирхийлэл, доромжлолын улмаас сэтгэл санааны болон бие махбодийн хохирол хүлээсэн, эрүүл мэнд, амь насанд нь аюул учруулах хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхдийг **хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд**” гэж тодорхойлсон болно.

Мөн хуульд онцгой нөхцөлд байгаа хүүхэд яаралтай тусламж үзүүлэх асуудлыг Засгийн газар тухай бүр шийдвэрлэж байхаар заасан бөгөөд хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд боловсрол, мэргэжил эзэмшихэд туслалцаа үзүүлэх; эрүүл мэндийг нь нөхөн сэргээх, сувилах, тахир дутуу хүүхэд хиймэл эрхтэн болон бусад хэрэгслийг үнэ төлбөргүй олгох; хүнд нөхцөлд байгаа хүүхдийг үрчилсэн гэр бүлд төрөөс тэтгэмж олгох; хүүхдийг асран хамгаалах байгууллагад шилжүүлж, халамжийн үйлчилгээнд хамруулах; хүүхдийг сайн дурын үндсэн дээр асран хамгаалж байгаа гэр бүлд дэмжлэг үзүүлэх; өвлөх хөрөнгөгүй өнчин хүүхэд төрийн асрамжаас гарахад орон нутгийн засаг захиргаанаас орон байраар хангах халамж, хөнгөлөлт, тусламж үзүүлэхээр заасан байна.

339. Монгол Улсад “хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд” гэсэн хуулийн ойлголтод “гэмт хэрэгт өртсөн болон хууль зөрчсөн хүүхэд, үндэсний цөөнхийн эрх нь зөрчигдсэн хүүхэд хамрагдахгүй” байна. Хүнд нөхцөлд байгаа хүүхэд үзүүлэх үйлчилгээний тогтолцоо зүгшрээгүй, хүүхдийн асуудал хариуцсан байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа хангалтгүй байгаа талаар нийгмийн хамгааллын хэсэгт танилцуулсан болно.

Хүүхэд хамгааллын тогтолцооны урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, нөхөн сэргээх үйлчилгээг хөгжүүлэх, хүн амын нийгмийн хамгааллын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны төв байгууллагын хүүхдийн хамгааллын асуудлаар хэрэгжүүлэх чиг үүргийг нарийвчлан тодорхойлох, түүний үйл ажиллагаанд шинэ арга барил нэвтрүүлэх шаардлагатай байна.

А. Онцгой хүнд нөхцөл байдалд буй хүүхэд

340. Хүүхдийн эрхийн хорооноос хүүхдийн тусгай хамгааллын эрхийн чиглэлээр Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 57 дугаар зүйлийн дагуу Дүрвэгчийн эрх дархын тухай 1951 оны конвенц, түүний 1967 оны нэмэлт протоколыг хүлээн зөвшөөрөх асуудлыг судалж байна.

341. Монгол Улсад зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцож байгаа хүүхэд байхгүй бөгөөд дүрвэгч хүүхдийн талаар мэдээлэл алга байна.

342. Монгол Улсын Гамшгаас хамгаалах тухай, Дайны тухай, Дайн бүхий байдлын тухай хуульд хүүхдийн тусгай хамгааллын арга хэмжээний талаар тусгайлан заасан заалт одоогоор байхгүй байна.

343. Байгалийн гамшиг, гоц халдварт өвчин, нийтийг хамарсан гэнэтийн осолд өртсөн хүүхэд анхны тусламж, дэмжлэг үзүүлэх үүргийг онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хүлээж байна. Гамшгийн голомтод байгаа хүүхэд хүмүүнлэгийн

тусламж үзүүлэх асуудлыг Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хариуцан зохион байгуулж байна.

344. Сүүлийн жилүүдэд алт, жонш, нүүрс зэрэг ашигт малтмалыг гар аргаар олборлогчдын тоо эрс өсөж, орд газрыг бараадан нүүдэллэн амьдрагч иргэдийн хэдэн зуун хүнтэй түр суурин газар орон нутагт үүсэх боллоо. Хууль бусаар тухайн нутагт оршин сууж гар аргаар ашигт малтмал олборлож байгаа иргэд, түүний хүүхэд, гэр бүлийн гишүүд нийгмийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй, улмаар гэмт хэрэг, осол гэмтэлд өртөх өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд амьдарч байна. Зарим хүүхэд тэвчишгүй хүнд хөдөлмөрт татагдан орох, химийн бодисонд хордох, ахуйн болон үйлдвэрлэлийн осолд орох, сургууль завсардах зэрэг эрсдэлд өртөж байна.

Байгалийн баялгийг олборлох үйл ажиллагаанд тавих хяналт суларч, хуулийг гажуудуулснаас хэд хэдэн газар нутагт хүнд нөхцөл байдал үүссэн байна. *Тухайлбал*, Дархан-Уул аймгийн Хонгор суман дахь Хятад, Монголын хамтарсан алтны хувийн үйлдвэр алт ялгах ажилд ашигласан цианит натрийг саармагжуулалгүй сумын төвийн орчимд ил задгай хаяснаас тодорхой тооны хүн, мал, амьтад хордсоноос эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн дэмжлэг, туслалцаа шаардагдаж байна.

Манай орны зарим нутагт зун, намрын цагаар байгалийн голомтот гоц халдварт тарваган тахал зэрэг өвчин гарах, дэгдэх магадлал өндөр байдаг. Хөвсгөл, Говьсүмбэр зэрэг аймагт 2007 онд 17-18 насны цөөн хүмүүс тарваган тахал өвчнөөр өвчилсөн болох нь тогтоогдсон учир хөл хорио цээрийн дэглэмийн дагуу тэдэнд эмнэлгийн мэргэжлийн болон онцгой байдлын яаралтай тусламж үзүүлсэн байна.

345. Байгалийн аюулт үзэгдэл болон техникийн холболдолтой осол зэрэг ажиллагаанд хүүхэд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, аврах, аюулгүй байдлыг хангах, яаралтай тусламж үзүүлэх шуурхай ажиллагааны төлөвлөгөө, зохицуулах журам, заавар тодорхойгүй байна. Энэ чиглэлээр Хүүхдийн төлөө үндэсний газар Онцгой байдлын ерөнхий газартай 2006 онд хамтын ажиллагааны гэрээг байгуулсан бөгөөд гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлыг хангах чиглэлээр хүүхэд, өсвөр үеийхний дунд сургалт, сурталчилгааг хамтран зохион байгуулах ажлыг эхэллээ.

Японы Засгийн газраас НҮБ-ын Хүүхдийн сангаар дамжуулан санхүүжүүлж буй Шувууны томуунаас сэргийлэх сургалт, сурталчилгааны (1040.0 мянган ам.долларын өртөг бүхий) төслийг 2006 оноос Онцгой байдлын ерөнхий газар, Эрүүл мэнд яам, Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам хамтран хэрэгжүүлж байна.

346. Тайлангийн хугацаанд халдварт өвчин дэгдэх, техникийн осол гарах, нийтийг хамарсан хөдөлгөөн, тэмцэл (онгоцны осол, хадгаламж, зээлийн хоршоодын дампуурлаас үүдэлтэй олон хүн өлсгөлөн зарлах зэрэг) өрнөсөн нөхцөлд хүүхдийг хамгаалах асуудал хурцаар тавигдлаа. Үүнээс болоод хүүхэд, багачууд сургуулиас хөндийрөх, эрүүл мэндээр хохирох, сэтгэл санааны хямралд орох, өнчрөх зэрэг тохиолдолд халамж, хамгааллын яаралтай арга хэмжээ авах, үйлчилгээ үзүүлэх хэрэгтэй болсон юм.

Тухайн цаг үеийн нөхцөл байдалд тохируулан эрүүл ахуй, ариун цэвэр, халваргүйжүүлэлтийн дэглэмийг сурталчлах, чанд сахиулах, өлсгөлөн тэмцлийн ажиллагаанд хүүхэдтэйгээ оролцохыг хориглох, улмаар таслан зогсоох, бага насны хүүхдийг тодорхой цагаар асрах, өнчирсэн хүүхдэд нийгэм, сэтгэлзүйн зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх зэрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулж ажиллалаа. Гэвч энэ ажилд арга, туршлага дутах, мэдээллийн сан бүрдүүлэлгүй орхих явдал гарлаа.

Б. Хууль зөрчсөн хүүхдүүд

347. Хууль зөрчсөн хүүхдийн нас, хууль зөрчсөн эсэхийг тогтоох үндэслэл, байцаан шийтгэх үйл ажиллагааны талаар Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлд танилцуулсан болно.

348. Тайлант хугацаанд насанд хүрээгүй хүмүүсээс 2004 онд нийт 1034 гэмт хэрэгт 1548 хүүхэд, 2005 онд 891 гэмт хэрэгт 1332 хүүхэд, 2006 онд 1049 гэмт хэрэгт 1555 хүүхэд, 2007

оны эхний 8 сарын байдлаар 658 гэмт хэрэгт 962 хүүхэд тус тус гэмт хэргийн холбогдогчоор бүртгэгдэн шалгагдсан байна. Тайлангаас үзэхэд насанд хүрээгүй хүмүүс ихэнхдээ хулгай хийх, танхайрах, дээрэмдэх, бусдын эрүүл мэндийн эсрэг гэмт хэргийг зонхилон үйлдсэн байна.

349. Хуульзүй, дотоод хэргийн яам холбогдох байгууллагатай хамтран “Хүүхэд гэмт хэрэгт холбогдож байгаа шалтгаан нөхцөл”-ийн судалгааг 2004 онд, “Хүүхдэд хүлээлгэж буй эрүүгийн хариуцлага”-ын судалгааг 2005 онд явуулсан бөгөөд эдгээр судалгааны явцад хүүхдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг эрчимжүүлэх, гэмт хэрэгт холбогдсон хүүхдэд байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах тусгай журам гаргах, хүүхдийн асуудлаар дагнан ажилладаг мэргэшсэн мөрдөн байцаагч, прокурор, шүүгч нарыг бэлтгэх шаардлага, хэрэгцээ байгааг тодорхойлсон байна. Үүний үндсэн дээр Хуульзүй, дотоод хэргийн яам аймаг, нийслэлийн ерөнхий шүүгч, прокурор болон цагдаагийн газар, хэлтсийн дарга нарт хандан насанд хүрээгүй хүмүүстэй холбоотой хэргийг дагнан хариуцах, *өөрөөр хэлбэл* мэргэшүүлж байгаа ажилтнууддаа хуваарилан шийдвэрлүүлж байх зөвлөмжийг 2006 оноос хойш хэрэгжүүлж байна.

Түүнчлэн хууль эрхзүйн мэргэжлийн дээд боловсрол эзэмшүүлэх сургуулийн баклаварын шатны сургалтын хөтөлбөрт хүүхдийн эрх, хамгааллын асуудлыг шинээр оруулсан байна.

350. Хүүхдийн эрхийн хорооноос насанд хүрээгүй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр Монгол Улсад өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 68 дугаар зүйлд заасан хүүхдэд ногдуулж байгаа ялын бодлогыг шинэчлэх, цагдан хорих хугацааг богиносгох үүднээс Засгийн газар Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай (2007.08.09) хуулийг санаачлан боловсруулж, түүнийг УИХ-аар батлуулан хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хуульд насанд хүрээгүй хүнд шүүхээс хорих ял ногдуулахдаа Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид тухайн гэмт хэрэгт ногдуулахаар заасан хорих ялын доод хэмжээний хоёрны нэгээс хэтрэхгүй, хүүхдийг хорьж мөрдөх хугацааг 8 сараас хэтрэхгүй байхаар заасан байна. Хулгай, булаалтын гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээх доод талын нас 14 байсныг өөрчлөн зөвхөн хөнгөн хэлбэрийн хулгай, булаалтын гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлагад татах доод талын насыг 16 нас болгосон байна.

Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн зарим зүйл, заалтыг тодруулбал:

(1) Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаанд дараахь сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчид холбогдох хэргийн хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, шүүх хуралдааны ажиллагаанд өмгөөлөгчийг заавал оролцуулахаар заасан байна:

❖ хэлгүй, дүлий, хараагүй зэрэг эрхтэн дутуу буюу сэтгэцийн өвчний улмаас өөрийгөө өмгөөлөх болон өмгөөлүүлэх эрхээ эдэлж чадахгүй;

❖ насанд хүрээгүй;

❖ монгол хэл, бичиг мэддэггүй;

❖ цаазаар авах ялаар шийтгэгдэж болох;

❖ хэргийнхээ талаар харилцан эсрэг сонирхолтой сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн аль нэг нь өмгөөлөгчтэй байгаа бол бусад сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч;

❖ төлбөрийн чадваргүй этгээд өмгөөлөгч оролцуулах хүсэлт гаргасан бол;¹⁶

(2) Гомдлыг хүлээн авсан хэрэг бүртгэх, мөрдөн байцаах албаны дарга, прокурор 14 хоногийн дотор, нэмэлт материал шалгах буюу бусад арга хэмжээ авах бол ажлын 21 хоногийн дотор хянаж шийдвэрлэнэ.

(3) Насанд хүрээгүй гэрч, хохирогч, сэжигтэн, яллагдагчийн өмгөөлөгч хүсэлт гаргасан тохиолдолд өөрийн зардлаар байцаалтын явцыг дүрс бичлэгээр бэхжүүлэн авч болох бөгөөд энэ тухай хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын тэмдэглэлд тусган, дүрс бичлэгийг хэрэгт хавсаргана.¹⁷

¹⁶ Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 40 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 6 дахь заалт

¹⁷ Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн хуулийн 370 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэг

(4) Насанд хүрээгүй сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, гэрч, хохирогч буюу 18 насанд хүрээгүй этгээд хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах, тэдгээрийн сэтгэлзүйн онцлогийг харгалзан байцаалтын явцыг дүрс бичлэгээр бэхжүүлэх талаар өмгөөлөгч өөрийн зардлаар явуулах хүсэлт гаргавал хэрэг бүртгэгч, мөрдөн байцаагч, прокурор хүсэлтийг хангана.

(5) Насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчийг байцаахын өмнө түүнд хэргийн талаар мэдэх бүх зүйлээ үнэн зөв мэдүүлэхийн чухлыг тайлбарлан өгөх бөгөөд харин 16 насанд хүрээгүй гэрч, хохирогчид мэдүүлэг өгөхөөс татгалзах буюу зайлсхийх, санаатайгаар худал мэдүүлэг өгвөл хүлээлгэх хариуцлагын талаар урьдчилан сануулахыг хориглоно.

(6) Эрүүгийн хуульд гэмт хэргийн субъект нь 16 наснаас эхлэх бөгөөд насанд хүрээгүй этгээд гэдгийг Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ, конвенц, түүнчлэн Хүүхдийн эрхийн тухай хуульд заасантай нийцүүлсэн байна. Энэ нь 16 насанд хүрсэн гэрч, хохирогчид Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 254, 255 дугаар зүйлийг сануулан байцаалт авахаар тусгасан байна.

351. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийг таслан зогсоох, шаардлагатай арга хэмжээг авах, мөрдөн байцаах, хэрэг үйлдсэн, гэмт хэргийн хохирогч болсон эсэхийг тогтоох чиг үүргийг тухайн шатны Засаг дарга, цагдаагийн байгууллага хүлээх боловч буруутай эсэхийг зөвхөн шүүх тогтооно. Хорих болон баривчлах ялыг шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллага гүйцэтгэх бөгөөд нөхөн сэргээх, дахин нийгэмшүүлэх үйлчилгээг тухайн шатны Засаг дарга, нийгмийн хамгаалал, халамжийн байгууллагууд хариуцахаар хуульчилсан байна.

352. Хуульзүй, дотоод хэргийн яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сан хамтран “Насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэрэг эрхлэх хороо”-г загвар байдлаар Хэнтий аймаг, нийслэлийн Баянгол, Багануур дүүргийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын дэргэд байгуулан түүнд нарийн бичгийн даргыг орон тоогоор ажиллуулж байна. Энэ загвар хороод шүүхээс өмнөх шатанд хүүхдийг дааж хариуцах, байцаан шийтгэх үйл ажиллагааны явцад хүүхдийн хэргийг шийдвэрлэхэд оролцох, санал дүгнэлт гаргаж өгөх, хүүхдийг батлан даалтад авах, улмаар хүүхдийг орон нутагт нь сурган хүмүүжүүлэх, нийгэмшүүлэх, олон нийтэд түшиглэсэн хөтөлбөрт хамруулах зэрэг ажлыг зохион байгуулж байна.

353. НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Дэлхийн зөн Монгол олон улсын байгууллагын дэмжлэгтэйгээр насанд хүрээгүй хүмүүсийг эрүү шүүлт, харгис хүнлэг бус байдлаас ангид байлгах зорилгоор хүүхдээс мэдүүлэг авах өрөөг цагдаа, шүүхийн байгууллагад шинээр байгуулж, үр дүнтэй ажиллуулж байна.

Цагдаагийн байгууллагад байгуулсан хүүхдийн өрөөг мэдүүлэг авахаас гадна хүүхдийг гэмт хэргээс сэргийлэх сурталчилгаа явуулах, хараа хяналтгүй хүүхдийг түр байрлуулах, хэрэг үйлдсэн хүүхдийг хохирогчтой эвлэрүүлэх, сэжигтнийг хүүхдээр таньж олуулах, мөн гэмт хэрэг үйлдэх үедээ 18 насанд хүрээгүй байсан иргэнийг сэжигтэн, яллагдагчаар, насанд хүрээгүй этгээдийг гэрч, хохирогчоор гагцхүү хүүхдийн өрөөнд байцааж мэдүүлэг авах зэргээр ашиглаж байна.

Түүнчлэн хүүхдийн өрөөний ашиглалтад эрх бүхий албан тушаалтан хяналт тавих журмыг боловсрууллаа. Шүүхэд байгуулсан хүүхдийн тусгай өрөөнд хүүхдийн хэргийг тусгайлан хариуцах шүүгчийг ажиллуулах, тусгай өрөөний зориулалтыг өргөжүүлэн хүүхдэд тохирсон аргаар хэргийг хянан шийдвэрлэх тогтолцоог бүрдүүлэх чиглэлд анхаарч ажиллаж байна.

354. Насанд хүрээгүй хүмүүст хуульзүйн зохих тусламж үзүүлэх, өмгөөллийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах шаардлага тулгарч байна. Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо, Нийслэлийн өмгөөлөгчдийн холбоо хамтран “Насанд хүрээгүй иргэдийн өмгөөллийн эрхзүйн орчныг сайжруулах өмгөөлөгчдийн хороо” байгуулан ажиллаж байна. Хөдөө орон нутагт өмгөөлөгчийн хүрэлцээ хангалтгүй, хүүхдийн асуудлаар мэргэшсэн өмгөөлөгч ховор, насанд хүрээгүй хүмүүсийн өмгөөллийн үйлчилгээний төлбөр тэдний өмгөөллийн үйлчилгээ авах боломжийг хязгаарлахад нөлөөлж байна.

Насанд хүрээгүй хүмүүсийн өмгөөллийн зардлыг Засгийн газраас тусгайлан төлөвлөдөггүй бөгөөд төлбөрийн чадваргүй иргэдийн өмгөөллийн зардалд зориулан жил бүр

улсын төсвөөс зохих хэмжээний хөрөнгийг Монголын өмгөөлөгчдийн холбоонд олгож байсныг өөрчилж, төлбөрийн чадваргүй иргэдийн өмгөөллийн зардлыг Хуульзүй, дотоод хэргийн сайдын багцад оруулан тусгах болсноор Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо насанд хүрээгүй хүмүүсийн өмгөөллийн зардлыг олж авахад ихээхэн бэрхшээл учрах болсон байна.

355. Харин Эрүүгийн болон Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлттэй уялдуулан насанд хүрээгүй хүмүүст үзүүлэх өмгөөллийн үйлчилгээг улам өргөжүүлэх, хөгжүүлэх боломж нээгдэж байна гэж Монголын өмгөөлөгчдийн холбоо үзэж, хүүхдийн эрхийг хамгаалах өмгөөлөгчийг дадлагажуулах, мэргэшүүлэх ажлыг эрчимжүүлэх хүсэл сонирхолтой байна.

356. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуулийн 37 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт насанд хүрээгүй сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгчийн хэргийг байцаан шийтгэх ажиллагаанд тэдгээрийн хууль ёсны төлөөлөгчийг оролцуулах, мөн хуулийн 40 дүгээр зүйлд насанд хүрээгүй хүүхдийн хэрэг бүртгэл, мөрдөн байцаалт, шүүх хуралдааны ажиллагаанд өмгөөлөгчийг заавал оролцуулахаар заасан хэдий ч амьдралд бодитой хэрэгжихгүй байна.

357. Хууль зөрчсөн хүүхдийн эрх зөрчигдөхөд эдүгээ үйлчилж байгаа эрхзүйн тогтолцоо, шүүхийн байгууллагын ажилтан нарын ажлын ур чадвар, сэтгэлгээний хандлага, хүүхдийн гэр бүлийн орчин зэрэг олон хүчин зүйл нөлөөлж байна.

Эрх чөлөөгөө хасуулсан хүүхэд

358. Хүүхдийг цагдан хорих үйл ажиллагааны орчин нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газрын харьяа насанд хүрээгүйчүүдийн цагдан хорих байрыг нэлээд сайн тохижуулсан байна. Харин орон нутгийн цагдан хорих байрны нөхцөл хүүхдэд тохирохгүй хэвээр байна.

359. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газрын харьяа насанд хүрээгүйчүүдийг хорих нэг анги ажилладаг бөгөөд түүнд зөвхөн эрэгтэй хүүхдийг хүлээн авдаг. Харин охидыг эмэгтэйчүүдийн хорих ангийн тусгай хэсэгт хүлээн авдаг.

Эдгээр газарт 2004-2006 онд нийт 356 хүүхэд хорих ял эдэлсний 16 нь охид байлаа. Хүүхдэд шүүхээс ногдуулсан хорих ялын дундаж хугацаа 2-5 жил байсан бөгөөд Их Монгол Улс байгуулагдсаны 800 жилийн ойг тохиолдуулан насанд хүрээгүй хүмүүст төрөөс 2006 оны 7 дугаар сард өршөөл, уучлал үзүүлж, эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлсөн байна.

360. Ганц худгийн хорих ангид ял эдэлж байгаа насанд хүрээгүй хүмүүсийн 60 хувь, гэмт хэрэг үйлдсэн хүүхдийн 70 орчим хувь нь өөрсдийнхөө эрх, үүргийн талаар мэдлэг хангалтгүйгээс өмгөөлөгчийн тусламж аваагүй байна. Тэдний ихэнх нь бага орлоготой өрхийн, аль эсвэл бүтэн ба хагас өнчин хүүхдүүд байна¹⁸.

Гэмт хэрэг үйлдсэн хүүхдийг цаазаар авах, ялангуяа хүүхдэд ялын дээд хэмжээ болон насаар хорих ял ногдуулахыг хориглох

361. Хууль зөрчсөн хүүхдэд ял ногдуулах үйл ажиллагааны талаар Монгол Улсын хоёрдугаар илтгэлд танилцуулсан болно.

Бие бялдар, сэтгэл зүйн хувьд нөхөн сэргээх, нийгмийн амьдралд буцаан оруулах

362. Өнгөрсөн хугацаанд гэмт хэрэгт холбогдсон хүүхэдтэй ажилладаг хууль сахиулах байгууллагын ажилтанд зориулсан гарын авлага, хэрэглэгдэхүүнийг боловсруулж

¹⁸ Монгол Улсын хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн байдал, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, 2007

хүргүүлсний зэрэгцээ “Хүүхдийн эрүүл мэнд ба урьдчилан сэргийлэх үйлчилгээ”, “Бэлгийн замаар дамжин халдварлах хам шинжийн оношлогоо, эмчилгээ”, “Холимог бүлгийн сургалт” зэрэг сэдвээр сургалт, семинарыг төрийн бус байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулсан байна.

363. Ял эдэлж байгаа болон хорихоос суллагдсан хүүхдийг нийгэмшүүлэх туршилтын үйлчилгээг явуулж байна. *Тухайлбал*, Дэлхийн зөн Монгол олон улсын байгууллага санаачлан Хүүхдийн хорих ангид “Нээлттэй хэсэг” байгуулж, нийгэмшүүлэх үйлчилгээний албыг ажиллуулж байна. Энэ алба нь 2002 оноос хойшхи хугацаанд нийт 72 хүүхдийг хорих ангиас суллагдахын өмнө нээлттэй хэсэгт байршуулан боловсролын үйлчилгээнд хамруулах, мэргэжлийн баримжаа олгох зэргээр дэмжлэг үзүүлсэн байна. Нээлттэй хэсгээр дамжин гарсан 72 хүүхэд дахин гэмт хэрэгт холбогдоогүй байна.

364. Хорихоос суллагдсан, хорихоос өөр төрлийн ял шийтгэгдсэн, гадуур мөрдөгдөж байгаа, гэмт хэрэг зөрчилд орох эрсдэлд хүрсэн хүүхэдтэй ихэвчлэн цагдаагийн байгууллага болон зарим нэг төрийн бус байгууллага ажилладаг учраас тэдний эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгаалал, халамж, тэтгэлэг, засаг захиргааны харъяаллын асуудал зэргийг цогцоор шийдвэрлэж чадахгүй байна. Мөн гэмт хэргийн хохирогч болсон хүүхдийг хамгаалах, тэдэнд үзүүлэх нөхөн сэргээх үйлчилгээ хөгжөөгүй байна.

В. Мөлжлөгт өртсөн хүүхэд

Эдийн засгийн мөлжлөг: хүүхдийн хөдөлмөр

365. Хүүхдийн эрхийн хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийн 61 дүгээр заалтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын 138, 182 дугаар конвенцийг таниулах, сурталчлах үйл ажиллагааг явуулж байна.

366. Монгол Улсын хоёрдугаар тайланд дурдагдаагүй зарим зүйлийг тайлбарлаж байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 2-т “иргэн аж ахуйн нэгж, хүүхдийг албадан ажиллуулах, ёс суртахуун, эрүүл мэнд, амь насанд нь аюул учруулах хөдөлмөр эрхлүүлэх, хүүхдийн хөдөлмөрийг мөлжлөгийн хэлбэрээр ашиглах, тэдний хөдөлмөрийг шудрага бусаар тооцон олгох, гуйлга гуйлгах, хууль бусаар нэрээр ашиг олохыг хориглосон” байна.

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 109, 110 дугаар зүйлд насанд хүрээгүй хүний хөдөлмөрийн ба эрүүл мэндийг хамгаалах харилцааг дараахь байдлаар зохицуулсан байдаг. *Тухайлбал*,

- ❖ 16 насанд хүрсэн хүн хөдөлмөрийн гэрээ байгуулах эрхтэй.
- ❖ Насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажлын байрны жагсаалтыг хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүн батлана. Арван таван насанд хүрсэн хүн эцэг, эх буюу харгалзан дэмжигчийн зөвшөөрлөөр энэхүү жагсаалтаар хориглоогүй хөдөлмөрийг эрхэлж, эцэг, эх, асран хамгаалагчийн зөвшөөрөлтэйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно.
- ❖ Мэргэжлийн баримжаа, ажлын дадлага олгох зорилгоор 14 насанд хүрсэн хүнтэй эцэг эх, асран хамгаалагч болон хөдөлмөрийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр хөдөлмөрийн гэрээ байгуулж болно.
- ❖ Насанд хүрээгүй хүнийг эмнэлгийн үзлэгт орсны дараа ажилд авах бөгөөд түүнийг 18 насанд хүртэл нь хагас жил тутам эмнэлгийн үзлэгт хамруулна.
- ❖ Насанд хүрээгүй ажилтныг шөнийн буюу илүү цагаар, түүнчлэн нийтээр амрах баярын болон долоо хоногийн амралтын өдөр ажиллуулахыг хориглоно.
- ❖ Насанд хүрээгүй ажилтныг хөдөлмөрийн хэвийн бус нөхцөлтэй ажилд ажиллуулахыг хориглоно.
- ❖ Хөдөлмөрийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүний баталсан хэмжээнээс илүү хүнд ачааг насанд хүрээгүй ажилтнаар өргүүлэх, зөөлгөхийг хориглоно.

❖ Эмэгтэй болон насанд хүрээгүй хүнийг ажиллуулахыг хориглосон ажил гүйцэтгүүлсэн, зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс илүү хүнд ачааг өргүүлсэн, зөөлгөсөн, насанд хүрээгүй хүнийг хэвийн бус нөхцөлтэй, түүний оюун ухааны хөгжил, эрүүл мэндэд нь харшлах ажлын байранд, эсвэл амралтын өдөр, шөнө буюу илүү цагаар ажиллуулсан ажилтныг Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 74 дүгээр зүйлийн заалтыг зөрчиж илүү цагаар ажиллуулсан албан тушаалтныг 15000-30000 төгрөгөөр хөдөлмөрийн улсын байцаагч буюу шүүгч торгох зэрэг болно.

367. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай (2002 оны) хуульд хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас эмзэг бүлгийн хүүхдүүдэд мэргэжил эзэмшихэд нь хөнгөлөлт, тэтгэлэг үзүүлэхээр заасан байна. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хуульд хүүхдийг хүчээр болон албадан хөдөлмөрлүүлсэн бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэн хэмжээгээр торгох буюу дөрвөн жил хүртэл хугацаагаар хорих ялаар шийтгэхээр заасан байна.

368. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамны дэргэд 2000 онд байгуулагдсан Хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлаархи үндэсний зохицуулах хорооны бүрэлдэхүүнийг 2006 онд шинэчилсэн байна. Энэхүү хороо нь ОУХБ-ын Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах төслийн хэрэгжилтэд дэмжлэг үзүүлэх, хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлыг хууль тогтоомж, бодлого шийдвэрт тусгах, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллаж байна.

“Монгол улс дахь хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх” хөтөлбөрийн (2002-2005 он) хоёрдахь шатны хэрэгжилтийн явцад дараахь үр дүн гарсан байна:

❖ Хүүхдийн хөдөлмөрийн сөрөг нөлөөний талаар олон нийтийн ойлголт дээшлүүлэх сургалт, сурталчилгааг өргөжүүлэн ажиллаж байна.

❖ Хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлаар төрийн байгууллагын ажилтнуудад зориулсан “Хүүхдийн хөдөлмөр-Таны бүрэн эрх” гарын авлагыг боловсруулж, хоёр үе шаттай сургалтыг үндэсний хэмжээнд явуулж, түүнд 700 гаруй хүнийг хамруулав.

❖ Сургууль завсардан хөдөлмөр эрхэлж байсан 2994 хүүхдийг албан бус сургалтад хамруулан төв, орон нутгийн байгууллагуудтай хамтран ажилласаны дүнд 1593 хүүхэд ердийн сургуульд шилжиж, 587 хүүхэд мэргэжлийн сургалтад суралцсан байна.

❖ Хүүхдийг тэвчишгүй хүнд хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэхийн тулд 281 гэр бүлийг орлого нэмэгдүүлэх төсөл, хөтөлбөрт хамруулж, амьжиргаагааг нь дэмжсэн байна.

❖ Олон улсын худалдааны “Нарантуул” зах дээр хөдөлмөр эрхлэгч хүүхдэд зориулан мэдээлэл, хөгжлийн өрөө ажиллуулж, хүүхдүүд амрах, зурагт үзэх, сонин унших, дулаацах, бусадтай мэдээлэл солилцох боломжоор хангаж, улмаар хүүхэд, гэр бүлд зөвлөгөө өгөх, нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэх, сургалтад хамруулах ажлыг зохион байгуулах үүрэг бүхий нийгмийн ажилтан нарыг ажиллуулж, 250 шахам хүүхдэд мэргэжлийн үйлчилгээ үзүүллээ. “Нарантуул” захад 2007 оны байдлаар хөдөлмөр эрхэлдэг 450 хүүхэд (*давхардсан тоогоор*) бүртгүүлснээс 180 хүүхдийг эмнэлгийн үйлчилгээнд хамруулж, 28 хүүхдийг дунд сургуульд оруулан 3 дүүргийн албан бус боловсролын сургалтад 36 хүүхдийг хамруулсан байна.

❖ Хүүхдийн хөдөлмөрийн талаар олон нийтийн ойлголт дээшилж, төрийн байгууллага, ажил олгогч эздийн болон үйлдвэрчний байгууллагын ур чадвар нэмэгдсэн байна.

❖ Сургууль завсардаж хөдөлмөр эрхэлж буй хүүхэд албан бус боловсролд хамрагдах боломжийг нэмэгдүүлсэн, хүүхдэд чиглэсэн төсөл, хөтөлбөрийн үр дүнд олон хүүхдийн амьдралд эерэг өөрчлөлт гаргаж чадсан байна.

❖ Үндэсний хөтөлбөрийн хүрээнд Монголын улаан загалмайн нийгэмлэг АЙПЕК хөтөлбөртэй хамтран Хүүхдийг хог түүх хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэх, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн төслийг 2001-2002 онд Баянзүрх дүүргийн, 2003-2005 онд Сонгинохайрхан дүүргийн хатуу хог, хаягдлын задгай цэг дээр хэрэгжүүллээ.

❖ Нийслэлийн Улаан загалмайн хорооноос эрхлэн хийсэн Хогийн цэг дэх хүүхдүүдийн хэрэгцээг тодорхойлох дүн шинжилгээний явцад хогийн цэгт ажил эрхэлдэг 8-17 насны 130 хүүхэд бүртгэгдсэн нь тэнд байнга ажилладаг хүмүүсийн 40 хувийг эзэлж байна.

369. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын Хүүхдийн хөдөлмөрийг устгах олон улсын хөтөлбөр (АЙПЕК)- гуравдахь удаагийн хөтөлбөр, төслийг 2005-2009 он хүртэл хэрэгжүүлж байна. Энэ хөтөлбөр, төслийн хүрээнд албан бус уурхай, хөдөө аж ахуй болон үйлчилгээний салбарт хөдөлмөр эрхэлж байгаа, түүнчлэн айл гэрт болон амралт цэнгээний газар үйлчлэгчээр ажиллах зэргээр тэвчишгүй хөдөлмөрт татагдах эрсдэлтэй 6000 гаруй хүүхдэд чиглэсэн цогц үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж эхлээд байна.

Энэ хүрээнд хүүхэд бүрт боловсрол, нийгмийн үйлчилгээг шууд үзүүлэх замаар тэднийг хүнд хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэх, урьдчилан сэргийлэхээр ажиллаж байна. Энэхүү хөтөлбөрийн хүрээнд хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудал тулгамдсан — Улаанбаатар хот, Өвөрхангай, Төв, Баянхонгор, Дорноговь, Дорнод аймгийн засаг захиргаа илүү санаачилгатай ажиллах шаардлагатай байна

370. Хүүхдийн эрхийн хорооны дүгнэлт, зөвлөмжийн 61 дүгээр заалтыг хангах чиглэлээр Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөлөөс Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хүнд хэлбэрийг устгахад чиглэсэн нөлөөллийн стратегийг 2007 онд батлан хэрэгжүүлж эхэлсэн явдал чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэж үзэж байна. Энэхүү стратегийн хүрээнд бодлого боловсруулагч, олон нийт болон хэвлэл мэдээллийн ажилтан, хүүхдэд чиглэсэн нөлөөллийн олон талт үйл ажиллагаа явуулах, хүүхдийн хөдөлмөрийн талаархи хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичигт нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүүхдийг тэвчишгүй хүнд хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэх хөтөлбөр, төслийг өргөжүүлэх замаар олон нийтийн хандлагад өөрчлөлт гаргахыг зорьж ажиллаж байна.

Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хүнд хэлбэрийг устгахад чиглэсэн нөлөөллийн стратегийн хэрэгжилтийг Хүүхдийн төлөө үндэсний газар, орон нутгийн хүүхдийн төлөө төвүүд хянах үүрэгтэйгээр ажиллаж байна.

371. Монгол Улсын Засгийн газар Монголын үйлдвэрчний эвлэлийн холбоо, Монголын ажил олгогч эздийн холбоо уул уурхайн салбарт хүүхдийн хөдөлмөрийг 2015 он гэхэд арилгах талаар хамтран ажиллах гурван талт хэлэлцээрийг 2005 онд байгуулан ажиллаж байна. Энэ хэлэлцээрийн дагуу орон нутагт ухуулга сурталчилгааны ажил өрнүүлэх, мэргэжлийн боловсрол олгох зэргээр хүүхдийг уурхайн хөдөлмөрөөс хөндийрүүлэх ажлыг Монголын ажил олгогч эздийн холбооноос эрхлэн 2006 оноос талуудын оролцоотойгоор эхлээд байна.

372. Хүүхдийн төлөө үндэсний газар “Хөдөө аж ахуй дахь хүүхдийн хөдөлмөрт анхаарал хандуулъя” зөвлөлдөх уулзалтыг (2007 оны 6 дугаар сарын 12-ны өдөр) зохион байгуулсан байна. Энэхүү уулзалтын явцад Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам хамтран Хөдөө аж ахуйн салбарт хүүхдийн хөдөлмөрийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх уриалга гаргаж, хамтын ажиллагааны гэрээний төслийг баталсан байна. Орон нутагт хөдөө аж ахуйн салбарт тэвчишгүй хүнд хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийг хамгаалах, тэднийг боловсрол, нийгмийн үйлчилгээнд хамруулах үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг Монгол Улсын Ерөнхий сайдын албан даалгаврын хамт аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нарт хүргүүлж, түүнийг төв, орон нутагт хэрэгжүүлж эхэллээ.

373. Хүүхэд, өсвөр үеийхэн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал, хөгжилдөө сөрөг нөлөө үзүүлэх орчин нөхцөлд хүнд тэвчишгүй хөдөлмөр эрхэлж байгааг Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага, НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Их Британий Хүүхдийг ивээх сангийн хийсэн судалгааны дүн нотолж байна. Хүүхэд гэрийн үйлчлэгч¹⁹ хийх, айлд хөлсөөр мал маллах²⁰, зах дээр жижиг наймаа эрхлэх, гуйланчлах²¹, ил, далд уурхайд ажиллах²² зэрэг бусад хэлбэрийн²³ албан бус хөдөлмөрийг эрхэлсээр байна.

¹⁹ Улаанбаатар хотын зургаан дүүрэгт 6148 хүүхэд гэрийн үйлчлэгчээр ажиллаж байна.

²⁰ 2001 онд 255 малчин өрхийг хамруулан судалгаа хийхэд мал маллаж байгаа хүүхдийн тэн хагас нь насанд хүрэгчидтэй адил хөдөлмөр хийж, бага хөлс авдаг байна.

²¹ 2002 онд хийсэн судалгаагаар Улаанбаатар хотын захуудад 300 гаруй хүүхэд хөдөлмөр эрхэлж байв.

²² 2002 онд хийсэн энэ чиглэлийн судалгаанд уурхайд байнга ажилладаг 1871 хүүхэд хамрагдсан байна. Тэд алтыг цэвэрлэхдээ мөнгөн ус, цианит натрийг ашиглаж байжээ.

374. Хөдөлмөрийн хяналтын улсын байцаагчдыг мэргэжүүлэх, чадваржуулах замаар хүүхдийн хөдөлмөрийн байдалд тавих хяналтыг сайжруулахад анхаарч Хөдөлмөрийн байцаагчдын үйл ажиллагааны гарын авлагыг 2006 онд хэвлүүлж тараасан байна. Хөдөлмөрийн болон нийгмийн халамжийн байцаагч, ажил олгогчдын төлөөллийг оролцуулсан сургалтыг 2006 оны 9 дүгээр сард зохион байгуулж, хүүхдийн хөдөлмөрийн талаархи хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхэд хөдөлмөрийн байцаагчдын зүгээс баримтлах стратегийг хэрэгжүүлэх арга замыг зөвлөлдсөн байна. Улсын мэргэжлийн хяналтын газрынхан оролцсон энэхүү сургалтын үеэр хүүхдийн хөдөлмөрийн хяналтын үндэсний бодлого хэрэгтэй байгааг хүлээн зөвшөөрч, тус байгууллага хүүхдийн хөдөлмөрийн асуудлаар дагнан ажиллах нэг улсын байцаагчийг ажиллуулах болсон байна.

375. Албан бус хэвшилд хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүүхдийн хамгааллын тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

376. Хүүхдийн эрхийн хорооноос хурдан морь унаач хүүхдийн талаар өгсөн зөвлөмжийн хэрэгжүүлэх чиглэлээр дараахь арга хэмжээг авлаа:

❖ Хурдан морины уралдааныг зохицуулсан хууль эрхзүйн актыг шинэчлэн боловсрууллаа. Хурдан морины уралдааны шинэчилсэн дүрмийг хавсаргав.

❖ Хурдан морь унаач хүүхдийн үндэсний чуулганыг 2006 онд зохион байгуулж, түүнд 300 орчим хүнийг оролцуулав. Мөн хурдан морь унаач хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах талаар уяачидтай зөвшилцөж, талууд хамтран ажиллах Харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зурсан байна. Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүүхдийн төлөө үндэсний газар, Биеийн тамир, спортын улсын хороо, Олимпийн үндэсний хороо, Үндэсний их баяр наадмын хурдан морины уралдааныг зохион байгуулах хороо, Морин спортын үндэсний холбоодын хооронд байгуулсан энэхүү санамж бичигт хурдан морь унаач хүүхдийн эрх ашгийг хамтран хамгаалахаар тусгасан байна.

❖ Үндэсний спортын нэг төрөл болох хурдан морины уралдааныг хөгжүүлэхэд унаач хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиглэлээр Засгийн газрын 2006 оны 150 дугаар тогтоолоор баталсан “Үндэсний спортыг хөгжүүлэх хөтөлбөр”-т хурдан морь унаач хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах ажлыг тусгах, унаач хүүхдийн хамгаалалтын хувцасны стандартыг боловсруулах, Биеийн тамир, спортын тухай хуулийн 3.1.4, 3.1.5, 3.1.8 дахь заалтад Улсын дээд шүүхийн тайлбар гаргуулах зэрэг асуудлыг Хүүхдийн төлөө үндэсний газар, Биеийн тамир спортын улсын хороо хамтран судалж байна.

Мансууруулах бодисын хэрэглээ

377. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд “мансуурах донтой этгээд сайн дураараа эмчлүүлэх хүсэлт гаргавал ердийн журмаар, эмнэлгийн байгууллагын дүгнэлтээр бол албадан эмчлэхээр” заасан байна. Түүнчлэн насанд хүрээгүй хүүхдэд мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис, тэдгээрийн түүхий эдийг худалдах, олгохыг хориглосон байна. Согтууруулах ундаа, мансууруулах бодис хэрэглэдэг, садар самуунд өртсөн хүүхдийг цагдаа, эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн халамжийн болон төрийн бус байгууллага, эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн байнгын хяналтад байлгаж, эмчлэх, сувилах, хүмүүжүүлэх арга хэмжээ авахаар хуульчилсан байдаг.

378. Улсын хэмжээнд 2004 онд 18, 2005 онд 20, 2006 онд 23 насанд хүрээгүй хүн мансууруулах бодист хэрэглэсэн²⁴ байна. Хүн амыг хар тамхи, мансуурах бодисоос хамгаалах нийгэмлэг 1999 оноос эхлэн жил бүр томоохон суурин газарт 1000 орчим сурагч, оюутны дунд тандалтын судалгаа явуулж ирсэн бөгөөд мансууруулах бодисын хэрэглээ өсөж байгааг нотолж байна. Эдгээр судалгаагаар мансууруулах бодис хэрэглэсэн гэж хариулсан 13-18

²³ Насанд хүрээгүй охидын биеэ үнэлэх явдал Улаанбаатар, Дархан, Эрдэнэт зэрэг томоохон суурин газарт нэмэгдсээр байна.

²⁴ Мансуурлын эсрэг үндэсний төв

насны хүүхдийн 75 хувь нь каннибас, 11 хувь нь сэтгэцэд нөлөөлөх эм, 9 хувь нь үнэрт бодис, 4 хувь нь тариа хэрэглэж байгаа нийтлэг дүр зураг гарсан байна.

379. Монгол оронд Cannabis Ruderalis төрлийн ургамал манай орны газар тариалангийн бус нутаг болон тал хээрийн нутгаар зонхилон ургадаг хэдий ч ТНС агуулах хэмжээгээр харьцангуй бага, тарималжаагүй байна. Мансуурлын эсрэг тэмцэх ажлын хүрээнд мансууруулах үйлчилгээтэй ургамлын 300 орчим га газрын 100 орчим га-д устгал хийсэн байна. Мансуурах зуршилтай хүүхэд, иргэдийг эмчлэх зорилгоор Эрүүл мэндийн сайдын тушаалаар Сэтгэцийн клиникийн эмнэлэг, Наркологийн үндэсний төвийг нэгтгэн Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийг 2006 онд зохион байгуулсан байна.

380. Монгол Улсад сэтгэцэд нөлөөлөх 11 төрлийн эм хэрэглэж байна. Үүнээс аминазан, галиоперидол зэрэг эм гаж нөлөө ихтэй, үйлчилгээ тааруу учир хэрэглэхээс татгалзаж байна. Гэвч шинэ төрлийн эмийг эмчилгээнд хэрэглэхэд өндөр өртөгтэй тал байна.

381. Монгол Улсад Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, Мансуурлын эсрэг үндэсний төв, Нийслэлийн Цагдаагийн газар, Хүүхэд, залуучуудын газар хамтран мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хор хөнөөл, түүнээс урьдчилан сэргийлэх талаар ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн хөтөлбөрт тусгах санал боловсруулсан байна. “Сургууль- мансууралтгүй орчин” хөтөлбөрийг ерөнхий боловсролын 12 сургуулийг сонгон хэрэгжүүлж, тэдэнд мансууруулах эм бодис, түүний хор уршгийн талаар сурталчлах “Үеийн тэнгийн сургагчаар 140 хүүхдийг бэлтгэлээ. Мөн “Өсвөрийн үе тэнгийн сургагч багш” гарын авлага ном, хэдэн төрлийн зөвлөмжийг 1200 хувь хэвлэн тараасан байна.

Мансууралтай тэмцэх үйл ажиллагаанд Хүн амыг хар тамхи, мансуурах бодисоос хамгаалах нийгэмлэг, Архидалтын эсрэг үндэсний төв, Ухаарахуй нийгэмлэг зэрэг төрийн бус байгууллагууд идэвхтэй хамтран ажиллаж, олон нийт, өсвөр үеийнхэнд архи, мансуурах бодисын хор хөнөөлийг сурталчилж, мэргэжлийн зөвлөгөө үзүүлж байна.

382. Мансууруулах эм бодис, түүний хор уршгийн чиглэлээр хүүхэдтэй ажилладаг сэтгэлзүйч, нийгмийн ажилтан болон урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг удирддаг цагдаагийн хүүхдийн байцаагч нарт зориулсан аргагүйг боловсруулах, түгээх, сургах эрэлт хэрэгцээ, шаардлага нэлээд өсөж байна.

Бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийлэл

383. Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд сурталчлахын эсрэг нэмэлт протоколыг хэрэгжүүлэх зорилго бүхий “Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгийн зорилгоор ашиглахаас хамгаалах үндэсний хөтөлбөр”-ийг Монгол Улсын Засгийн газрын (2005 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн 234 дүгээр) тогтоолоор баталж, мөрдүүлж байна. Энэхүү үндэсний хөтөлбөрт хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгийн зорилгоор ашиглахаас хамгаалах чиглэлээр зургаан төрлийн стратегийн зорилтыг дэвшүүлсэн байна:

(1) Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгт ашиглахын эсрэг Монгол Улсын олон улсын гэрээний дагуу хүлээсэн үүрэг, бусад баримт бичигт туссан үйл ажиллагааг үндэсний түвшинд хэрэгжүүлэх;

(2) Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгт ашиглах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, тэмцэхтэй холбогдсон эрхзүйн орчныг боловсронгуй болгох;

(3) Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгт ашиглахаас хамгаалах, тэднийг садар самуунд уруу татах, дотооддоо болон хил дамжуулан худалдах гэмт хэрэг, түүний улмаас хүүхэд, эмэгтэйчүүдэд учирч болох хохирол, гарах үр дагаврын талаархи иргэний нийгэм, эцэг эх, хүүхэд, залуучуудын мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх;

(4) Нийгмийн ажилтан болон боловсрол, аялал жуулчлал, үйлчилгээ, хууль хяналтын байгууллагын ажилтны чадавхийг бэхжүүлж, хүүхэд, эмэгтэйчүүдтэй ажиллах мэргэжлийн ур чадварыг нэмэгдүүлэх;

(5) Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгт ашиглах, дотооддоо болон хил дамжуулан худалдагдахаас урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хохирогчийг нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэхэд төрийн, иргэний нийгмийн болон олон улсын байгууллагын оролцоог нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулах;

(6) Хүн худалдах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэхэд иргэд, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлж, тэдний зүгээс гарсан санал санаачилгыг дэмжиж ажиллахаар тусгасан байна.

384. Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд сурталчлахтай тэмцэх чиглэлээр үндэсний хэмжээнд 30 гаруй төрийн бус байгууллага нэгдэн Хүүхдийг биеийг нь үнэлүүлэх, бэлгийн мөлжлөг ба бэлгийн зорилгоор садар самууны үзүүлбэрт ашиглах, дамжуулан худалдаалах явдлыг устгах ЭКПАТ-ын үндэсний сүлжээг 2003 оны 11 сард байгуулж, улмаар 2004 оны 2 сараас Олон улсын ЭКПАТ-ын сүлжээний гишүүнээр элсэн ажиллаж байна.

385. Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, Хуульзүй, дотоод хэргийн яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сантай хамтран “Хүүхдийн хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөг, худалдаалахаас хамгаалах” төслийг 2002-2006 онд хэрэгжүүлсэн байна. Төслийн хүрээнд төрийн бус байгууллагууд хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн эсрэг, хил дамжуулан худалдахын эсрэг зэрэг сурталчилгааны материалыг хэвлүүлэн хот, хөдөөд тараан түгээсэн байна.

Хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн дэлхийн судалгааны тайлан, Хүүхэд хамгааллын талаар парламентын гишүүдэд зориулсан гарын авлага зэргийг монгол хэлээр орчуулан хэвлүүлж тараасан байна. НҮБ-ын Хүүхдийн сан, Нийслэлийн цагдаагийн газар хамтран баруун бүсийн (Увс, Ховд, Баян-Өлгий, Завхан, Говь-Алтай) 5 аймгийн цагдаагийн газар, хэлтэс, хэсгийн төлөөлөгч, хүүхдийн байцаагч, хүүхдийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагын ажилтанд зориулан “Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгийн зорилгоор ашиглахаас хамгаалах” сэдэвт сургалтыг 2007 оны 6 дугаар зохион байгуулсан байна.

Хүүхдийн эрхийн үндэсний төв төрийн бус байгууллагаас 2005-2007 онд хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг хил дамжуулан худалдаалах болон бэлгийн мөлжлөгт өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэхээр “Сүүдэр” сониныг улирал тутам (2000 хувь) хэвлүүлэн үнэгүй тарааж байна. Хүйсийн тэгш эрхийн төв төрийн бус байгууллагаас “Хүн худалдах гэмт хэрэг”-ийн сургагч багшид, “Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл”-ийн нийгмийн ажилтанд, “Та үүнийг мэдэх үү” олон нийтэд зориулсан цуврал болон “Хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлэл” цагдаагийн ажилтны гарын авлага зэргийг хэвлүүлсний зэрэгцээ “Хохирогч”, “Хүн худалдах гэмт хэрэг гэж юу вэ?”, “Хэрвээ таны хүүхэд бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн бол...” зэрэг зөвлөмжийг гаргаж олон нийтэд түгээсэн байна.

386. Судалгааны тоо мэдээгээр 2001 онд 38, 2004 онд 215 охин бэлгийн мөлжлөгт өртсөн байна²⁵. Нийслэлийн дүүргүүдийн цагдаагийн хэлтэс, Улсын мэргэжлийн хяналтын газар, нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын газрын 2006 онд явуулсан хамтарсан шалгалтаар 325 байгууллага, аж ахуйн нэгжийг хамруулан шалгахад насанд хүрээгүй биеэ үнэлэгч охидыг цуглуулдаг 31 газрыг тогтоож, насанд хүрээгүй биеэ үнэлэгч 24 охиныг илрүүлэн ар гэрт нь хүлээлгэн өгөх, нийгэмшүүлэх төсөл, хөтөлбөрүүдэд хамруулах, энэ төрлийн гэмт хэрэгт зуучилдаг, зохион байгуулдаг 3 хүнд хуулийн дагуу арга хэмжээ авсан байна.

387. Хүүхдийг бэлгийн мөлжлөг, бэлгийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, хохирсон хүүхдэд нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэх үйлчилгээг үзүүлэх үйл ажиллагаанд төрийн бус байгууллагууд идэвхитэй оролцож байна. *Тухайлбал,*

Хүүхдийн эрхийн үндэсний төв бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөгт орсон охидод зөвлөгөө өгөх төсөл хэрэгжүүлж, “Охидын яаралтай тусламж” гэсэн 7 бүлэг бүхий гарын авлага номыг хэвлүүлэн хараа хяналтгүй 61 охидод эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлж, 25 охиныг нийгэмшүүлэх ажил хийсэн байна.

²⁵ Монгол Улсын хүүхэд, эмэгтэйчүүдийн байдал, НҮБ-ын Хүүхдийн Сан, 2007

Хүний эрх хөгжил төв 1998 оноос эхлэн хүн худалдаалах гэмт хэргийн асуудлаар судалгаа явуулж, холбогдох байгууллагын ажилтнуудыг чадавхижуулах талаар багц сургалт явуулах, бэлгийн хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөгт өртсөн хүүхдэд өмгөөллийн туслалцаа үзүүлэх, хуульзүйн зөвлөгөө өгөх, хууль эрхзүйн орчинд дүн шинжилгээ хийх, холбогдох хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах асуудлыг санаачлан боловсруулах зэргээр идэвхитэй ажиллаж байна.

Тэгш мөр төв 2004 оноос зах дээр хөдөлмөр эрхэлдэг өсвөр насны охидыг бэлгийн мөлжлөг, хүчирхийллээс хамгаалах ажлыг явуулж, энэ хугацаанд 116 охидыг бэлгийн мөлжлөгөөс хөндийрүүлж, 60 гаруй охиныг нийгмийн халамж, хамгааллын үйлчилгээнд хамруулсан байна.

388. Насанд хүрээгүй охидын биеэ үнэлэх эрсдэлд гэр бүлийн хүчирхийлэл, эдийн засгийн хүнд байдал, ядуурал зэрэг хүчин зүйл нөлөөлж байна.

389. Хүн худалдах, ялангуяа хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгийн зорилгоор ашиглахаас хамгаалах үндэсний хөтөлбөрт төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус байгууллагаар гэрээгээр гүйцэтгүүлэх тухай тусгасан байна. Гэвч одоогоор гэрээгээр төрийн зарим чиг үүргийг гүйцэтгэж байгаа байгууллага байхгүй байна.

Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, НҮБ-ын Хүүхдийн сантай хамтран хэрэгжүүлдэг “Хүүхэд хамгаалал” хөтөлбөрийн хүрээнд 2005 оноос хойш жил бүр 10000 ам доллартай тэнцэх хэмжээний хөрөнгийг хүүхдийг бэлгийн мөлжлөгөөс сэргийлэх ЭКПАТ-Монгол үндэсний сүлжээний үйл ажиллагааг дэмжин санхүүжүүлж байна. ОУХБ-ын Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн устгах хөтөлбөрөөс 2001-2002 онд 23000, 2003-2005 онд 28000, 2006-2009 онд 65000 ам долларыг төсөвлөн Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамны удирдлага, хяналтаар хэрэгжүүлж байна.

390. Гэвч насанд хүрээгүй охидыг садар самуунд татах, бэлгийн зорилгоор ашиглах сонирхол тодорхой бүлгийн дунд нэгэнт бий болжээ. Энэ үйл ажиллагаа нарийн зохион байгуулалтад шилжиж, үйл ажиллагааны хамрах хүрээ нь нэмэгдэж байна. Гэмт бүлэглэлүүд охидыг дарамт, хүчирхийллийн аргаар бөөнөөр байрлуулж, тэднийг бэлгийн зорилгоор ашиглах үйл ажиллагаанд зуучлан худалдаж байна. Энэ байдал охид, эмэгтэйчүүдийг хил дамнуулан худалдах эхлэл болж байна. Садар самуунд татагдсан, бэлгийн зорилгоор ашиглагдсан насанд хүрээгүй хүмүүсийн талаар нөхцөл байдлыг тодорхойлсон судалгаа, шинжилгээ, үнэлгээ ажил хийгдээгүй бөгөөд энэ талаар мэдээлэл алга байна.

391. Бэлгийн мөлжлөгт өртсөн хохирогчид үзүүлэх үйлчилгээ, хамгаалах тогтолцоо хангалттай бус, энэ чиглэлээр хэрэгжүүлж буй төсөл, хөтөлбөрүүдийн цар хүрээ бага, нэг удаагийн, түр зуурын шинжтэй, хохирогчдын эрэлт хэрэгцээнээс хол хөндий, бодит байдалд нийцээгүй нэр төдий сургалт, зөвлөгөөнөөс цааш хэтрэхгүй байна. Хүүхэд, өсвөр үеийг бэлгийн хүчирхийлэл, дарамтаас сэргийлэх, хохирогчдод нөхөн сэргээх, яаралтай тусламж үзүүлэх засаг захиргаа, цагдаа, шүүх, нийгмийн хөгжлийн байгууллагын ажилтны хандлага дорвитой өөрчлөгдөхгүй байна.

Хүүхдийг худалдаалах, хил дамжуулан худалдах болон хүүхдийг хулгайлах

392. Засгийн газраас Хүүхдийн эрхийн хорооны зөвлөмжийн 65 дугаар заалтад туссан хүн худалдаалах гэмт хэргийн эсрэг тэмцэх үйл ажиллагааг улам эрчимжүүлэх шаардлага гадаад, дотоод олон хүчин зүйлийн улмаас нэмэгдэж байна. *Тухайлбал*, Залуучуудад гадаадад суралцах, ажиллах, амьдрах, гадаадын иргэнтэй гэр бүл болох сонирхол нэмэгдэж, аялал жуулчлалын хүрээ байнга тэлж байна.

393. Хүүхдийг худалдах, садар самууныг сурталчлахтай тэмцэх чиг үүргийг Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, Хуульзүй, дотоод хэргийн яам, Эрүүл мэндийн яам, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны яам, тэдгээрийн харьяа агентлаг, бүх шатны Засаг дарга, түүний тамгын газар зэрэг төрийн захиргааны төв болон орон нутгийн байгууллагууд хүлээж ажиллаж байна.

394. Хүүхдийг хүн худалдаалах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр Монгол Улсын хилээр орж гарах мэдүүлэг дээр “*дагалдан яваа хүүхэд*” гэсэн асуултыг нэмж оруулсан байна. Хилээр зорчигч хүүхэд дагуулж яваа бол хүүхдийн нэр, овог, нас, регистрийн дугаарыг мэдүүлэх ёстой бөгөөд энэ мэдээлэл нэгдсэн санд хадгалагдаж хүүхэд эх орондоо ирсэн эсэхийг хянах боломж олгож байна.

395. Хүн худалдах гэмт хэрэг, хүүхэд эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөгөөс сэргийлэх хууль тогтоомж, бодлого, хөтөлбөрийг нийтэд сурталчлах, байгууллагуудын мэдээлэл солилцох, холбоо тогтоох, харилцах зорилготой WWW.STOPTRAFFICKING.MN, WWW.ECPAT.MN; WWW.STOPCHILDABUSE.MN, WWW.NAIZNET.MN зэрэг вэб хуудас ажиллууулж байна.

Сүлжээнд нэгдсэн байгууллагууд хохирогч хүүхдийн эрүүл мэндийг хамгаалах, ДОХ, ХДХВ-ийн мэдлэг олгох, боловсролыг нөхөн олгох, мэргэжлийн сургалтад хамруулах, сэтгэлзүйн болон хуулийн зөвлөгөө өгөх, олон нийтийн ойлголт, хандлагад нөлөөлөх, хамтран ажиллах байгууллага, мэргэжилтнийг чадавхжуулах ажлыг явуулж байна. Хэвлэл мэдээллийн ажилтныг чадавхижуулах сургалтад тогтмол хамруулах явдал үнэн бодит, зөв мэдээлээр хохирогчийн эрхийг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх, ойлголт, хандлагыг зөв төлөвшүүлэх, улмаар таслан шийдвэрлэх үйл явцыг олон нийтэд нээлттэй болгоход нөлөөлж байна.

396. “Хүн худалдах гэмт хэргийн өнөөгийн байдал”, “Үйлчилгээний газар ажиллаж байгаа болон хилийн боомт газар биеэ үнэлж байгаа залуу охид, эмэгтэйчүүдийн хандлага” зэрэг судалгааг төрийн бус байгууллагууд хийсэн байна.

397. Монгол Улсад насанд хүрээгүй хүнийг худалдах, хил давуулан худалдах болон хүүхдийг хулгайлсан шинжтэй гэмт хэрэг 2006 оны байдлаар нийт 5 бүртгэгдсэн байна:

❖ Биеийг нь үнэлүүлэх зоилгоор хил давуулан худалдсан 7 хохирогчтой 3 хэрэг гарсны нэгийг хэрэгсэхгүй болгож, 2 нь шүүхээр шийдэгдсэн байна. Хохирогч нь 15-17 насны хүүхэд болно.

❖ Гэр бүл болгох зорилгоор 17 настай хүүхдийг БНСУ руу худалдсан гэх хэрэг нэг бүртгэгдсэн хэдий ч энэ хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон байна. Тэр охин БНСУ-ын иргэнтэй албан ёсоор гэр бүл болоогүй, худалдагдсан нь тогтоогдоогүй болно.

❖ Үрчлэх нэрээр худалдсан гэх хэрэг нэг бүртгэгдсэн, хохирогч охин 13 настай, БНХАУ-ын иргэн үрчлэн авсан ба худалдан авсан гэдэг нь тогтоогдоогүй тул хэргийг хэрэгсэхгүй болгосон байна.

Бусад хэлбэрийн мөлжлөг

398. Гэр бүлийн болон сургуулийн орчны хүчирхийллийн талаар тайлан илтгэлийн өмнөх бүлгүүдэд танилцуулсан болно.

Г. Угсаатан, цөөнхөд харьяалагдах хүүхдүүд

399. Угсаатан, цөөнхийн хүүхдийн амьдрах орчин, эрхийн байдлын чиглэлээр тайлангийн холбогдох бүлгүүдэд танилцуулсан болно.

Д. Гудамжинд амьдарч буй хүүхдүүд

400. Хүүхдийн эрхийн хорооны зөвлөсний дагуу Хараа хяналтгүй хүүхдийг түр саатуулах тухай хуулийг түтгэлзүүлэх, хараа хяналтгүй хүүхдэд үзүүлэх нөхөн сэргээх, нийгэмшүүлэх үйлчилгээг Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай, Гэр бүлийн тухай хуульд шинээр тусгахаар Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яам, Хуульзүй, дотоод хэргийн яамны хамтарсан ажлын хэсэг ажиллаж байна. Эдгээр хуулийн шинэчлэлийн агуулга нь хүүхдийг гэр бүлээсээ дайжихаас урьдчилан сэргийлэх, эцэг эхийн үүрэг хариуцлагыг дээшлүүлэх, хүүхдээ

асрах, гэр бүлийг дэмжих, гудамжинд гарсан хүүхдийг эцэг эхэд нь буцаах, эцэг эхийг сурган хүмүүжүүлэх нөлөллийн үйл ажиллагаанд заавал хамруулахад чиглэж байна.

401. Хүүхэд гудамжинд гарахаас сэргийлэх, хараа хяналтгүй хүүхдийг гэр бүлд нь буцаах зорилгоор “Монголын үрс эцэг эхтэйгээ”, “Хүн байхын учир” зэрэг тодорхой зорилго, удирдамж аян, арга хэмжээг өрнүүлж байна. Эдгээр аян, арга хэмжээний нээлтийг ажиллагааг улсын хэмжээнд хараа хяналтгүй хүүхдүүд, эцэг эх, гэр бүл, олон нийтийн төлөөлөл бүхий 3000 гаруй хүнийг оролцуулан Улаанбаатар болон 4 аймагт бүсчлэн зохиосон байна.

Баян-Өлгий аймагт болсон арга хэмжээ нь казак үндэстний хүүхдийг асран хүмүүжүүлдэг онцлог, тэдний гэр бүлийн ёс журам, уламжлалыг эрхэмлэх үнэт зүйлсийг олон нийтэд түгээх, сурталчилахад түлхэц болсон юм. Энэ аяны хүрээнд бүтээсэн баримтат кино, гарын авлага, мэдээлэл болон телевизийн богино хэмжээний шторк, радио, телевизийн шууд нэвтрүүлэг зэрэг өргөн хүрээтэй сурталчилгаа хараа хяналтгүй хүүхдийн талаар олон нийтийн сөрөг хандлагыг багасгахад чухал нөлөө үзүүлээ. Аяны хүрээнд Хуульзүй, дотоод хэргийн сайд, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын удирдамж чиглэлээр орон нутагт салбар хороо байгуулан ажиллуулж байна.

Мөн хараа хяналтгүй хүүхдийн бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн сүлжээг байгуулан хараа хяналтгүй хүүхдийг гэр оронд нь буцаах, боловсрол нөхөн олгох, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх талаар сургалт, сурталчилгааны ажилд оролцуулах, олон нийтийн зүгээс хүүхдэд тавих анхаарал халамжийг дээшлүүлэх ажлыг явуулж байна.

402. Нийслэлийн цагдаагийн газрын дэргэдэх Хүүхдийн хаяг тогтоох байрны үйл ажиллагаа, чиглэлийг өөрчлөн Халамж, үйлчилгээний төв болгосон байна. Энэ төв нь хараа хяналтгүй, эцэг эхээсээ төөрсөн хүүхдийг эцэг эхийг нь олох, хаягийг тогтоох хүртэл болон хүүхдийг гэр бүлд буцаан өгөх хүртэл хугацаанд хүүхдийн халамж, хамгааллын үйлчилгээг үзүүлэх чиг үүрэгтэй болсон байна. “Монголын үрс эцэг эхтэйгээ” “аяны хүрээнд Халамж, үйлчилгээний төвөөс хүүхдэд нийгмийн үйлчилгээ үзүүлэхэд 95.8 сая төгрөг зарцуулаад байна.

403. Хүүхдийн эрхийн үндэсний төвөөс хүүхдийн халамж, асрамжийн төвүүд болон гудамжинд амьдарч байсан 1817 хүүхдийг хамарсан Хараа хяналтгүй хүүхдийн нийгэмшилтийн байдалд 2006 онд үнэлгээ хийсэн байна. Үнэлгээний дүнгээс үзэхэд хүүхдийн 45 хувь нь өөрсдөө энэ замыг сонгосон, 34 хувь нь гэр бүлийн хүчирхийллээс зугтсан, 21 хувь нь бусад шалтгаанаар гэр бүлээсээ дайжсан гэж мэдээлсэн байна. Нийслэлийн цагдаагийн газар 2006 оны байдлаар 282 хүүхэд халамж, асрамжийн төвд хааяа очсон шиг ихэвчлэн гадуур сэлгүүцэж, хараа хяналтгүй байдлаар амьдарч байгааг мэдээлж байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн нэмэлт протколын мэдээлэл

404. Монгол Улсын Засгийн газар Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцийн Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд сурталчлахын эсрэг болон Хүүхдийг зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцуулахаас хамгаалах талаархи Нэмэлт протоколуудын анхны тайланг боловсруулан энэхүү тайлан илтгэлийн хамт Хүүхдийн эрхийн хороонд өргөн барьсан болно.

Тайлан илтгэлийн нэгдсэн дүгнэлт

Монгол Улсаас Хүүхдийн Эрхийн Хороонд танилцуулсан хоёрдугаар илтгэлд тус хорооноос өгсөн дүгнэлт, зөвлөмж болон Хүүхдийн эрхийн конвенцийг хэрэгжүүлэх чиглэлд Монгол Улсын Засгийн Газар тайлант хугацаанд ихээхэн чармайлт, анхаарал тавьж ажилласны дүнд хүүхдийн аж аааааа, амьдралд олон эерэг нөлөөллүүд гарч байна.

Монгол Улсын Засгийн Газар энэ тайланд үндэслэн цаашид өнөөгийн хүрсэн түвшинг хадгалах замаар хүүхдийн аа аааааа, амьдралыа сайжруулахын тулд дараах асуудалд анхаарч ажиллах болно. Үүнд:

- Хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалахтай холбоотойгоор Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөл, түүний ажлын алба болох Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна. Ялангуяа хүүхдийн эрхийн ообоае конвенц, бодлогын баримт бичгүүдийг мэдээлэх, сурталчлах, хэрэгжилтэнд хяналт тавих, үр дүнг тайлагнах үйл ажиллагаа дутагдаж байна.
- Монгол Улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалахтай холбоотой бодлогын болон хууль эрх зүйн олон тооны баримт бичиг батлагдан гарч байгаа ч захиргааны үйл ажиллагаанд ашиглагдахгүй тунхаглалын шинжтэй хэвээр байна. Төрийн захиргааны бүх шатны байгууллагууд, үүний дотор бүх шатны Засаг дарга хүүхдийн эрхийг хамгаалах талаар өөрт ноогдсон бүрэн эрх, үүргээ ашиглахгүй байгаагаас хүүхдийн эрх зөрчигдөх асуудал гарсаар байна. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах үүргээ биелүүлэхгүй байгаа төрийн албан хаагчтай хариуцлага тооцох олон нийт, эцэг эхийн санаачлага, шахалт дутагдаж байна.
- Хүүхэд хамгааллын олон асуудлууд бодлогын болон хэрэгжүүлэх түвшинд эзэнгүйдсэн хэвээр байгааг богино хугацаанд шийдвэрлэх шаардлага тулгарч байна. Хүүхдийг эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, шуурхай болон урт хугацаанд хамгаалах, нөхөн сэргээх хувилбарт үйлчилгээг хөгжүүлэх, олон нийт, иргэд, мэргэжлийн болон иргэний нийгмийн байгууллагаар гэрээгээр гүйцэтгүүлэх тогтолцоо үгүйлэгдэж байна.
- Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын талаарх мэдээллийн нэгдмэл тогтолцоо алга байна. Хүүхдийн аж байдал, эрхийн хэрэгжилтийг дүгнэх мэдээллийн нэгдсэн санг үндэсний болон орон нутгийн түвшинд байгуулах, мэдээлэл цуглуулах, нэгтгэх маягт, агуулгыг нэг хэлбэрт оруулах асуудал байна.
- Хүүхдийн эрхийг хамгаалах арга зүйг үндэсний уламжлалдаа нийцүүлэн хөгжүүлж шинэчлэх нь чухал байна. Нийгэм бүхэлдээ хүүхдээ тэвчээртэй сонсдог, тэдний эрхийг хүндэтгэдэг, хүүхдийн оролцоог бүхий л шатанд хүлээн зөвшөөрөх нийгмийн хандлагыг хөгжүүлэх асуудал тулгарч байна.
- Хүүхдийн олгож байгаа боловсролын хүртээмжийг сайжруулахын хамт олон улсын түвшинд өрсөлдөх чадавхитай аүёдөөі хүнийг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн чанарын тогтолцоо бий болгох шаардлага байна. Хүүхдийн хөгжил нь тэдний эрүүл мэндийн үйлчилгээтэй салшгүй холбоотой. Эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх үйлчилгээг сайжруулах, 0 -5 хүртэлх насны хүүхдэд эм, эмийн бэлтгэлийг үнэ төлбөргүй олгох тогтолцоог бий болгох асуудлыг судлан шийдвэрлэх шаардлага байна.